

TERIJOKELAISISTA JÄRVENPÄÄLÄISIKSI
Terijokelaiset osana Tuusulan ja Järvenpään hallintoa ja taloutta 1940-luvulta 1950-
luvun puoliväliin

Heli Kyllönen
Suomen historian pro gradu -tutkielma
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
25.3.2009

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Historian ja Etnologian laitos
Tekijä – Author Kyllönen Heli Kristiina	
Työn nimi – Title Terijokelaisista järvenpääläisiksi. Terijokelaiset osana Tuusulan ja Järvenpään hallintoa ja taloutta 1940-luvulta 1950-luvun puoliväliin.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Maaliskuu 2009	Sivumäärä – Number of pages 110 liitteinen
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Työssä tutkitaan Terijoelta lähteneen siirtoväen sopeutumista sijoituspaikkakunnalleen Tuusulaan ja siitä irtaantuneeseen Järvenpäähän. Tutkimuksessa sopeutumista tarkastellaan kunnallispolitiikkaan ja kunnan talouselämään osallistumisen näkökulmasta. Tarkastelun alla on myös se, miten paikallisväestö otti siirtoväen vastaan. Sopeutumisen lisäksi työssä käsitellään myös millaisia vaikutuksia kuntiin siirtoväen tulo alueelle tarkoitti.</p> <p>Työssä käytettyihin tärkeimpiin lähteisiin kuuluu siirtoväen huoltojohtajan arkisto. Arkistossa on runsaasti esimerkiksi kirjeenvaihtoa sekä siirtoväen että eri viranomaisten kanssa sekä luetteloita siirtoväen määristä. Osallistumista kunnallispolitiikkaan tutkitaan lähinnä kunnallisvaalien kautta ja tässä tärkeimpänä lähteenä ovat olleet Tilastokeskuksen kunnallisvaalitulokset. Siirtoväen osallistumista kunnan talouselämään käsitellään työllistymisen ja yritysten perustamisen valossa. Tämän osalta päälähteinä on käytetty esimerkiksi sanomalehtiä ja Suomen liikekalentereita.</p> <p>Terijokelainen siirtoväki tuli Tuusulan kunnan alueelle jo varhain Talvisodan sytyttyä. Toisin kuin monet muut karjalaiset terijokelaiset eivät päässeet missään vaiheessa palaamaan takaisin kotiinsa, sillä Terijoki sijaitsi rajan tuntumassa ja oli siten sotatoimialuetta. Jatkosodan jälkeen terijokelaiselle siirtoväelle sijoituskunnaksi edelleen osoitettiin Tuusula, joten alueelle jäi pysyvästi suuri terijokelainen vähemmistö. Monille karjalaisille sopeutumisprosessi alkoi kunnolla vasta Jatkosodan jälkeen lukuisten väliaikaisten sijoituspaikkojen jälkeen, mutta suurimmalle osalle terijokelaisista sopeutumisprosessi oli alkanut jo paljon aiemmin.</p> <p>Ensimmäiset kunnallisvaalit sotien jälkeen pidettiin vuonna 1945. Karjalaisten osallistumista pidettiin yleisesti huonona. Monet olivat vielä väliaikaisilla sijoituspaikoillaan, eivätkä siten nähneet kunnallisvaaleihin osallistumista tarpeelliseksi. Terijokelaiset olivat vaalien alla ehtineet olla jopa viisi vuotta paikkakunnalla ja osallistuminen vaaleihin nähtiin mielekkääksi ja äänestysprosentti kohosi yllättävän suureksi. Vaaleissa karjalaisia edustajia saatiin myös mukaan päätöksentekoon.</p> <p>Terijokelaiset poikkesivat elinkeinorakenteeltaan pienviljelijävaltaisesta Karjalasta. Terijoella moni sai ainakin sivutuloja erilaisista kausi- ja sekatoista, jonka lisäksi esimerkiksi kauppa oli vilkasta. Heille liikekeskukseksi kehittynyt Järvenpää tarjosi paremmat mahdollisuudet toimeentuloon. Jo vuodesta 1940 lähtien terijokelaiset ryhtyivät perustamaan tai siirsivät jo Karjalassa olleita yrityksiä alueelle. Järvenpäähän oli muodostunut terijokelaisten asuinalueita. Vanhan asiakaskunnan säilyminen oli toimi yhtenä helpottavana tekijänä alkuun pääsemisessä. Näin terijokelainen siirtoväki pääsi mukaan kunnan toimintaan sekä poliittisesti että taloudellisesti ja sopeutuivat uuteen ympäristöönsä.</p>	
Asiasanat – Keywords karjalaiset, siirtoväki, sopeutuminen, kunnallispolitiikka, yritykset, huoltotoiminta	
Säilytyspaikka – Depository Historian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.2 Aikaisempi tutkimus aihepiiristä	2
1.3 Tutkimuskysymykset ja rajaukset	5
1.4 Lähdeaineisto ja metodit.....	10
2 TERIJOKI, TUUSULA JA JÄRVENPÄÄ ENNEN SOTIA.....	16
2.1 Terijoki kahden vallan välissä	16
2.2 Maaseutupitäjä Helsingin kupeessa.....	18
2.3 Elinkeinot	19
2.4 Kunnalliselämä	25
4 POIS SODAN JALOISTA	28
4.1 Siirtoväen huolto	28
4.2 Talvisodan evakot.....	30
4.3 ”Uusi” siirtoväki	34
5 UUSI ELÄMÄ ALKAA.....	38
5.1 Suhtautuminen siirtoväkeen	38
5.2 ” Kehnomminkin asiat vois olla”.....	44
5.3 Terijokelaisten järjestö- ja yhdistystoiminta.....	47
6 SIIRTOVÄESTÄ KUNTALAISIKSI.....	52
6.1 Sota-ajan kuntien toiminta.....	52
6.2 Terijokelaiset mukaan Tuusulan kunnallispolitiikkaan	54
6.3 Järvenpään kauppalan ensiaskeleet	67
7. TOIMEENTULO TUUSULASSA JA JÄRVENPÄÄSSÄ	73
7.1 Siirtoväen työttömyys ja huoltoavustus.....	73
7.2 Elinkeinojen säännöstely	80
7.3 Karjalaiset kauppiaat haasteen edessä	83
7.4 Kauppa kannattaa	87
7.5 Muut elinkeinot	90
8 PÄÄTÄNTÖ.....	95
LÄHTEET	101
LIITEET	110

1. JOHDANTO

Terijoelta evakkoon lähdettiin talvisodan sytyttyä, lokakuussa 1939. Väli aikaisten sijoitus- ja läpikulkupaikkojen jälkeen lopulliseksi sijoituskunnaksi muodostui Tuusula lähialueineen, erityisesti Järvenpään alue. Jatkosodan alussa monille karjalaisille koitti kotiin palaamisen ja Karjalan jälleenrakentamisen aika, terijokelaiset eivät samaa mahdollisuutta saaneet. Sotatoimet koskettivat läheisesti rajan pinnassa sijainnutta Terijokea, eikä palaamislupia voitu myöntää. Monet terijokelaiset viettivät suurimman osan evakkoajastaan samoilla seuduilla, joka väistämättä vaikutti myös sopeutumiseen. Yhteensä Tuusulan alueelle tuli siirtolaisia 41:stä menetetyn alueen kunnasta, yhteensä 4 205 henkeä, joista pääosa jäi asumaan nykyisen Tuusulan ja Järvenpään alueille ja terijokelaisia heistä oli lähes 1700. Pääosa näistä evakoista oli luterilaisia, mutta myös ortodokseja lähes 400. Sotien jälkeen silloiseen Tuusulaan siis muodostui suuri karjalainen vähemmistö, joista suurin osa oli Terijoelta lähteneitä.¹

Evakuointien alkaessa niin karjalaiset, kuin muukin Suomi ajatteli tilanteen väliaikaiseksi, karjalaiset palaisivat kotiin sodan loputtua. Moskovan rauhan myötä toisin kävi. Siirtoväen evakuointi toteutettiin nopeasti ja Suomi joutui suuren haasteen eteen, kun karjalaisille oli löydettävä uudet asuinsijat ja maata viljeltäväksi. Asuttamisen lisäksi ongelmia tuotti myös kantaväestön asennoituminen siirtoväkeen. Ristiriitoja syntyi maanluovutusten ja kulttuurierojen myötä. Sotien jälkeen Suomi oli vielä varsin maatalousvaltainen maa, maatalousvaltaista oli myös siirtoväki, jonka pohjalta virallinen suhtautuminen siirtoväkiongelmiaan määräytyi.² Sen vuoksi ongelmia tuotti siirtoväen työllistyminen ja toimeentulo etenkin niiden kohdalla, jotka harjoittivat muita elinkeinoja kuin maataloutta. Terijokelaisista heitä oli suuri osa. Tämän vuoksi liikekeskukseksi kehittyvä Järvenpää tarjosi paremmat mahdollisuudet kuin maaseutu. Osa terijokelaisista jopa katsoi Järvenpään muistuttavan Terijokea, sillä sinne oli siirretty useita huviloita kannakselta jo 1920-luvulla. Järvenpäähän asetui lisäksi sekä Terijoen kunnantoimisto että kirkkoherranvirasto, joiden ympärille monen terijokelaisen elämä keskittyi.³

¹ Rosenberg 1998, 73.

² Alanen 1975, 2.

³ Mutru 1953, 204-205.

Suomessa karjalaisten sopeutuminen lähti käymään poikkeuksellisista asetelmista. Suomessa siirtoväki on ollut kokonaan toisessa asemassa kuin pakolaiset muualla Euroopassa, joissa he joutuivat jäämään vuosikausiksi pakolaisleireille tai hakeutuneet pakolaisiksi eri maihin. Suomessa karjalasta evakuoitu väestö sijoitettiin oman maan sisälle ja sopeutuminen tapahtui oman yhteiskunnan sisällä. Suomi sai rauhassa ratkaista siirtoväkiongelmansa, sillä maassa ei ollut vierasmaalaisia miehittäjiä asutustoimintaa toteuttaessa. Vieraista evakoista tuli kylän ja kunnan jäseniä, karjalaiset ovat olleet kansalaisia ja heidän edustajillaan on myös ollut oikeus osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Sopeutumisen prosessi ja ajallinen pituus vaihteli karjalaisten keskuudessa, paikkakunnasta ja alueesta riippuen. Karjalaiset eivät saapuneet paikallaan olevaan, staattiseen tilaan, vaan koko Suomi oli muutostilassa ja uudistushenki oli voimakasta, joka saattoi vaikuttaa sopeutumisprosessia helpottavasti. Suomessa vallitsi uuden uudistushaluinen ilmapiiri, jossa oli tilaa myös uusille väestöryhmille.⁴

1.2 Aikaisempi tutkimus aihepiiristä

Sodan päätyttyä yhteiskunnissa ei palata staattiseen, muuttumattomaan tilaan tai ”normaaliin”, ennen sotaa edeltäneeseen tilaan. Rauhaan palaaminen on siten rauhan rakentamista. Rauhaan palaamisen myötä yhteiskuntien tehtäväksi nousee ratkaista monia ongelmia, joita rauhaan palaaminen aiheuttaa, esimerkiksi joukkojen kotiuttaminen, uudelleenrakentaminen, työn ja koulutuksen järjestäminen tai kansakunnan henkisen tilan parantaminen. Näin ollen ongelmat saattavat olla suurimmillaan vasta sodan jälkeen. Rauhaan palaaminen onkin suuresti kiinni siitä, miten eri ongelmat pystytään niin yhteiskunnan ja valtion tasolla kuin yksilötasollakin ratkaisemaan. Sodan vaihtelevat ajallisesti ja paikallisesti mutta rauhaan palaamisen liittyvät ongelmat noudattelevat samoja linjoja.⁵ Suomessa talvi- ja jatkosodan jälkeen rauhaan palaamisen edellytyksinä sotakorvausten ja jälleenrakentamisen lisäksi oli erittäin suuren, yli 400 000 siirtokarjalaisen väestön sijoittaminen rintamamiesten ohella Kanta-Suomen kuntiin. Ongelma täytyi ratkaista ensin valtiovallan toimesta, jotta

⁴ Waris ym. 1952, 17-18; Sallinen-Gimpl 1993, 142.

⁵ Karonen 2006 10-13, 18-20.

tarvittavat lait saatiin säädettyä, mutta myös kansalaisten oli osallistuttava sijoittamiseen niin omaisuudellaan kuin myös asennoitumisellaan.

Suomessa sota-aika, jälleenrakennuksen aika ja siirtoväen tilanne on herättänyt kiinnostusta tutkijoiden keskuudessa jo heti sotien jälkeen. Tutkimus on lähestynyt siirtoväen asiaa monien eri tieteenhaarojen suunnalta. Sosiologian puolelta siirtoväkeä koskeva tutkimus aloitettiin jo aika pian sotien jälkeen, kun vuonna 1952 julkaistiin Heikki Wariksen, Vieno Jyrkilän, Kyllikki Raitasuon ja Jouko Siiven teos *Siirtoväen sopeutuminen*. Teosta voi luonnehtia yhdeksi siirtoväkeä koskevan tutkimuksen perusteokseksi. Teoksessa kartoitetaan kattavasti siirtoväen vaiheita sotavuosista aina 1950-luvun alkuun saakka ja sen sosiaalista sopeutumista uuteen elinympäristöönsä. Tutkimuksen pohjana on laaja haastatteluaineisto, joka on kerätty enimmäkseen maaseutuväestöltä. Sosiaalipoliittista siirtoväen tutkimusta on tehnyt Leo Paukkunen tutkiessaan muun muassa siirtoväen asutusjakaumia teoksessa *Siirtokarjalaiset nyky-Suomessa*.

Yksi suurimmista kiinnostuksen aiheista on kuitenkin ollut siirtoväen huolto ja asuttaminen. Tutkittaessa siirtoväen huoltoa, keskeisinä ovat Urho Kekkonen jo sota-aikana kirjoittamat *Siirtoväki ja sen huolto I ja II*. Vuoden 1940 pika-asutuslaista ja siitä seuranneesta maanhankintalaista ja niiden täytäntöönpanoista sekä niiden vaikutuksista on julkaistu runsaasti tutkimuksia. Silvo Hietanen tutki omassa väitöskirjassaan Pika-asutuslakia ja sen toimeenpanoa. Pika-asutuslaki pystyttiin säätämään varsin pian talvisodan päättymisen jälkeen ja ilman jatkosodan syttymistä olisi todennäköisesti pystynyt sellaisenaan ratkaisemaan siirtoväen sijoittamisen ainakin tyydyttävästi. Työssään Hietanen käy seikkaperäisesti läpi pika-asutuslakiin johtanutta kehitystä ja sen syntyä ja lain vaikutuksia myöhemmin säädettyyn maanhankintalakiin. Hän tuo esille myös vastustusta ja keskustelua jota laki aiheutti varsinkin ruotsinkielisessä väestössä.⁶ Lisäksi aihetta ovat myös käsitelleet esimerkiksi Johannes Virolainen teoksessa *Karjalaiset Suomen kohtaloissa* ja Veikko Vennamo teoksessa *Jälleenrakennuksen ihme*. Mauno Jokipiin toimittama *Tutkielmia sodanjälkeisestä asutustoiminnasta Suomessa* ja Erkki Laitisen toimittama *Tuloksia ja näkökulmia sodanjälkeisen asutustoiminnan tutkimuksesta* koostuvat molemmat Jyväskylän Yliopistossa pidettyjen

⁶ Hietanen 1982, 14, 205-211.

tutkijaseminaarien esitelmistä ja käsittelevät hyvin monipuolisesti siirtoväen sijoittumista ja asuttamista ja tutkimista. Erkki Laitisen toimittamassa teoksessa *Rintamalta Raiviolle* asutustoimintaa käsitellään eri näkökulmista. Asutustoiminnan taloudellisten ja rakenteellisten vaikutusten lisäksi teoksessa käsitellään esimerkiksi siirtoväen kulttuuriperinnettä ja sen sulautumista.

Siirtoväen asuttaminen aiheutti vilkasta keskustelua julkisuudessa sotien jälkeen ja tätä keskustelua on tutkinut Keijo K. Kulha väitöskirjassaan *Karjalaiset kanta – Suomeen*. Kulha tuo esille, että siirtoväen asuttamista pidettiin tärkeänä ja välttämättömyytenä, joka yksimielisesti tunnustettiin, mutta jonka toteuttaminen väistämättä johti selviin eturistiriitoihin eri ryhmien välillä.⁷ Silvo Hietanen toimittanut hyvän yleisteoksen Suomen talvi- ja jatkosodasta *Kansakunta sodassa*, jonka kolmannessa osassa *Kuilun yli* sivutaan hieman myös siirtoväen ongelmaa. Siirtoväen sopeutumisen tutkimus on ollut myös suhteellisen vilkasta. Jo mainittu Wariksen teos aloitti siirtoväen sosiaalisen sopeutumisen tutkimuksen. Sopeutumista on tutkittu kulttuurin näkökulmasta kuten esimerkiksi Pirkko Sallinen-Gimpl:n *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen*. Siirtoväen sopeutumisen tutkimus on innoittanut myös moniin opinnäytteisiin kuten Tapio Juutisen *Toisten nurkista omiin tupiin. Siirtoväen saapuminen sekä aineellinen ja kulttuurinen sopeutuminen Nilsissä jatkosodan jälkeen* tai Marko Liukko-Sipin *Kannakselta satakuntaan. Tyrvään ja Vammalan kauppalan siirtokarjalaiset 1944–1960*, jossa sivutaan myös karjalaisten poliittista vaikutusta uudella asuinalueellaan.

Siirtoväen sopeutumiseen vaikutti myös uskonto. Luterilaisten oli helpompi sulautua ja sopeutua paikallisväestöön, koska yhdenmukaistamispaineita ei heihin kohdistettu. Ortodoksiväestön kohdalla tilanne oli vaikeampi, koska monin paikoin vieraalta tuntunutta uskontoa vieroksuttiin ja ortodoksisuuteen liitettiin helposti myös negatiiviseksi katsottu venäläisyys.⁸ Ortodoksien sopeutumista on tutkinut esimerkiksi Pekka Nevalainen inkeriläisiä koskevassa tutkimuksessaan ja Heli Kananen tutkimuksessaan Kiuruveden ortodokseista.

⁷ Kulha 1969, 13.

⁸ Esim. Kananen 2002, 141.

Siirtoväki on myös itse aktivoitunut ja monet karjalaisseurat ovat julkaisseet teoksia oman heimonsa vaiheista ja sijoittautumisesta Kanta-Suomeen omasta näkökulmastaan. Karjalaisten sopeutumista ja vaikuttamista tietyllä alueella on tutkittu lähinnä kulttuurin näkökulmasta, mutta Marja Huovilan ja Terhi Willmanin toimittamassa artikkelikokoelmassa *Karjala Lahdessa*, on huomioitu myös jonkin verran esimerkiksi karjalaisten rakennustoimintaa. Sodan jälkeen ryhdyttiin myös julkaisemaan runsaasti eri pitäjien ja kihlakuntien historioita, joissa pääpaino on sotaa edeltävällä ajalla. Sijoituskuntien historioissa on kuitenkin myös siirtoväki otettu huomioon. *Antti Rosenberg* on kirjoittanut sekä Tuusulan, että Järvenpään paikallishistorioita ja hänen teoksensa nousevat työssän aika keskeiseen asemaan. Rosenberg sivuaa siirtoväen tilannetta jonkin verran, mutta lähinnä teoksista saa hyvän yleiskuvan alueen historiasta ja kehityksestä. Lisäksi sota-aika ja evakkotaival ovat synnyttäneet runsaasti muistelmia.

Siirtoväen tutkimus on paljolti keskittynyt asuttamisen ja maanhankinnan ympärille ja siten suurimmaksi osaksi koskee maataloutta harjoittavia tai maata omistavia. Kuitenkin omassa tutkimuskohteessani suuri osa siirtoväkeä sai toimeentulonsa maatalouden ulkopuolelta. Tällaisten ryhmien sopeutuminen on jäänyt lähestulkoon tutkimuksen ulkopuolelle. Siirtoväen ammatillista sijoittumista on Leena Alanen tutkinut teoksessaan *Laatokankarjalaiset toisen maailmansodan jälkeen*. Tutkimuksessaan Alanen käsittelee esimerkiksi karjalaisen teollisuustyöväestön ammatillista uudelleensijoittumista sotien jälkeen.

1.3 Tutkimuskysymykset ja rajaukset

Tutkimuksessani tarkastelen Tuusulan alueelle sijoitetun terijokelaisen väestön sopeutumista ja toimintaa kunnassa, niin poliittiselta kuin taloudelliselta kannalta. Tarkastelualueena on koko Tuusulan kunnan alue aina vuoteen 1950 asti, jonka jälkeen pääpaino siirtyy Järvenpäähän. Vaikka Tuusula oli terijokelaisten sijoitusalue, suurin osa heistä sijoitettiin silloisen Tuusulan pohjoisiin osiin eli Järvenpään kylän alueelle. Sinne iso osa heistä jäikin ja moni siirtyi sinne myös Tuusulasta. Siksi Järvenpää nousee

itsenäistymisensä jälkeen tutkimusalueeksi. Järvenpää oli vuoteen 1951 asti osa Tuusulan kuntaa, eikä lähteissä siten ole Järvenpäästä erikseen käsitelty. Näin on varsinkin kunnallispolitiikan saralla. Siirtoväen taloudellisesta toiminnasta, tässä lähinnä siirtoväen yrityksistä tietoa pystyy erittelemään jo heti 1940-luvulta lähtien Järvenpäästä. Tutkimuksen aikarajaus on suhteellisen väljä, siirtoväen saapuminen alueelle antaa luonnollisen lähtökohdan, mutta jos tarkastelun alla on sopeutuminen, nousee kysymykseksi milloin siirtoväen voidaan katsoa lopullisesti sopeutuneen. Omassa työssäni olen rajannut tutkimuksen loppuajankohdaksi 1950-luvun puolivälin. Tässä vaiheessa välttämättä ei kaikkia ongelmia oltu ratkaistu, mutta tässä vaiheessa siirtoväki oli jo siinä mielessä sulautunut paikallisväestöön, että heidän erottamisensa alkaa olla jo erityisen vaikeaa.

Marko Liukko-Sipi tuo työssään esille, että yksi keskeisimpiä sopeutumisen ilmentäjiä on osallistuminen kunnalliseen päätöksentekoon. Nykyisen neljän vuoden sijasta kunnallisvaalit pidettiin sodan jälkeen kolmen vuoden välein. Ensimmäiset kunnallisvaalit sota-ajan jälkeen pidettiin joulukuussa 1945 ja seuraavat jo vuonna 1947. Tämän jälkeen siirryttiin normaaleihin kolmen vuoden välein pidettäviin vaaleihin. Ensimmäisiä sodan jälkeen pidettäviä kunnallisvaaleja varten säädettiin erillinen laki siirtoväkeä koskien. Lain mukaan siirtoväelle perustettiin oma äänestysalueensa kunnassa.⁹ Tärkeäksi siirtoväen poliittisen vaikutuksen tutkimisen tekee myös se, että mahdollisen siirtoväen osallistuminen politiikkaan etenkin kuntatasolla voidaan katsoa olevan yksi kunnallispolitiikan murroksista.¹⁰

Kunnallispolitiikassa siirtoväen roolin tutkiminen lähtee liikkeelle siitä milloin ensimmäistä kertaa kunnan toimintaan osallistuttiin ja kuinka aktiivista toiminta oli. Usein karjalaiset siirtolaiset keräsivät kunnallisvaaleja varten omat listansa¹¹ ja siksi tärkeää on selvittää kuinka tiivis siirtoväen ryhmä oli poliittisesti eli äänestettiinkö vain karjalaisia ehdokkaita. Myös puoluekannatuksen eriävyydet ja siirtoväen vaikutus puolueiden voimasuhteisiin ovat mielenkiintoisia kysymyksiä. Suomessa on korostettu paikallisen itsehallinnon historiasta juontuvaa traditiota.¹² Eräs näkökulma terijokelaisen siirtoväen vaikutuksia kunnan politiikkaan tutkittaessa onkin arvioida

⁹ Marko Liukko – Sipi 1999, 61.

¹⁰ Rantatupa 1996, 89.

¹¹ Rantatupa 1996, 86.

¹² Soikkanen 1996, 72.

paikallisen itsehallinnon juuria ja vahvuutta ja miten ne siirrettiin uuteen asuinkuntaan, kun siirryttiin kuntataajamasta toiseen.

Toinen keskeinen osa tutkimustani käsittelee siirtoväen taloudellisia vaikutuksia uudessa asuinkunnassaan. Kuten jo todettua suuri osa Terijoelta tulleista ei saanut elantoaan maataloudesta. Sen sijaan osa karjalaisista työllisti itsensä perustamalla oman yrityksen. Edelleenkin alueella toimii kymmeniä karjalaisten perustamia yrityksiä. Siirtoväen taloudellista vaikutusta aion hahmottaa selvittämällä ensiksikin kuinka paljon yrityksiä perustettiin ja millaisia ne olivat. Arvioitaessa siirtoväen kykyä siirtää olemassa olevia yrityksiä ja perustaa uusia, on huomioon otettava se millaiset olosuhteet uudessa kunnassa olivat yritysten perustamiselle.

Maanhankintalailla oli monia taloudellisia merkityksiä, mutta niihin en tutkimuksessani pureudu, koska keskeisenä on nimenomaan tutkia taajamaan sijoitettuja. Vaikka työssäni pääpaino ei olekaan tutkia varsinaisesti siirtoväen sopeutumista, osallistuminen politiikkaan ja toiminta yrityksissä ja siten taloudessa toki kertovat paljonkin juuri sopeutumisesta. Aihetta tarkastelen toisaalta siirtoväen kannalta, mutta etenkin myös koko kunnan kannalta eli miten koko kuntaan vaikutti suuren terijokelaisen siirtoväen saapuminen ja toimiminen alueella. Vaikka siirtoväki vaikutti uusien kuntiensä seurakunnissa, olen rajannut seurakunnat pois tutkimuksestani.

Siirtoväen tutkimusta, kuten jo aiemmin todettu, on tehty suhteellisen runsaasti. Sopeutuminen on ollut tärkeä teema näissä tutkimuksissa ja oma tutkimukseni jatkaa tätä perinnettä. Omassa työssäni käsittelen sopeutumista ja sen ilmentymistä nimenomaan kunnallispolitiikkaan ja talouteen osallistumisen kautta. Tarkastelusta jää siten pois monia usein sopeutumiseen liitettyjä teemoja kuten avioliittojen solmiminen ja perinteiden ja tapojen sulautuminen.

Tarkasteltaessa siirtoväkeä koskevia muutoksia ja piirteitä on otettava huomioon siirtoväkeen itseensä liittyviä piirteitä, joista käy ilmi millaisesta väestönosasta verrattuna muuhun väestöön on kysymys. Siirtoväki oli oma etninen ryhmänsä, jolle oli ominaista murre ja kulttuuritraditio. Karjalaisuuden sisällä oli myös omia ryhmiään, jotka poikkesivat tavoiltaan tai ominaisuuksiltaan muista esimerkiksi vahvasti ortodoksinen väestö kuten Raja-Karjalassa. Muuten kuin etnisyydeltään ei karjalainen

väestö ollut heterogeenistä. Omassa tutkimuksessani tämä käy parhaiten esille elinkeinojen kautta. Karjala itsessään oli vahvasti maatalousvaltaista seutua, jopa maatalousvaltaisempaa kuin muu Suomi. Enemmän kuin 71 % ammatissa toimivasta väestöstä toimi maatalouden piirissä ja kaikesta läsnä olevasta väestöstä 66,5 %. Kuitenkin tilanne kääntyi pääläelleen sotien jälkeen, vuoden 1960 tilastoissa siirtoväkeen kuuluva sai toimeentulonsa keskimääräisesti harvemmin kuin kanta - suomalainen maataloudesta.¹³

Maa- ja metsätaloudesta liittäen elinkeinoineen sai Terijoella toimeentulonsa 38 % asukkaista.¹⁴ Terijoen alueella moni sai elantonsa mm. matkailusta, kalastuksesta tai kaupankäynnistä, sillä 1800-luvun lopulla Terijoelle muodostui runsaasti huvila-asutusta. Näistä suurin osa oli venäläisiä, vaikka suomalaisten osuuskin koko ajan kasvoi.¹⁵ Tutkimuksessani aion tarkastella nimenomaan sitä ryhmää, joka ei saanut elantoaan varsinaisesti maataloudesta ja joita terijokelaisesta siirtoväestä oli suuri osa. Elinkeinoiltaan terijokelaiset poikkesivat niin muusta Karjalasta kuin koko Suomesta keskimäärin. Elinkeinojen erojen vuoksi terijokelaiset myös muodostavat oman erityislaatuisen ryhmänsä karjalaisen ryhmän sisällä, joka muodostaa myös pohjaa tutkimukselleni. Elinkeinojen erilaisuuden lisäksi terijokelaiset muodostavat poikkeuksen moniin muihin karjalaisiin nähden siinä, että lähes koko evakkoajan he olivat samalla alueella. Tämän vuoksi sopeutuminen ja integroituminen ovat sujuneet monia muita karjalaisia nopeammin.

Sopeutuminen ei tapahdu yhtäkkiä, vaan sopeutuminen on aina prosessi, jossa päämääränä on eri ryhmien pääseminen kompromissiin siten, että erilaisia tapoja ja käsityksiä tasoitellaan ja niitä opitaan ymmärtämään tai sietämään. Näin ollen sopeutumisprosessin olemassaolo edellyttää kahta vastakkaista ryhmää, joissa vallitsee ryhmätietoisuus. Sopeutuminen ei ole välttämättä samanlaista kaikkialla ja kaikissa ryhmissä tai edes ryhmän sisällä. Tästä parhaimpana esimerkkinä on siirtoväen sisäisten ryhmien kuten luterilaisten ja ortodoksien sopeutuminen. Ortodoksiväestöön kohdistettiin erilaisia odotuksia kuin luterilaiseen väestöön ja assimilaatiopaineet eli paineet sulautua ja luopua perinteisistä arvoista olivat suuremmat. Samanlaista painetta

¹³ Alanen 1975, 10,16–17,37-38.

¹⁴ Paukkunen 1989, 102.

¹⁵ Esim. Pyykönen 1969.

luterilaisiin ei kohdistettu, vaan kuten eräässä evakkotarinnassa kuvataan, ”uskallettiin olla karjalaisia”.¹⁶ Omassa työssäni en käsittele sopeutumista niin tapakulttuurin näkökulmasta vaan sopeutumisen ilmentäjinä kuvaan osallistumista kunnan toimintaan. Tässä siirtoväen oman toiminnan rinnalla on käsiteltävä myös paikallisväestön suhtautumista ja hyväksymistä siirtoväen mukana oloon.

Ryhmiä ei yleensä voi erottaa ympäröivästä kokonaisuudesta, vaan ryhmät kuuluvat suurempaan yhteyteen. Kuuluminen isompaan yhteisöön vaikuttaa myös siihen mitä ryhmässä tapahtuu ja miten ryhmä toimii. Ryhmään vaikuttavia tekijöitä ovat ulkoinen ja sisäinen järjestelmä, Ulkoisella järjestelmällä tarkoitetaan toimintaa, vuorovaikutusta ja tunteita, joihin ympäristö pakottaa tai jotka ovat välttämättömiä ryhmän olemassaololle.¹⁷ Esimerkiksi kielteinen suhtautuminen tai ennakkoluulot voivat pitää siirtoväen käsitettä yllä pitkäänkin, mutta sopeutumisen ja paikallisväestön hyväksymisen myötä tarve pitää yllä siirtoväki-käsitettä voi ryhmän sisällä poistua ja ryhmä alkaa hiljalleen hajaantua. Sosiologiassa lisäksi jaetaan ryhmät yksilön samaistumisen mukaan jäsen- ja viiteryhmiksi.¹⁸ Liukuminen näiden ryhmien välillä on siirtoväen keskuudessa mielenkiintoista. Jäsenryhmä muodostui aluksi samalla alueella asuneista esimerkiksi terijokelaisista tai pienemmistä kylien asukkaiden ryhmistä, se saattoi myös muodostua isommasta ryhmästä siirtoväestä tai karjalaisista. Viiteryhmä, ryhmä johon jäsenet halusivat samaistua, ja jolta sosiaalista hyväksyntää haettiin saattoi hyvinkin olla evakuoimisen jälkeen sama kuin jäsenryhmä. Muutoksia viiteryhmässä kuitenkin saattoi tapahtua uudelle paikkakunnalle sopeutumisen jälkeen. Jäsenryhmä ei välttämättä muuttunut miksikään, mutta viiteryhmäksi saattoi tulla nyt esimerkiksi uuden paikkakunnan asukkaat tai vaikka tehtaan työntekijät.

Jotta siirtoväen keskuudessa ilmenneet muutokset ja kehitys voitaisiin havaita on lähtökohtaisesti otettava huomioon koko Suomen yhteiskunnallinen rakenne ja siinä tapahtuneet ja tapahtumassa olleet muutokset. Maatalousväen osuus alkoi hiljalleen laskea ja vastaavasti kaupungeissa olevan väestön määrä kasvoi. Massamuutto maan sisällä voimistui ja maastamuutto yleistyi erityisesti 1960-luvulta lähtien. Suomen sisäisen muuttoliikkeen mahdollisti nopea sotien jälkeinen teollistuminen.

¹⁶ Waris ym. 134-135; Kananen 2002, 15; Tuokko-Mansikka

¹⁷ Allardt & Littunen 1981, 27-28.

¹⁸ Allardt 1983, 68-69.

Maassamuuttoon osallisina olivat myös siirtoväki. Muu kuin maataloussiirtoväki sai vapaasti hakeutua uusille asuinsijoille, noin 17 % siirtoväestä hakeutui itse valitsemalleen paikalle. Uusimaa nousi suurimmaksi siirtoväen sijoituspaikaksi.¹⁹

Väestön liikkuvuutta helpottivat myös uudistukset maataloudessa. Esimerkiksi koneellistuminen vaikutti tehostuneeseen tuotantoon, jonka vuoksi maataloudessa ei tarvittu enää yhtä paljon työntekijöitä. Tästä maatalouden liikaväestöstä suurimman osan oli hakeuduttava muualle ansiotöihin. Siirtoväen muuttoliikkeeseen kuuluu epäilemättä näitä samoja asioita, mutta huomioon on otettava tietenkin myös siirtoväen toimeentuloon liittyvät asiat esimerkiksi eturistiriidat paikallisen väestön kanssa, mutta myös monet viihtyvyyteen liittyvät seikat. Taloudelliset ristiriidat olivat yleisimpiä Etelä- ja Länsi-Suomessa, jonne sijoitettiin eniten maatalousväestöä ja maanotot tapahtuivat siten myös eniten yksityisiltä verrattuna esimerkiksi pohjoisen tilanteeseen, jonne maataloussiirtoväkeä sijoitettiin vähemmän ja jossa siten siirtoväen tiloja muodostettiin lähinnä valtion ja yhtiöiden maista.²⁰

1.4 Lähdeaineisto ja metodit

Siirtoväkeä koskevaa aineistoa on edelleen olemassa runsaasti. Ongelmana kuitenkin on niiden hajanaisuus. Sotien aikana valjastettiin useita viranomaisia hoitamaan siirtoväen evakuointia ja asuttamista. Ja niiden aineistoja on sijoitettu useisiin arkistoihin. Tärkeimpänä siirtoväen huoltoa hoitavista aineistoista oman työni kannalta on Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto. Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto on hyvin laaja ja se ulottuu vuodesta 1940 vuoteen 1946 asti. Siirtoväen huoltojohtaja oli tärkein paikallinen viranomainen, joka hoiti siirtoväen asioita.

Arkisto sisältää esimerkiksi runsaasti kirjeenvaihtoa. Erityisesti lähetettyjä ja saapuneita kirjeitä on eri viranomaisilta ja etenkin kirjeenvaihto Uudenmaan lääninhallituksen kanssa oli vilkasta. Kirjeenvaihdosta suuri osa käsittelee erilaisia tiedonantoja

¹⁹ Sallinen-Gimpl 1995, 279.

²⁰ Alanen 1975, 10–14.

menettelytavoista ja määräyksistä. Kirjeet sisältävät lisäksi luetteloita sijoitetuista ja avustusten hakijoista sekä saajista. Aineistossa on myös työhönsijoittamiseen liittyviä asiakirjoja ja työttömyyskortisto. Yksityisten henkilöiden kanssa käytyä kirjeenvaihtoa on myös jonkin verran, joista suurin osa koskee sekä valituksia, että kyselyjä avustuksista ja majoituksesta sekä hukkuneesta omaisuudesta. Kirjeistä pystyy hahmottamaan jonkin verran kuvaa siirtoväen paikallisista oloista. Valituksia oloista tehtiin lääninhallituksellekin, joka pyysi siirtoväen huoltojohtajalta selvitystä asiasta. Yksityishenkilöiden kanssa käyty kirjeenvaihto on silti yllättävän suppeaa joko sen vuoksi että osa kirjeistä on hukkunut tai varsinaisesti tarvetta kirjeenvaihtoon ei ole ollut.

Yleiskuvaa siirtoväen oloista työttömyyden, avustusten ja asunto-olojen kohdalta Tuusulassa pystyy aineiston perusteella muodostamaan, mutta tiettyä ryhmää eli tässä tapauksessa terijokelaisia on aineistosta vaikea erottaa. Paikallinen tilanne kuitenkin kosketti kaikkea paikkakunnan siirtoväkeä, joten terijokelaisten erottaminen ei ole edes välttämätöntä. Kuitenkin jonkin verran esimerkiksi työolojen suhteen voidaan terijokelaisia aineistosta erottaa esimerkiksi suuren sekatyöläisten määrän perusteella. Ongelmina näissä lähteissä on etenkin monien siirtoväkeä koskevien tilastojen sekavuus. Ainakin huoltojohtajan aineistossa useista siirtoväen luetteloista ja avustusluetteloista puuttuu täysin aikamerkinnot, joten on vaikea hahmottaa esimerkiksi siirtoväen lukumäärää ja avustusta saavien lukumäärää eri aikoina. Luettelot ovat myös joissain tapauksissa hyvin epämääräisiä, sillä sama ihminen on saatettu tilastoida useisiin jopa eri kuntien tilastoihin. Näin ollen ihan tarkkoihin lukumääriin voi olla vaikea päästä, mutta aineistoista kuitenkin selviää yleiset suuntaukset.

Sota-aikana sisäasianministeriö määräsi jokaisen luovutetun alueen kunnan johtoon erityisen hoitokunnan, joiden tehtäviksi tuli valita siirtoväen edustajia kunnallisiin lautakuntiin ja siirtoväen luottamusmiehet, jotka toimivat paikallisen huollonjohtajan apuna. Lisäksi niiden toimesta pyrittiin ohjaamaan työhön sijoitusta, haettiin erilaisia korvauksia ja tehtiin anomuksia.²¹ Terijoen hoitokunnan arkisto koostuu esimerkiksi pöytäkirjoista ja kirjeenvaihdosta. Pöytäkirja-aineistoa ei ole kovin paljon, sillä hoitokunnan kokouksia pidettiin suhteellisen harvoin, niistä kuitenkin selviää paljon

²¹ Soikkanen 1966, 653–654.

hoitokunnan toiminnasta. Lisäksi monet yksityiset henkilöt ottivat hoitokuntaan yhteyttä erilaisissa korvausasioissa ja muissa ongelmissa, joten siirtoväen oloja voi tämän aineiston perusteella hahmottaa.

Tärkeimpinä lähteinäni politiikkaan osallistumisessa ovat tilastokeskuksen kunnallisvaaliluettelot. Näistä käy ilmi ehdokkaat, puolueet ja vaaliliitot sekä äänestysoikeutetut ja äänestäneet. Vaalilistoihin on merkitty myös ehdokkaiden tai valitsijalistojen saamat äänimäärät, joiden perusteella voi tarkastella siirtoväkeen esimerkiksi siirtoväen kannatusta vaaleissa. Ensimmäisissä vaaleissa, joihin siirtoväki osallistui kanta - Suomessa vuonna 1945 heidät eroteltiin omaksi ryhmäkseen, jolla oli oma äänestysalueensa. Lisäksi vaaliluetteloihin merkittiin erikseen siirtoväen äänestysoikeutetut ja äänestäneet ja myös siirtoväen ehdokkaat. Myöhemmin vaalilistoihin ei enää heitä erillisinä merkitty, joten myös heidän äänestyskäyttäytymisen tarkastelu on hankalampaa.

Kunnalliseen päätöksentekoon osallistumista tutkiessani apuna käytän myös Tuusulan kunnanvaltuuston ja -hallituksen sekä Järvenpään kauppalanvaltuuston ja -hallituksen pöytäkirjoja sekä molempien kuntien kunnalliskertomuksia. Kunnalliskertomuksista selviää enimmäkseen eri lautakuntien kokoonpanot ja tärkeimmät tapahtumat. Niiden ja valtuustojen ja hallitusten pöytäkirjojen avulla ei kuitenkaan kovin monipuolisesti voida tutkia asenteita tai mielipiteitä, sillä keskustelu jää niistä puuttumaan. Kunnallispolitiikasta saatavien vähäisten tietojen vuoksi olen keskittynyt enemmän tutkimaan kunnallisvaaleihin osallistumista. Kunnallispolitiikasta käytävää keskustelua löytyy jonkin verran lehtien palstoilla. Etenkin *Karjala*- lehdessä vaalien alla kannustettiin karjalaisia aktiivisuuteen ja otettiin kantaa osallistumisen tärkeyteen. *Karjala* oli sitoutumaton lehti, jonka levikki oli v. 42 41 800, ilmestyi 6 viikossa. *Karjala* ilmestyi talvisotaan asti Viipurissa, jonka jälkeen se evakuoitiin Helsinkiin, jossa se jatkoi ilmestymistään. Alun perin *Karjala* oli Kokoomuksen äänenkannattaja, mutta sodan seurauksena lehti linjasi tavoitteekseen vain siirtoväen yhdyssiteenä olemisen ja heidän etujensa ajamisen, joka tarkoitti entisten puoluesidonnaisuuksien poistamista vuonna 1942. *Karjala* menestyi myös Helsingistä käsin, jopa paremmin kuin ennen ja pian siitä tulikin karjalaisten pää-äänenkannattaja, jonka palstoilla muun

muassa karjalan liitto toi julki mielipiteitään.²² Lehdessä käyty keskustelu oli kuitenkin valtakunnallista, jolloin paikallistason keskustelu jää edelleen syrjään. Paikallistason lehdistä tutkin sijoitusalueella julkaistua *Keski-Uusimaata*, jossa käsiteltiin paikallisen siirtoväen oloja, mutta kunnallispoliittista keskustelua ainakaan siirtoväen puolelta ei juuri käyty. Lehdessä keskitytään enemmän kuvailemaan siirtoväen oloja kuin osallistumista kunnan päätöksentekoon. Lehtien avulla saa kuitenkin yleiskuvaa siitä, millaisia odotuksia ja mielipiteitä siirtoväen osallistumiselle kunnallispolitiikkaan asetettiin.

Karjalaisten perustamien yritysten selvittäminen osoittautui kaikista haasteellisimmaksi. Suurena apuna niiden kartoittamisessa oli terijokelaisten muistitiedon pohjalta keräämä lista karjalaisista yrittäjistä. Tämän lisäksi käytin apuna eri vuosina kerättyjä *Suomen liikekalentereja*, joihin on kerätty paikkakunnittain luettelot toimipaikoista. Luetteloista ei kuitenkaan kaikkia yrityksiä löydy, varsinkaan kaikkein pienimpiä. Perustettuja ja siirrettyjä yrityksiä etsin myös *Kaupparekisteristä*. Yrityksiä ja niiden toimintaa kartoittaessani käytin lähteinä myös jo ennalta mainittuja sanomalehtiä ja etenkin niissä olleita yritysten mainoksia ja osoiteilmoituksia. Haastetta toi se, että suurimmalta osaltaan ainakin alkuun perustetut yritykset olivat suhteellisen pieniä, eikä niistä siten kovin paljon tietoa löytynyt. Siirtoväen kauppiaita seurattiin kuitenkin lehdessä ja toukokuussa 1948 *Karjalassa* ilmestyi kolmiosainen artikkeli²³ siirtokauppiaitten sopeutumisesta ja sijoittumisesta. Artikkelin perustui siirtokauppiaista tehtyyn diploomityöhön ja vaikka se ei käsittele kauppiaita alueellisesti, työssä kertoo yleisesti siirtokauppiaitten oloista ja mielialoista uudessa tilanteessa. Tutkimuksessa suurena apuna oli teos *Siirtokarjalaisten tie*. Kirjasarjaan on koottu karjalaiset nykyisen asuinkunnan mukaan ja henkilötietojen ja kotipaikan lisäksi tiedoista löytyy muut asuinpaikat ja esimerkiksi ammatit. Karjalaisten ja heistä vielä terijokelaisten erottaminen on välillä erittäin haasteellista, sillä kaikkia karjalaisia ei kirjastakaan löydy, lisäksi moni muutti vielä kirjasarjan ilmestymisen jälkeen, joten heidän löytäminen on erittäin vaikeaa. Ylipäänsä aineiston ongelmana oli se, että kaikki nämä kertovat enemmän vallitsevista rakenteista kuin varsinaisista ihmisistä ja siten inhimillinen toiminta jää taka-alalle. Kuitenkin halusin ottaa työhön mukaan myös aikalaismuistelmia haastattelujen avulla.

²² Perko 1988, 101-102

²³ Numerot 1.5.1948, 6.5.1948 ja 11.5.1948

Historiantutkimuksessa haastattelumenetelmän käyttöä rajoittaa usein se, että usein tutkimukset käsittelevät tapahtumia, joista on kulunut jo niin paljon aikaa, että todella asiaatuntevia aikalaisia on enää vähän jäljellä.²⁴ Varsinaisesti sotien aikaan ja evakuoitien aikaan aikuisia olleita ei enää montaa ole, joten myös tähän työhön haastateltavat edustavat myöhäisempää sukupolvea. Haastateltavat kaikki ovat olleet lapsia tai nuoria talvisodan ja evakuoitien alkaessa.

Pirjo Korkiakangas on tutkinut lapsuutta ja sen rakentumista erilaisten muistojen kautta laajan haastatteluaineiston avulla. Tutkimuksessa on käytetty haastatteluja ja kyselyaineistoja lapsuusmuistoista eri sukupolvien edustajilta. Tutkimuksessaan Korkiakangas on käsitellyt muun muassa yksilöllisyyttä ja kollektiivisuutta muistoissa. Vaikka yksilö muistelee yksin, yhteisö määrittelee sen, mikä on muistelemisen arvoista ja siten yksilöt muistavat myös sellaista mitä eivät itse edes ole kokeneet ja muistoihin voi kietoutua asioita, jotka eivät alun perin muisteltuun asiaan ole liittyneet. Siten, ” vaikka näennäisesti toimisimmekin täysin itsevalintaisesti omaa elämää muistellessamme, olemme kuitenkin oman kulttuurimme sosiaalistuneita ja ilmaisemme itseämme omien kulttuuristen kerrontatapojemme mukaisesti.” Muistoja omasta perhehistoriasta ja kollektiivisesti jaettuja muistoja yksittäisen ihmisen menneisyydestä kutsutaan ylisukupovisiksi muistoiksi. Nämä muistot siirtyvät sukupolvelta toiselle.²⁵ Omassa haastatteluaineistossa tämä käy ilmi, siinä, että kaikki haastateltavista osasivat kertoa runsaasti asioita entisestä kotipitäjästään, hyvin vanhojakin asioita, joista kuitenkaan omia muistikuvia ei voinut olla. Lisäksi muistoja syntyy erityisesti lapsen kokemusmaailmaan nähden erikoisissa tilanteissa ja muutostilanteissa. Monenlaiset tapahtumat myös jäsentävät yhteisiä muistoja ja yhtenä näistä tapahtumista voidaan pitää esimerkiksi sotia. Suuret käännekohtat voivat vaikuttaa muistiin hyvin eri tavalla, eri sukupolvien kesken. lapsena koettu sota voi muisteluissa olla hyvin erilainen vanhempien muistamaan sotaan nähden, lapsille se voi merkitä myöhemmässä muistelussa lapsuuden loppua. Lapsuusmuistoja tulkitaan koko elämän ajan jatkuvasti uudelleen, joten niihin sekoittuu ajan myötä omaa tulkintaa.²⁶

²⁴ Virrankoski 1980, 2.

²⁵ Korkiakangas 1996, 28-29.

²⁶ Korkiakangas 1996, 33-34, 41.

Se, että työhöni haastateltavat olivat kaikki lapsia talvisodan syttyessä, tuottaa siis jonkin verran hankaluuksia, monet tutkimukseni teemat eivät välttämättä kuuluneet lapsen tai nuoren elämään, eikä niitä sen vuoksi muisteta. Kuitenkin tarkoitukseni on ollut haastattelujen avulla kartoittaa mitä ylipäänsä muistetaan, sillä muistettavissa asioissa on usein ollut jotain merkittävää. Lisäksi haastattelujen avulla selvitin myös sitä, mitä haastateltavien vanhemmat ovat kertoneet ja sitä mitä omien vanhempien toiminnasta käsittelyajanjaksona muistettiin. Oletukseni on, että jos tietyt asiat olisivat olleet elintärkeitä ja niistä olisi puhuttu paljon kotona, jonkinlaisia muistikuvia asioista on voinut jäädä mieleen haastateltaville.

Muistitietoa sinänsä pidetään varsin epäluotettavana, sillä ihmisen muisti on rajallinen ja valikoiva ja kertojan tiedot voivat olla puutteelliset tai virheelliset.²⁷ Muistitietoon liittyvistä ongelmista huolimatta haastattelut voivat antaa paljon tärkeää tietoa sellaisesta, josta asiakirja-aineistoa ei ole säilynyt. Tutkimuksessani olen nimenomaan haastattelujen avulla täydentänyt asiakirjojen antamaa tietoa ja siten saanut mukaan myös esimerkiksi sitä, miten evakuoinnit ja uuden elämän alku koettiin. Haastattelut olen suorittanut vasta aivan työni loppuvaiheessa, joten ne ovat enemmän täydentäviä haastatteluja.

Haastateltavista neljä on tullut lapsena tai nuorena Järvenpään ja yksi haastateltava on paikallinen, joka siirtoväen tullessa oli myös lapsi. Haastateltavat muistavat yllättävän hyvin elämää Terijoella ja tulon Tuusulän alueelle. Jonkin verran muistetaan myös omien vanhempien toiminnasta sekä Terijoella että Tuusulassa. Parhaiten muistiin on kuitenkin piirtynyt ihan arkiset asiat. Asenteista ja mentaliteeteista luonnollisesti haastateltavat muistavat vähiten, mutta yleiskuvaa näistäkin teemoista haastattelujen perusteella voi hahmottaa. Haastateltavat antoivat luvan käyttää nimiään tutkimuksessa, mutta päädyin silti kohtelevaan heitä anonyymeinä, viitteissä esiintyy esimerkiksi nainen 1 tai 2.

²⁷ kts. esim. Virrankoski 1980, 13-18.

2 TERIJOKI, TUUSULA JA JÄRVENPÄÄ ENNEN SOTIA

2.1 Terijoki kahden vallan välissä

*”Se tietää eläneensä, joka on rajalla elänyt”.*²⁸

Vuonna 1911 perustettu Terijoen kunta sijaitsi Karjalan kannaksella, Viipurin läänin kaakkoisimmassa osassa, Suomenlahden rannalla, Suomen ja Neuvostoliiton rajalla.²⁹

Terijoki oli vuonna 1939 vajaan 8 000 ihmisen asuttama ja pinta-alaltaan 123 km², mikä teki siitä yhden Suomen pienimmistä maalaiskunnista, ollen kuitenkin myös yksi tiheimmin asutetuista. Suomenlahden lisäksi Terijokea rajoitti idässä Rajajoki, lännessä Uusikirkko ja pohjoisessa Kivennavan pitäjät. Terijoki kuului vanhastaan Äyräpään kihlakuntaan, mutta vuoden 1938 kihlakuntajaossa se muodosti yhdessä Kivennavan, Raudun ja Valkjärven pitäjien kanssa Rajajoen kihlakunnan. Terijoen kylän lisäksi siihen kuului myös Kuokkalan, Haapalan, Puhtulan, Tyrisevän Ollilan, Kellomäen, Rajajoen, Luutahännän ja Tulokkaan kylät.³⁰

Terijokea hallitsi pitkä noin 24 km:n pituinen, 50 – 100 m:n levyinen pitkä hietikkoinen rantaviiva, joka osaltaan teki Terijoesta myös suosittu kesänviettokehteen, kutsuttiinpa Terijokea myös Suomen Rivieraksi. Meri, ranta ja sijainti rajan tuntumassa houkuttelivat alueelle runsaasti ulkomaisia lomanviettäjiä, joista osa jopa jäi vakituisiksi asukkaiksi. Monet kuitenkin tyytyivät viettämään vain kesänsä siellä. Etenkin venäläiset löysivät Terijoen ja Riihimäen - Pietarin rautatien valmistuminen 1870 kiihdytti virtaa entisestään, vuoden 1890 jälkeen huvila-asutus laajeni voimakkaasti. Suurin osa venäläisistä oli kesävieraita, mutta osa jäi alueelle vakituisestikin. Terijoella asui jopa 5 000 henkeä, jotka kulkivat päivittäin Pietariin. Venäläisten lisäksi Terijoella asui vakituisesti myös muita ulkomaalaisia, kuten puolalaisia, virolaisia, saksalaisia, unkarilaisia, turkkilaisia, bulgaareja, kreikkalaisia ja italialaisia, joiden osuus kuitenkin vähentyi vuoden 1917 jälkeen. 1930-luvun loppupuolella varsinaisia ulkomaalaisia on

²⁸ Terijoen opas 1925, 11.

²⁹ Liite 1.

³⁰ STV 1941, 29. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö; Terijoen opas 1925, 5; Terijoki 1951, 11,15; Mäkinen 1982, 392, 398

arveltu olleen enää noin 500. Sen lisäksi entisiä Venäjän kansalaisia, suomen kansalaisoikeudet saaneita asukkaita oli noin parisataa.³¹ Terijoki oli kuulunut jo kahden vuosisadan ajan Pietarin vaikutusalueeseen. Pietarista tulleet venäläiset huvila-asukkaat ja lisääntynyt venäläisten sotilaallinen läsnäolo olivat synnyttäneet paikkakunnalle voimakkaan venäläisen vaikutuksen 1900-luvun vaihteessa. Moni piti Terijokea enemmän venäläisenä kuin suomalaisena pitäjänä, ”Venäjänä Suomen sisällä”.³²

Venäläiskausi vaikutti Terijoella mm. vaatetukseen ja kieleen ja huvila-asutus toi kuntaan paljon työpaikkoja ja myös vaurautta. Alueella suhtautuminen venäläisiin vaihteli ajan kuluessa. Vuoden 1912 yhdenvertaisuuslaki sai välit kiristymään venäläisten ja suomalaisten välillä. Vaikka muualla venäläiset eivät kovin paljoa kiinnostuneet käyttämään lain suomia mahdollisuuksia, Terijoella esimerkiksi venäläiset ottivat välillä jopa kunnanhallinnon käsiinsä. Vastustusta esiintyi ja suomalaisuutta pyrittiin monin paikoin korostamaan. Kansan itsetunnon voimistaminen ja sivistäminen katsottiin aseeksi venäläisten uhkaa vastaan. Sen vuoksi Terijoella pidettiin puheita ja esitelmiä suomalaisuuden puolesta sekä laulujuhlia Välillä elettiin rinnakkain rauhanomaisesti, välillä suhteet kärjistyivät kiivaiksi taisteluiksi, etenkin vuosien 1918–1920 välillä.³³

Suuresta venäläisasutuksesta huolimatta Terijoki oli suurimmaksi osaksi luterilaista seutua. Huvila-asukkaat sen sijaan olivat pääosin kreikkalaiskatolisia, jotka vakituisiksi asukkaiksi jäädessään perustivat myös omia seurakuntiaan alueelle. Seurakunnat myös ylläpitivät useita venäläisiä kouluja. Terijoen huvila-asukkaisiin kuului myös roomalaiskatolisia pietarilaisia, joita varten rakennettiin laudoista tehty kesäkappeli. Maailmansodan mukanaan tuomat pakolaiset ja orpolapset etenkin Puolasta lisäsivät edelleen roomalaiskatolisten määrää, vaikka vuonna 1939 määrä oli enää 80. Oman seurakuntansa perustivat myös turkkilaiset, joiden määrä jäi kuitenkin hyvin pieneksi, vuoden 1939 laskennassa heitä laskettiin olevan enää 30.³⁴

³¹ Terijoki 1951, 12, 16, 91–92, 151–152; Engman 2007, 190–191.

³² Engman 2007, 184.

³³ Pyykönen 1969, 102; Engman 2007, 184, 191.

³⁴ Terijoki 1951, 271–281.

2.2 Maaseutupitäjä Helsingin kupeessa

Tuusula on vanha maaseutupitäjä Keski-Uudellamaalla, Tuusulanjärven ja siitä alkavan Tuusulanjoen ympärillä. Suur-Tuusulan alueeseen kuului 1900-luvun alkupuolella 16 kylää Järvenpään lisäksi kuten Korso, Hyrylä, Kerava ja Kellokoski. Suur-Tuusulan pinta-ala naapurikuntiin oli suhteellisen pieni. Asukastiheys oli 30 henkeä/km², myös väkiluku oli pienempi kuin monissa naapurikunnissa. Tuusulan sijainti lähellä Helsinkiä on vaikuttanut paljon esimerkiksi väestöpohjaan. Varsinkin 1800-luvun lopulta alkanut teollistuminen ja kaupunkien kasvaminen ja myös uusien liikekeskusten syntyminen käänisivät jonkin verran muuttoliikettä myös Tuusulaan. Etelä-Suomen elinkeinoelämä vilkastui ja monipuolistui ja houkutteli väkeä syrjäseuduilta, josta Tuusulakin sai osansa. Tietenkin myös nimenomaan Helsinki on ollut myös tuusulalaisten luonnollinen muuttosuunta, vaikka 1800-luvun lopulla paluumuutot yleistyivät huomattavasti. Myös muut naapurikunnat ovat olleet muuttoliikkeen suuntia, mutta yleensä Helsinkiin on ollut enemmän menijöitä kuin tulijoita. Muutto ulkomaille ei ollut vierasta, vaikka hyvin satunnaista. Jonkin verran liikettä oli Pietariin ja Ruotsiin. Myöhemmin myös siirtolaisuutta Amerikkaan, mikä ei kuitenkaan kovin paljon Tuusulalaisia innostanut. Muuttoliikkeellä ei kuitenkaan kovin suurta vaikutusta Tuusulan väestöön ollut ja vielä 1800-luvun lopulla lähes kaikki Tuusulalaiset olivat myös pitäjässä syntyneitä.³⁵

Muutos alkoi kuitenkin teollistumisen myötä, jossa rautatiellä oli myös suuri merkitys. Maatalous koneellistui ja vapautti runsaasti työvoimaa, jonka paikkakunnalla kuitenkin pystyi pitämään kasvava teollisuus ja kauppa. Rautatiestä oli moni teollisuuslaitos riippuvainen, etenkin tiiliteollisuus, mutta myös muuta teollisuutta syntyi rautatien läheisyyteen. Etenkin Keravan asemaseudulla teollinen kehitys oli nopeaa. Syntyperäisten paikkakuntalaisten osuus laski koko ajan, mutta suurimmaksi osaksi tulleet olivat kuitenkin lähiseudulta, lähinnä Uudeltamaalta ja Hämeestä. Välillä väkiluvun kehitys hidastui esimerkiksi pulavuosien vuoksi, mutta suuntaus oli kasvuun ja reilussa sadassa vuodessa, 1810–1920 Tuusulan väkiluku kolminkertaistui. Varsinaisesti ulkomaalaisia ei Tuusulassa kovin paljoa ollut. Ruotsinkielisiä oli kyllä jopa kolmannes pitäjän asukkaista, enimmäkseen Tuusulan eteläisillä alueilla. Varsinaisia ulkomaalaisia kuitenkin edusti pieni venäläinen siirtokunta. Hyrylään

³⁵Suomenmaa I-II 1919, 113–114; Holma, 1983, 3; Rosenberg & Selin 1995 28, 34-35.

perustettiin 1800-luvun puolivälissä venäläinen varuskunta, joka houkutteli paikalle myös venäläistä siviiliväestöä. Tulijat olivat esimerkiksi kauppiaita tai leipureita tai muita yrittäjiä, joista osa jäi paikkakunnalle varuskunnan lopettamisen jälkeenkin. Yhteyksiä paikallisten ja venäläisten kanssa ei kovin paljoa ollut, eikä se ilmeisesti ollut edes haluttua. Lisäksi jonkin verran tulijoita oli myös Vienankarjalasta, jotka olivat kyllä syntyperältään suomalaisia, mutta heidät erotti kantaväestöstä lähinnä ortodoksinen uskonto.³⁶

2.3 Elinkeinot

Pietari oli kannaksen hallitseva kauppakeskus, jonne kannaksen väestön taloudellinen toiminta oli suuntautunut jo 1700-luvulta lähtien. Pietarissa käytiin kauppaa ja tehtiin muita tilapäisiä ja kausiluontoisia töitä. Pietarin lähialueista muodostui omalaatuinen alueensa, jota leimasi pientilat, erilaiset sivuelinkeinot ja varhainen rahatalous. Huvilakaudella monille terijokelaisille elinkeinon toi tuottoisa ajurinammatti, heitä lasketaan olleen parhaimmillaan jopa 350, joista pääosa oli tilallisia. Suomen itsenäistyttyä laillinen vienti Venäjälle lakkasi, mutta pitkät perinteet Pietarin kaupasta osoittautuivat kestäviksi. Tullirajasta ei juuri välitetty ja muiden sivuelinkeinojen puuttuessa rajaseudun asukkaat turvautuivat salakuljetukseen. Vuonna 1920 raja kuitenkin suljettiin kokonaan ja liikkumista rajavyöhykkeellä rajoitettiin. Seurauksena Kannaksen elinkeinoelämä polki paikoillaan. Ajurinammatti ja myös rakennustoiminta ajautui vaikeuksiin rajojen sulkeuduttua.³⁷

Uusia ratkaisuja talouden nostamiseen oli löydettävä, väliaikaisratkaisuina turvauduttiin esimerkiksi huviloiden myymiseen ja siirtämiseen eri puolelle Suomea. Mielenkiintoista on että 1920-luvulla Terijoelta siirrettiin noin 200 taloa ja huvilaa pelkästään Järvenpäähän. Pidempiaikaisena ratkaisuna oli kuitenkin maatalouden tuottavuuden kohottaminen. Maatalouden nostamiseksi ryhdyttiin valistus- ja neuvontatyöhön sekä uudisraivaukseen. Maatalouden neuvontatyön sekä alueliitosten seurauksena vuonna

³⁶ Rosenberg & Selin 1995, 28–46; Rosenberg 1998, 22–23.

³⁷ Katajala 1997, 187-188; Engman 2007, 189, 262, 265–268, 698.

1920 viljeltyä pinta-alaa oli noin 625 ha eli noin 10 % kokonaispinta-alasta. Viimeisinä vuosina ennen sotia viljellyn maan pinta-alaksi arvioitiin noin 19 % pinta-alasta. Suurin osa näistä tiloista oli kääpiötiloja. Viljelmien lukumääräksi ilmoitettiin Terijoen maamiesseuran vuonna 1933 ilmestyneessä juhla-julkaisussa 528, joista vain 7:llä oli viljeltyä maata vähintään 15 ha, kun taas 115:sta sitä oli vähemmän kuin 1 ha. Vuoden 1920 laskelmien mukaan kunnassa oli 450 maanviljelystä harjoittavaa perhettä. Kesällä 1928 oli kuitenkin laadittu jo 87 uusviljelyssuunnitelmaa ja raivattu peltoa 200 hehtaaria, ja tarkoituksena oli, että jonkinlainen puutarha saataisiin jokaiseen taloon.³⁸

Lukuisilla kääpiötiloilla harjoitettiin pääasiassa vihannes-, hedelmä- tai kukkakasvien viljelyä, joten ne muodostuivat puutarhatiloiksi. Puutarhaviljelmillä viljeltiin mansikkaa, vadelmaa, hedelmäpuita ja pensaita ja kukkia, joita vietiin Viipuriin ja muualle Suomeen. Myös mehiläisten hoito oli yleistynyt. Varsinkin venäläiset löysivät puutarhanhoidosta tuottoisan liike-idean. Puutarhaviljely kehittyi Terijoella nopeasti. Puutarhanhoito oli tuottoisaa ja vuonna 1937 Terijoella perustettiin Terijoen Tuote Oy, joka aloitti ensimmäisenä Suomessa tuoremehujen valmistuksen. Näin puutarhanhoidosta tuli vähintään sivuelinkeino monelle. Maa- ja metsätaloudesta liitännäiselinkeinoineen sai Terijoella toimeentulonsa 38 % asukkaista. Vastaavasti koko luovutetun Karjalan väestöstä vuonna 1940 hieman yli puolet kuului tähän elinkeinoryhmään.³⁹

Pula-ajasta kärsinyt kaupankäynti vilkastui jälleen siten, että kunnan viimeisten vuosien aikana laskettiin alueella toimivan jo toista sataa kauppaliikettä, mitä pidettiin asukasmäärään nähden liian suurena. Kaupan alalta tosin toimeentulonsa sai vain noin 4 % toimeentulonsa. Kaupan alalla työskenteli 270 ihmistä, mikä ei määränä ole kovin suuri. Kauppaliikkeitä kuitenkin ennen sotia oli jopa 59. Kaupat olivat siten pieniä, todennäköisesti perheyriytyksiä, jotka työllistivät omistajaperheen lisäksi vain vähän muuta väestöä. Erilaisten pienien liikkeiden lisäksi Terijoella harjoitettiin myös osuuskauppatoimintaa kun vuonna 1913 Kivennavan osuuskauppa laajensi toimintaansa ja siirsi pääliikkeensä Terijoelle. Kivennavan osuuskauppaan liittyi myöhemmin useita muita osuuskauppoja ja tästä yhteistyöstä muodostui lopulta laaja Kannaksen Osuusliike. Erilaisista palvelutöistä sekä sekatöistä Terijoella toimeentulonsa sai noin

³⁸ Terijoki 1951, 212–218; Mäkinen 2001, 12, Helsingin Sanomat 26.10.2008.

³⁹ Waris ym. 1952, 41; Paukkunen 1989, 102; Mäkinen 2001, 12-14,18.

34 % väestöstä. Näistä suuri osa oli turismin synnyttämiä työpaikkoja, esimerkiksi hotelleja ja hoitoloita, kuten hotellit Bauer, Monrepos ja Puistola, tai täysihoitola Ilona, Kuokkalan Kesäkylpylä Oy tai Terijoen Merikylpylä Oy sekä monia muita.⁴⁰

Teollisuutta Terijoella ei juuri ollut. Vuonna 1938 teollisuuden ja käsityön piirissä työpaikkoja oli yhteensä 9, joissa työskenteli keskimäärin parisataa työntekijää. Vanhin teollisuuslaitos oli Terijoen oluttehdas, joka tyrehtyi kieltolain seurauksena. Suurin alueen teollisuuslaitoksista oli Kuokkalan höyrysaha.. Muita teollisuusyrityksiä oli muutamia kuten esimerkiksi säilyketehdas Terijoen Tuote Oy, Kannaksen Makaroonitehdas tai K. Schalienin Virvoitusjuomatehdas. Muutamat tehtaot työllistivät jonkin verran ihmisiä, käsityöstä sai myös moni elannon. Vaatureita, suutareita, sekä kelloseppiä, oli Terijoella useita. Teollisuus ja käsityöt antoivat elannon 10 % terijokelaisista. 8 % väestöstä oli itsenäisiä ammattitaidottomia.⁴¹

Tuusula oli vuonna 1930-luvun lopulla, ennen siirtoväkeä noin 9000⁴² asukkaan maalaiskunta Etelä-Suomessa. Muun Suomen tapaan Tuusula oli vahvasti maatalousvaltainen vielä 1800-luvun lopulla, jolloin maa- ja metsätaloudesta sai toimeentulonsa yli 80 % pitäjän asukkaista. Tuusulanjärven ympäristön maaperä oli peltosavea, joka soveltui viljelemiseen hyvin. Vuoden 1910 laskennan mukaan yhteensä 20,4 % maasta oli peltoa tai puutarhaa, enimmäkseen peltoa. Raivauskelpoista maata alkoi olla yhä vähemmän, eikä peltoviljelyn tuotantopohjan laajentamiselle ollut enää niin hyvät edellytykset kuin vuosisadan vaihteessa. Monille maanviljelijöille kuitenkin peltoalan laajentaminen oli varmin tie tuotannon lisäämiselle ja toimeentulon parantamiselle. Virallinen maatalouspolitiikka kannusti myös tuotannon lisäämistä, joten valtion varoista maksettiin uudisraivauspalkkiota pienviljelijöille. Vuoteen 1933 mennessä peltopinta-ala oli kasvanut jo 35,2 %:in. Etelä-Suomessa tilat olivat usein

⁴⁰ Terijoen opas 1925, 60–62; Ahokas 1931, 155-19; Terijoki 1951, 231; Suomen liikekalenteri 1938, Terijoki (Suomen liikekalenteriin on kerätty kaikki ne toiminimet, jotka tuottajina, kuluttajina tai välittäjinä toimivat yleisen liike- ja talouselämän palveluksessa. Pieniä, paikallisia liikkeen- ja ammatinharjoittajia, sekä niitä, joilla ei ole puhelinta on vähemmässä määrin otettu mukaan), Karjala 1.5.1948 ”Vain 47,3% karjalaisista vähittäiskauppiaista voinut jatkaa entistä ammattiaan nyky-Suomessa”, Paukkunen 1989, 102.

⁴¹ SVT XVIII A Teollisuus 55–57 1938–1941; Terijoki 1951, 231; Paukkunen 1989, 102.

⁴² SVT 1939, 17, SVT 1941, 17, Rosenberg 1998, 20. Luku perustuu arvioon sekä Suomen tilastollisen vuosikirjan, että Tuusulan historiassa esitetyistä tilastoista. Tarkkaa lukua Tuusulan väkiluvusta on hankala saada, sillä virallinen väestökirjanpito perustuu lähinnä kirkolliseen väestökirjanpitoon ja seurakunnalliseen aluejaotukseen ja Kerava jäi kunnallisesti itsenäistytyään 1950-luvun puoleenväliin saakka kuulumaan Tuusulan seurakuntaan.

isoja ja vauraita ja ne pystyivät tarjoamaan työtä useallakin yhtä aikaa ja siten houkuttelivat maataloustyöväkeä muilta seuduilta. Vähitellen kuitenkin maa- ja metsätalouden osuus laski, vaikka säilyi edelleen suurimpana elinkeinona, vuonna 1920 noin 62 % eli edelleen maataloudesta.⁴³

Maatalouden osuus elinkeinoista on yksi tekijä joka näitä kuntia erottaa toisistaan. Toinen oli tilakoot. Tuusulassa tilat olivat enimmäkseen keskisuuria tai suuria, vuoden 1920 maatalouslaskennassa jopa kolmasosa Tuusulan tiloista oli 10–25 hehtaarin suuruisia. Kuitenkin suuntaus oli pienviljelyn yleistymiseen ja jo vuosikymmenen loppuun mennessä tilojen lukumäärä yli kaksinkertaistui ja viljelmiä, joiden peltoala oli 3–0,5 hehtaaria oli jo kokonaisluvusta yli kolmannes. Maata myös raivattiin maatalouden käyttöön yhä enemmän. Ja odotetusti 1940-luvulla siirtoväen ja muiden maansaantiin oikeutettujen asuttamisen yhteydessä tilojen kokonaismäärä nousi, vaikka huomioon on otettava, että määrään laskettiin vain sellaiset tilat, joissa katsottiin olevan mahdollisuus edes vaatimattomaan maanviljelykseen. Alle puolen hehtaarin tontteja tai asuntotiloja ei maatalouslaskentaan otettu, vaikka niitäkin vuosina 1941 ja 1950 oli lähes 400.⁴⁴ Tilalukujen kasvusta huolimatta Tuusulassa maatalouden osuus elinkeinona väheni koko ajan.

Kuitenkin jo itsenäisyyden ajan alussa jopa neljäsosa väestöstä sai toimeentulonsa teollisuudesta, käsityöstä ja rakennustoiminnasta. Pääosa uusista tuotantolaitoksista oli sijoittunut Keravalle, joka oli kunnalliseen itsenäistymiseensä 1924 asti pitäjän merkittävin liikekeskus. Itsenäisyyden ajan alussa Tuusula oli yksi teollistuneimpia maalaiskuntia. Keravan itsenäistymisen jälkeen Tuusula menetti suuren osa tuotantolaitoksistaan, joka näkyi maatalouden aseman vahvistumisessa. Vuonna 1930 tilastojen mukaan enää noin 29 % koko väestöstä sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta, mutta lukuun sisältyy edelleen Kerava, jossa suurin osa tuotantolaitoksista sijaitsi, joten varsinaisen Tuusulan puolella maa- ja metsätalouden osuus lienee vielä suurempi. Teollistuminen jatkui kuitenkin myös Tuusulan kunnan alueella, erityisen ripeää teollisuuden kehitys oli 1930-luvulla ja yritysten lukumäärä nousi 13:sta 32:een. Samaan aikaan kuitenkin työntekijöiden lukumäärä väheni ja työntekijämäärät olivatkin aloittelevissa yrityksissä vähäisiä. Teollisuus keskittyi

⁴³ Talvela 1953,108; Rosenberg, Selin 1995, 29, 153; Rosenberg 1998, 79.

⁴⁴ Rosenberg, Selin 1995, 29, 153; Rosenberg 1998, 79.

enimmäkseen Kellokoskelle, Jokelaan ja Hyrylään, mutta teollisuuden varsinaiseksi lippulaivaksi Tuusulan alueella nousi kuitenkin Järvenpään alue.

Vuonna 1930 teollisuuden ja käsityön osuus koko väestön elinkeinoista Tuusulan alueella oli noin 21 %. Kauppa oli Tuusulassa vielä vähäistä, sillä vielä vuonna 1920 kauppiaksi listattiin vain 27 henkilöä ja kaupan apulaisiksi 25 henkilöä. Samana vuonna henkilöitä, joiden ammatti ei ollut tiedossa oli 115. Ryhmä koostui todennäköisesti erinäisistä sekatyöläisistä. Kauppa oli Tuusulassa paljolti vieraiden kauppiaiden käsissä, etenkin venäläisten ja vienankarjalaisten, joka toimikin yhtenä perusteluna pitäjän omien kauppiaiden intoon osuustoimintaan. Niin kuin teollisuudessakin, myös kaupan alalla Keravasta muodostui varsinainen keskus, joka Keravan itsenäisyyden myötä menetettiin. Kasvu ei silti Tuusulan puolella pysähtynyt, 1930-luvulta alkaen se oli jopa nopeaa. Yritysten lukumäärä kasvoi vuodesta 1930 vuoteen 1950 mennessä 13:sta 53:en yritykseen ja henkilökunnan määrä nelinkertaistui. Alkuun yritysten keskimääräiset työntekijämäärät olivat suuria, mutta aikaa myöten laskivat, koska uudet aloittelevat yritykset toimivat paljon pienemmällä työntekijämäärällä. Teollisuus keskittyi 1920-luvulla Kellokoskelle, Jokelaan ja Hyrylään, mutta ennen kaikkea Järvenpäähän, jossa kasvu oli kaikkein voimakkainta.⁴⁵

Muun Tuusulan ollessa lähinnä maatalousvaltaista seutua, Järvenpäästä kehittyi teollisuuden ja kaupan keskus jo 1920-luvulla. Tuusula ja Järvenpää houkuttivat myös ulkopaikkakuntalaisia muuttamaan alueelle. Alueen suotuisa sijainti esimerkiksi työssäkäynnin kannalta pääkaupungin läheisyydessä, kahden tärkeän kulkuväylän, rautatien ja valtatie varrella sekä maan matala hinta ja kohtuulliset kunnallisverot myös houkuttivat uusia teollisuusyrityksiä. Monet uudet asukkaat siirtyivät paikkakunnalle muilta alueilta, sillä Järvenpäässä oli mahdollista ilman suurta pääomaa perustaa oma yritys tai hankkia asunto. 1920-luvulla Järvenpäähän syntyi ainakin noin 30 pienteollisuutta harjoittavaa tehdaslaitosta tai työpajaa, lisäksi pienempiä käsityöliikkeitä oli 5, kauppaliikkeitä kymmenkunta ja myös muutama kahvila ja leipomoliike. Järvenpään kasvun myötä 1930-luvun alussa kauppaliikkeitten määrä oli noussut 47:ään, joista 39 oli yksityisiä ja 8 osuuskauppoja ja kauppayhtiöitä.⁴⁶

⁴⁵ Tilastollisia tiedonantoja 63, elinkeinot kunnittain, 36. Luku sisältää myös Keravan; Rosenberg & Selin 1995, 154, 280, 310; Rosenberg 1998, 47–48, 154–155.

⁴⁶ Raevuori 1953, 174–177; Rosenberg 1998, 224–226.

1920-luvun pulavuodet koettelivat kovalla kädellä myös yrittäjiä, mutta 1930-luvulla tilanne helpottui ja edellytykset kasvuun olivat jo olemassa. Järvenpään yhteiskoululla järjestettiin vuonna 1934 näyttely, jossa esiteltiin Järvenpään ja sen ympäristön teollisuuslaitosten tuotteita. Tavoitteena oli rohkaista uusia yrittäjiä sekä esitellä Järvenpään tarjoamia mahdollisuuksia myös pääkaupunkiseudun liike-elämälle. Näyttely onnistui ja sai runsaasti huomiota, niin että tuotteiden kysyntä vilkastui ja uusia yrityksiä saatiin lisää seudulle. Vuosikymmenen loppuun mennessä Järvenpää oli jo ylittänyt ennen pula-aikaa saavuttamansa tason. Nousukausi kuitenkin keskeytyi sotien johdosta.⁴⁷

Jatkosodan päättymiseen ja karjalaisen siirtoväen tuloon asti luku pysyi lähes muuttumattomana, vaikka 1930-luvun pula-aika koetteli myös Tuusulan yrittäjiä. Järvenpään osuus teollisuuden kokonaismäärästä kuitenkin nousi, sillä vuoden 1939 lopulle tultaessa teollisuuslaitosten määrä oli ylittänyt jo ennen 1930-luvun pulaa edeltävän määrän. Vaikka sotien aikana talouskasvulle ei ollut kovin suuria edellytyksiä, olemassa olevienkin yritysten toiminta vaikeutui, siirtoväen tuoma väestönkasvu antoi taas uuden sykäyksen talouteen. Siirtokarjalasten mukana tuli myös uutta yritteliäisyyttä etenkin kaupan alalle. 1940-luvulla Järvenpäähän perustettiin yli 20 uutta teollisuuslaitosta.⁴⁸

Vuonna 1938 Suomen liikekalenterin mukaan Tuusulassa toimi 93 eri liikeyritystä tai toiminimeä. Järvenpää oli vielä osa Tuusulaa ja siten varsinaista yrityslistaa ei Järvenpään puolelta ole, mutta osoitteiden perusteella listasta voi erottaa myös varsinaisesti Järvenpään puolella toimivat yritykset. Tällaisia yrityksiä tai toiminimiä oli noin 50, eli jopa yli puolet koko Tuusulan kunnan alueen yrityksistä. Noin kolmasosa kaikista Tuusulan yrityksistä ja toiminimistä kuului teollisuuden piiriin, jossa mukana on myös kotiteollisuus. Järvenpää puolella teollisuusyrityksiksi saman luokittelun mukaan voidaan laskea kuuluvaksi lähes puolet alueen yrityksistä. Vuoden 1935 aikoihin Järvenpäässä toimi seuraavat teollisuuslaitokset ja verstaat, Järvenpään Kumitehdas, Alumiinitehdas, Vehnämylly, Maantuote, Rautavalimo, Järvenpään Saha, Järvenpään Puu Oy, Kenkätehdas Esko, Lastuvillatehdas, Plyysi- ja mattotehdas,

⁴⁷ Raevuori 1953, 173. Rosenberg 1998, 166, 169.

⁴⁸ Raevuori 1953, 184. Rosenberg 1998, 169, 224–226.

Suomen Silkkitehdas, A. Salmen huonekalutehdas, Rakettitehdas, Erikoisturkistehdas, Prometa AB metalliverstaat, Hansikastehdas, Lasimaalaamo, Kotikutomo, Kivenhiomo, Leikkikaluverstas, Nahkurinliike sekä useampia huonekaluverstaita.⁴⁹

2.4 Kunnalliselämä

Vuoden 1917 kunnallislaki ja siihen vuonna 1919 tehdyt muutokset tekivät kunnanvaltuustosta kuntien ylimmän päättävän elimen. Terijoella kunnanvaltuuston asema kesti aina vuoteen 1944 asti, jolloin siirtokuntien kunnallishallinto keskitettiin kokonaan kunnanhoitokunnille. Vuoden 1919 muutokset lisäksi toivat yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myös kunnallishallinnon piiriin. Terijoen kunnan alkuajoilla sen tehtävistä riitti huolehtimaan kunnanvaltuuston lisäksi kunnanlautakunta, mutta tehtävien yhä kasvaessa oli myös toimijakenttää laajennettava ja niinpä kunnan loppuvuosina kunnallisia lautakuntia toimi jo lähes 30.⁵⁰

Terijoella venäläisten suuri määrä aiheutti suomalaisuuden korostamisen, myös kunnallisvaalitasolla. Vaaleista voittajana selvisi aina perustuslaillinen linja ainakin vielä 1920-luvulle saakka, jota pidettiin tärkeänä ja joka myös Terijoen oppaassa muistetaan erikseen mainita. Linja todennäköisesti pysyi samana myös myöhemmin, sillä vuoden 1933 vaaleissa Porvarillinen vaaliliitto sai 1317 ääntä, Sosiaalidemokraattien vaaliliiton jäädessä vain 248 ääneen. Edelleen vuoden 1936 vaaleissa, jotka jäivät viimeisiksi vaaleiksi ennen sotia Isänmaallinen kansanliike ja Maalaisliitto saivat molemmat sekä 4 vakinaista että 4 varajäsentä valtuustoon. Kokoomus ja Edistyspuolue vastaavasti 2 vakinaista ja 4 varamiestä, joten porvarillinen vaaliliitto sai yhteensä 12 valtuustopaikkaa sosialistien saadessa 3 vakinaista ja 6 varamiestä ja puolueettomien 4 vakinaista ja 6 varamiestä.⁵¹

Vuoden 1933 vaaleissa 4 384:stä äänioikeutetusta ääntään käytti 1565, äänestysprosentin ollessa 36 %. Seuraavissa vaaleissa äänestäjiä oli 1696 4 172:sta

⁴⁹ Suomen liikeyrityskalenteri 1938, Tuusula, Holma 1983, 9.

⁵⁰ Terijoki 1951, 198–202.

⁵¹ TKA, Vaalilasto, Kunnallisvaalit, Terijoki 1933,1936; Terijoen opas 1925, 23; Terijoki 1951, 231.

äänioikeutetusta, joten myös äänestysprosentti kohosi noin 40%:iin. Jos lukuja verrataan maalaiskuntien keskimääräisiin äänestysprosentteihin, näyttää Terijoen äänestysaktiivisuus aika matalalta. Vuoden 1933 vaaleissa äänestysaktiivisuus maalaiskunnissa keskimäärin oli 43,6 % ja seuraavissa vaaleissa 46,5 %. Matalan äänestysprosentin on todettu esiintyvän kunnissa, jotka esimerkiksi ovat rakenteeltaan epäyhtenäisempiä ja joissa on paljon maantieteellisesti liikkunutta väestöä, jotka todennäköisesti selittävät myös Terijoen äänestysprosentin. Terijoella vuoden 1933 valtuustovaaleissa ehdokkaita oli 163 ja seuraavissa vaaleissa hieman vähempi, 109 ehdokasta. Ehdokkaiden lukumäärä näyttää kovin suurelta kuntaan ja valtuustopaikkoihin verrattuna, mikä voi kertoa esimerkiksi levottomuudesta kunnan alueella. Joten vaikka äänestysinto ei kovin korkeaksi noussut, ei kiinnostusta kunnan asioihin silti puuttunut.⁵²

Karjala oli yleisesti maalaisliiton vahvaa aluetta. Terijoella maatalouden ollessa takalalla myös maalaisliiton kannatus oli hieman keskimääräistä vähempää. Viimeisissä eduskuntavaaleissa ennen sotaa terijokelaisten äänistä Kokoomus sai eniten ääniä eli 36,9 %, sosiaalidemokraatit 22,7 %, maalaisliitto 13,8 %, IKL 19,7 %, edistyspuolue 4,6 % ja pienviljelijät 2,3 %. Eduskuntavaalit eivät saaneet ihmisiä liikkeelle kunnallisvaalien tapaan, sillä näissäkin vaaleissa äänestysprosentti oli alhainen, 48,5 %. Rajaseutu aiheutti varmasti jonkin verran levottomuutta, toiseksi myös sijainti kauempana vallan keskuksesta saattoi myös olla osaltaan laimentamassa vaikuttamisen halua tai uskoa siihen.⁵³ Samoissa vaaleissa Tuusulassa äänestysprosentti oli reilusti parempi 67,7 %. Puoluekannatukseltaan Tuusula erosi myös Terijoesta. Tuusulassa suurin puolue oli SDP 52 % äänistä, kun taas Kokoomus sai vain 15 % äänistä. Maalaisliitto oli kolmanneksi suurin puolue ja sai 10 % äänistä.⁵⁴

Kunnallispolitiikassa Tuusulassa oikeiston ja vasemmiston kannatus oli 1920-luvun alkupuolelta saakka pysynyt lähellä toisiaan, vaikkakin hajanainen, useampaan poliittiseen ryhmään jakautunut porvaririntama onnistui kunnallisvaaleissa kokoamaan voimansa ja saavuttamaan useimmiten yhden paikan enemmistön aina vuodesta 1924 seuraavat pari vuosikymmentä. Porvaripuolueen johtavana puolueena oli Kansallinen

⁵² TKA, Vaalitulasto, Kunnallisvaalit Terijoki 1933, 1936; Allardt & Littunen 1981, 80.

⁵³ SVT XXIX A Vaalit 1939–1956; Paukkunen 1989, 102,

⁵⁴ SVT XXXIX A Vaalit 1939-1956

kokoomus, joka menetti kuitenkin maanviljelijäväestön ääniä Maalaisliitolle sen voimistuessa 1930-luvulla. Vuoden 1933 vaaleissa porvarillinen vaaliliitto muodostui maanviljelijöistä, palkannauttijaista ja liikemiehistä, jotka 1077 äänellä saivat 9 vakituista valtuuston jäsentä ja 11 varajäsentä. Sosiaalidemokraattisen työväen ja pienviljelijäin vaaliliitto ylsi yhtä moneen vakituiseen valtuustopaikkaa ja 12 varamieheen 1045 äänellä, lisäksi yhden paikan valtuustoon sai erillinen puolueeton pienviljelijäin vaaliliitto. Seuraavissa vaaleissa porvarillinen vaaliliitto, johon myös pienviljelijät olivat liittyneet, kalastivat nyt 10 valtuustopaikkaa, sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden vaaliliiton jäädessä 9 paikkaan.⁵⁵

Tilastojen valossa Tuusulassa kiinnostus vaaleihin oli koko maahan verrattuna keskimääräistä suurempaa sillä vuoden 1933 vaaleissa äänioikeutetuista äänesti 52,2 % ja vuonna 1936 55,8 %. Tuusulassa äänestysvilkkaus oli yleensäkin hieman keskivertoa vilkkaampaa aina vuosisadan puoliväliin asti, jolloin tilanne muuttui päinvastaiseksi. Korkea äänestysprosentti on perinteisesti ollut alueilla, joilla väestö on pääasiassa aina asunut samalla paikkakunnalla tai kunnissa, jotka ovat rakenteeltaan yhtenäisempiä. Myös pienet luokkaerot ja keskenään sopusoinnussa olevat uskonnolliset ja poliittiset liikkeet nostavat usein kunnan äänestysprosenttia. Äänioikeutettuja sekä Tuusulassa, että Terijoella oli lähes saman verran, Tuusulassa ehdokkaita asettui ehdolle huomattavasti vähemmän, vuonna 1933 51 henkilöä ja vuonna 1936 heitä oli 60.⁵⁶

⁵⁵STK Vaalitulasto, Kunnallisvaalit, Tuusula 1933, 1936. Rosenberg 1998, 320, 326.

⁵⁶ STK Vaalitulasto Kunnallisvaalit Tuusula 1933, 1936; Allardt & Littunen 1981, 80; Rosenberg 1998, 320,321.

4 POIS SODAN JALOISTA

4.1 Siirtoväen huolto

Talvisodan alkaminen tuli yllättäen koko kansalle, hallitusta myöten, eikä aluksi uskottu edes laajamittaisen sodan alkaneen. Asutuskeskusten pommitukset osoittivat epäilyt kuitenkin vääriksi. Sodan alkaminen järkytti etenkin rajaseudun asukkaita, jotka yrittivät paeta sodan alta. Tällöin ei vielä esimerkiksi Viipurissa riittänyt kuljetuskalustoa siviiliväestön nopeaan siirtämiseen.⁵⁷ Terijokelaiset lähtivät ensimmäisten joukossa rajalta sisämaahan. Evakuoinnit rajaseuduilla tarkoitettiin aluksi pelkästään sotilaallisiksi toimenpiteiksi. Väestö oli siirrettävä pois sieltä, missä se haittasi sotilaallisia toimenpiteitä. Vähitellen käsitys evakuoinnista muuttui tarkoittamaan nimenomaan väestön turvaan saattamista. Perinteisesti siviiliväestön evakuoiminen katsottiin kuuluvan siviiliviranomaisten, kuten lääninhallitusten ja sen alaisten viranomaisten tehtäviin, mutta talvisodan puhjettua siirtoväen määrä nousi rajusti ja pian huomattiin, että huolto ei ollutkaan hoidettavissa kansanhuoltoviranomaisten sivutehtävänä, eikä siirtoväen huoltoa voitu jättää kuntien tehtäväksi, niin kuin aiemmin oli kaavailtu. Sen vuoksi oli ryhdyttävä suunnittelemaan siirtoväen huoltohallinnon uudelleenjärjestelyjä siten, että valtio ottaisi huollon hoidettavakseen sitä varten perustettavien tai järjestettävien viranomaisten toimesta. 17.1.1940 annettiin asetus siirtoväen huollon keskuksen perustamisesta sisäasianministeriöön, joka tuli vastaamaan väestön ja omaisuuden siirrosta sekä sijoituksen, huollon ja evakuoitujen alueiden kuntien hallinnon ohjauksesta. Siirtoväen huollon keskus jaettiin vielä kolmeen pienempään toimistoon, jotka kukin vastasivat omasta vastuualueestaan. Siirtoväen huollon keskusta jouduttiin vielä laajentamaan myös sodan jälkeen hoidettavien asioiden monipuolistumisen vuoksi. Siirtoväen huollon keskuksen alaisena toimivat lääninhallitukset, joiden hoidettaviksi siirtoväen huolto ja siirretyn omaisuuden hoito kussakin läänissä tuli.⁵⁸

⁵⁷ Kansakunta sodassa 1 1989, 124-126.

⁵⁸ Kekkonen 1940, 4-5; Waris ym.. 1952, 45-46

Jokaiseen kuntaan, johon siirtoväkeä sijoitettiin, nimitettiin myös siirtoväen huoltojohtaja, joka kuntatasolla yhdessä muiden viranomaisten kanssa huolehti siirtoväen ja siirretyn omaisuuden vastaanottamisesta ja määräraikkoihin sijoittamisesta. Huoltojohtajan tehtävänä oli myös mm. selvittää huoltoavustusten saajat, pitää kortistoa siirtoväestä sekä luetteloja karjasta ja muusta omaisuudesta. Tärkeänä tehtävänä oli myös yhdessä kunnan työvelvollisuuslautakunnan sekä paikallisten työnantajien kanssa järjestää siirtoväelle ansio- tai muuta työtä. Siirtoväen huoltojohtajan työ muodostuikin yhdeksi vaikeimmaksi siviilihallinnolliseksi tehtäväksi sotien aikana ja myös jälkeen. Siirtoväen huoltojohtajan esityksestä kunta voitiin jakaa kunnan piireihin, joihin määrättiin kyläpäälliköt avustamaan huoltojohtajaa. Tuusulan kunta jaettiin 16 kylä- ja koulupiiriin, joista jokaisessa oli oma siirtoväen kyläpäällikkönsä, joka huolehti siirtoväen huoltamisesta. Siirtoväen kyläpäälliköt kuitenkin toimivat vain maaliskuun 1940 alkuun asti, jolloin siirtoväen asiat siirrettiin kansanhuoltolautakunnalta siirtoväen huoltojohtajan hoidettavaksi. Koska kuitenkin todettiin, että välimatkojen vuoksi kaikki eivät pystyneet toimittamaan asioitaan määräaikoina kansanhuoltotoimistossa, päätettiin asettaa tärkeimpiin kyliin piirimiehiä, jotka saivat hoitaakseen huoltoon liittyviä tehtäviä. Siirtoväen määrässä suurin yksittäinen kylä oli Tuomaala, jossa toukokuussa 1940 kyläpäällikön ilmoituksen mukaan oli jo lähes 200 karjalaista, suurin osa terijokelaisia. Kesäkuussa 1942 Nahkelan ja Haarajoen kyläpiirit kuitenkin lakkautettiin siirtoväen vähenemisen myötä.⁵⁹

Lisäksi siirtoväen huoltojohtajaa avustamaan asetettiin luottamushenkilöitä siirtoväen keskuudesta. Samanlaiset neuvonantajat siirtoväen keskuudesta määrättiin myös kyläpäällikköiden avuksi. Yleensä nämä neuvonantajat olivat henkilöitä, joilla jo entuudestaan oli kokemusta kunnan tai kuntalaisten luottamushenkilön toimesta. Siirtoväen keskuudesta valittujen neuvonantajien ja avustajien keskeiseksi tehtäväksi tuli avustaa majoitusta ja muonitusta antamalla tarkempia tietoja mm. sijoitettujen siirtokarjalaisten perhesuhteista ja ammasteista.⁶⁰

⁵⁹Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Huoltojohtajan ja kyläpäällikköiden välinen kirjeenvaihto 1940: Kyläpäällikköiden siirtolaisuusluettelot 1940, Läninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1940–1942.

⁶⁰Tuusulan kunnan kunnalliskertomus 1940. Kekkonen 1940, 4–9.

4.2 Talvisodan evakot

Terijokelaisten reserviläisten ylimääräisten harjoitusten alkaminen lokakuun alussa vuonna 1939 ja sitä seurannut siviiliväestön siirtäminen tuli täydellisenä yllätyksenä, jopa kunnanvaltuustolle. Lokakuun 12. päivänä aloitettiin väestönsiirrot, asukkaille lähdöstä ilmoitettiin paria päivää aiemmin. Terijoelta evakkoon lähti enimmäkseen naisia ja lapsia, sillä monen perheen isät ja vanhimmat veljet joutuivat jäämään Terijoelle linnoitustöihin, armeijan palvelukseen. Lähtöpäivänä terijokelaisia kerääntyi asemalle, josta härkävaunut veivät evakkoja enimmäkseen Heinolaan. Härkävaunuissa matkustaminen oli alkeellista, sillä esimerkiksi lämmitystä ei vaunuissa ollut. Kylmyyttä lisäsivät pakkaset, vaikka vasta lokakuuta elettiin.⁶¹

Terijokelaiset kuuluivat ensimmäisiin Heinolaan siirrettyihin karjalaisiin. Ensimmäinen juna karjalasta saapui Heinolan asemalle 11. lokakuuta. Ensimmäinen siirto ei sujunut ongelmitta, vaan erehdyksessä Karjalasta saapunut juna jaettiin Kouvolan asemalla kahtia, joista vain toinen puoli saapui Heinolaan, toisen jatkaessa eteenpäin Savon rataa. Näin moni joutui heti eroon tuttavistaan ja tavaroistaan. Parin seuraavanpäivän aikana harhautuneessa junassa olleita terijokelaisia kuljetettiin Heinolaan. Heinolaan saapunut evakkojen joukko oli huomattava, sillä noin 3 000 asukkaan pitäjään kuljetettiin lokakuun 14. päivään mennessä 1 471 karjalaista, joista suurin osa Terijoelta tulleita. Karjalaiset pyrittiin majoittamaan aluksi Heinolan seminaariin, mutta tilojen käytyä ahtaaksi, kaikki muutkin koulut oli otettava käyttöön. Näiden lisäksi oli karjalaisia majoitettava myös yksityiskoteihin.⁶²

Evakot tulivat suurissa erissä Heinolaan ja monelle paikkakuntalaiselle, etenkin lapsille evakot olivat hyvin vieras käsite. Monenlaisia ennakkoluuloja esiintyi paikallisen väen keskuudessa ja ihmetystä lasten keskuudessa herätti se, että evakot olivatkin ”*ihan ihmisen näköisiä*”. Monille kokemukset ensimmäisistä ajoista evakossa ovat jääneet lähtemättömästi mieleen. Kohtelu varmasti vaihteli perheittäin ja majoituspaikkojen mukaan, monet muistavat etenkin erityisen lämpimän vastaanoton ja ovat kiitollisia siitä miten heidät otettiin vastaan, vaikka yhteen taloon saattoi majoittua useita

⁶¹ Paukkunen 1989, 103, Haastattelut nainen 1 ja mies 2.

⁶² Herranen 1998, 27-28.

evakkoperheitä. Vastaanottoon vaikutti varmasti myös se, että karjalaisia osallistui talojen töihin heti ensimmäisestä aamusta alkaen. Heinolasta karjalaisia siirrettiin läheisiin maaseutukyliin, jotkut lähtivät vielä takaisin Karjalaan. Terijoella ei tapahtunut mitään ensimmäisiin viikkoihin, joten osa terijokelaisista lähti vielä takaisin.⁶³

” ...Meillä oli puhelinyhteys isään, joka kertoi, että Terijoelle oli tullut paljon ihmisiä takaisin. Äidin kanssa lähettiin sitten junalla takaisin Terijoelle, mutta meidät pysäytettiin Viipurissa, koska minä olin alaikäinen, eikä sotatoimialueelle, jota Terijoki silloin oli, päästetty lapsia. Jäätin sitten Viipurin asemalle yöksi ja noustiin sitten aamulla ensimmäiseen junaan joka meni Terijoelle. Kotona oltiin kuukausi. Marraskuun 30.päivän aamulla venäläinen rupesi ampumaan Kronstadtista, johon me sitten herättiin. Laitettiin äkkiä palttoot päälle, pyjamatki jäi alle ja lähdettiin juoksemaan asemalle. Paukkua meni yli että vihelsi. Juna oli ihan täynnä, paljon oli jo kertaalleen evakuoituja tullut takaisin.”⁶⁴

Toukokuussa 1940 saapui jälleen lisää terijokelaisia Heinolaan. Heinolaan ei terijokelaisia tai muitakaan karjalaisia enää pitkäksi aikaa jäänyt, sillä terijokelaiset olivat matkalla jo sijoituspaikkakuntaansa Järvenpäähän. Vuoden 1940 pika-asutuslain mukainen suunnitelma oli sijoittaa terijokelaiset kylittäin muutamiin Etelä-Suomen vauraisiin kuntiin, Tenholaan, Pohjaan, Inkooseen, Karjalohjalle, Lohjan maalaiskuntaan, Karjaan kauppalaan, Karjaan maalaiskuntaan, Kemiöön, Siuntioon, Lohjan kauppalaan, Dragsfjärdiin ja Särkisaloon, käytännössä siis Uudenmaan ruotsinkieliselle seudulle. Ruotsinkielisten alueiden käyttäminen asutustoimintaan herätti kuitenkin vastustusta ruotsinkielisissä piireissä ja kielikysymys nousi suureksi kiistakapulaksi pika-asutuslain käsittelyssä. Ruotsinkielisten alueiden omistajat vaativat muun muassa sitä, että maita luovutettaisiin vain alueilta, joilla oli mahdollisuuksia uudisviljelyyn, mikä käytännössä olisi tarkoittanut ruotsalaismaan sulkemista asutustoiminnan ulkopuolelle. Pika-asutuksen katsottiin olevan suoranainen uhka kansallista vähemmistöä kohtaan suomalaistaen ruotsinkielistä seutua. Todellisuudessa pika-asutuslain oletettuja vaikutuksia kielisuhteisiin kuitenkin liioiteltiin, sillä kielisuhteet olisivat muuttuneet vain kolmessa Uudenmaan kunnassa. Monissa

⁶³ Haastattelu nainen 1.

⁶⁴ Haastattelu mies 2.

terijokelaisille osoitetuissa kunnissa suuntaus oli jo ennen talvisotaa kielisuhteiden muuttumiseen. Siten kysymys olikin enemmän ruotsalaismaasta. Karjalaiset itse pyrkivät yksimielisyyteen ja yhteisymmärrykseen ruotsinkielisten kanssa, koska heidän katsottiin olevan koko kieliriidan ulkopuolella. Pika-asutusta ehdittiin toteuttaa jonkin verran ennen jatkosodan alkua, mutta lopullisesti suunnitelma kariutui jatkosodan puhkeamisen vuoksi ja karjalaisten osoitettua voimakasta muuttohalua syksyllä 1941 takaisin liitettyyn Karjalaan. Pika-asutuslain loppuselvitykset yhdistettiin myöhemmin jatkosodan jälkeiseen asutustoimintaan, jonka vuoksi lopullinen maanhankintalaki oli monille karjalaisille lähes kopio pika-asutuslaista.⁶⁵

Vaikka vasta vuoden 1945 maanhankintalaissa terijokelaisten viralliseksi sijoituspaikaksi määrättiin Tuusulan kunta, oli terijokelaisia ryhdytty siirtämään Tuusulaan väliaikaisista sijoituspaikoistaan rauhanteon jälkeen jo vuoden 1940 aikana. Kevään ja kesän 1940 aikana ryhdyttiin toteuttamaan niin sanottuja tasoitussiirtoja työvoiman varmistamiseksi toukokuuhin ja myös majoitustilanteen tasoittamiseksi. Tasoitussiirrot ja asuttaminen yleensäkin koski vain maatalousväestö ja kaupunkiväestö ja itse toimeentulostaan huolehtivat saivat vapaasti hakeutua eri paikkakunnille. Terijokelaisten osalta, myös muun kuin maatalousväestön muutto ajoittuu samoihin aikoihin. Toukokuun luetteloihin merkitystä siirtoväestä suurin osa on ilmoitettu ammatiltaan muuksi kuin maanviljelijäksi tai maataloustyöntekijäksi. Yhtenä tarkoituksena tasoitussiirroille olikin, että saman kunnan siirtoväki, joka oli saattanut hajaantua, saataisiin näin koottua yhdelle alueelle. Terijokelaisten tasoitussiirrot kohdistuivat Uudellemaalle, jossa lääninhallitus päätti lopulliset sijoituskunnat, siten että siirtoväellä olisi mahdollisuus saada ammattiaan vastaavaa työtä.⁶⁶

Toukokuun aikana terijokelaisia siirtyi ainakin Joutsasta, Hartolasta, Heinolasta ja Kangasniemeltä. Heinolasta terijokelaisia oli siirretty näihin läheisiin maaseutupaikoihin, lisäksi heitä oli myös esimerkiksi Pertunmaalta. Kesän 1940 terijokelaisen siirtoväen määrät Tuusulassa osoittavat, että tulijoita oli myös muilta sijoituspaikoilta.⁶⁷ Vuoden 1940 kesän ja erityisesti toukokuun aikana siirtoväkeä ja erityisesti terijokelaisia

⁶⁵ Herranen 1998, 31–32, Paukkunen 1989, 103, Hietanen 1982, 28,203,234, Kulha 1969, 15,81.

⁶⁶ Hietanen 1989, 244. Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Huoltojohtajan ja kyläpäälliköiden välinen kirjeenvaihto, kyläpäälliköiden siirtoväkiluettelot 1940. Kekkonen 1940, 12.

⁶⁷ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Huoltojohtajan ja kyläpäälliköiden välinen kirjeenvaihto. Kyläpäälliköiden siirtolaisuusluettelot 1940.

saapuikin runsaasti. Kuun alussa siirtoväkeä ilmoitettiin olevan yhteensä 74 henkeä, joista 25 lasta, mutta kuun loppuun mennessä siirtoväen määrä oli kasvanut jo 1 082 henkeen, joista 335 oli lapsia ja joista suurin osa oli terijokelaisia. Luettelot siirtoväen ja etenkin terijokelaisten määristä vaihtelevat hieman ja ihan tarkkaa lukua niistä on vaikea saada. Toukokuussa 1940 terijokelaisten määrät vaihtelevat 800 henkilön molemmin puolin. Kesän aikana siirtokarjalaisten määrä Tuusulan kunnassa laski hieman, mutta taas syksyllä määrä alkoi nousta. Maataloussiirtoväkeen kuulumattomia terijokelaisia levittäytyi myös Tuusulan ympäristöön. Yleistä olikin, että vaikka muut kuin maataloussiirtoväki sai vapaasti sijoittua mihin vain Suomeen, oman paikkakunnan maataloussiirtoväelle määrätty sijoituspaikka vaikutti myös heidän asuinpaikkansa valintaan. Vuoden 1940 kesäkuun puolivälissä terijokelaisia oli ainakin Mäntsälässä, Tuusulassa Hyvinkään kauppalassa ja maalaiskunnassa, Pornaisissa, Keravan kauppalassa, Pukkilassa ja Sipoossa. Tällöin vielä Mäntsälässä ilmoitettiin olevan eniten terijokelaisia, 950 henkeä.⁶⁸ Terijokelaiset olivat kuitenkin vain läpikulkumatkalle Mäntsälässä, sillä vuoden 1949 loppuun mennessä Mäntsälässä terijokelaisia oli enää vain 122 henkeä.⁶⁹

Sodan sytyttyä olivat myös Terijoen kunnan viranomaiset joutuneet hajalleen ja säännönmukainen kunnallisten lautakuntien toiminta pysähtyi. Kuitenkin kunnalla oli tehtäviä, joita oli edelleen hoidettava mm. erinäisiä avustuksia, joten väliaikainen kunnallislautakunta kokoontui vaihtelevasti Mikkelissä tai Pertunmaalla. Rauhan aikana kunnantoinimisto siirrettiin Heinolaan. Luovutetun alueen kaikkien kuntien kunnallisten lautakuntien valtuudet lakkautettiin ja näille siirtokunnille määrättiin kunnanhoitokunnat huolehtimaan jäljellä olevista tehtävistä kunnes kunnat virallisesti lakkautettiin. Väestön siirryttyä Heinolasta Tuusulaan ja lähialueille, päätettiin kunnan sekä myös seurakunnan keskuspaikaksi Järvenpää. Hoitokunta suoritti vielä viimeiset selvittelyt vuonna 1948 ennen Terijoen kunnan toiminnan lopettamista.⁷⁰

Vuoden 1940 syksystä alkaen siirtoväen määrä Tuusulan kunnassa edelleen kohosi. Talvisodan siirtoväen määrässä huippu saavutettiin Tuusulan kunnan osalta vuoden

⁶⁸Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1940 – 1942: luettelot Tuusulan kunnan siirtoväen määrästä, Kyläpäälliköiden siirtolaisuusluettelot 1940; Kekkonen 1940, 20.

⁶⁹ Oksanen 1997, 257.

⁷⁰ Terijoki 1951, 392, 396.

1941 heinäkuussa, jolloin kokonaisuudessaan kunnan alueelle oli sijoitettu 3 405 henkilöä. Tämän jälkeen määrä taas laski vuoden loppuun mennessä 2 382 henkilöön. Vuoden 1941 syyskuuhun asti siirtoväki tilastoitiin yhtenä ryhmänä, eikä tarkkoja luetteloita kylittäin siirtoväen määristä tai henkilöistä löydy, joten terijokelaisten erottaminen tuona aikana muusta siirtoväestä on hankalaa. Syyskuusta 1941 eteenpäin kuitenkin kaikki siirtoväki on luetteloitu sekä sukupuolen ja iän perusteella sekä kotikunnan perusteella. Vuoden 1941 syyskuussa terijokelaisten määrä oli 1 215 henkeä, joka oli hiukan alle puolet koko Tuusulan kunnan siirtoväen määrästä ja siten myös selkeästi suurin yksittäinen ryhmä siirtoväestä. Yhteensä siirtoväkeä tuli 41 luovutetun alueen kunnasta ja terijokelaisten jälkeen Viipurin maalaiskunnasta ja Viipurista tulleet olivat seuraavaksi suurimmat siirtoväen ryhmät. Terijokelaisen siirtoväen määrä pysyi hyvin samanlaisena vuoden 1942 loppuun saakka, vaikka muun siirtoväen määrä vähenikin. Vuoden 1942 lopulla terijokelaisia oli 1 004, kun kaikkiaan siirtoväkeä oli enää 1 641, jolloin terijokelaisten suhteellinen osuus Tuusulan siirtoväen määrästä kasvoi yli 60 %:iin.⁷¹

4.3 ”Uusi” siirtoväki

Osa siirtoväestä päätyi tuleville sijoitusalueilleen jo evakuoinnin yhteydessä, kuten myös osa terijokelaisista. Jatkosodan kestäessä muutoksia terijokelaisten määrässä Tuusulassa ei juuri tapahtunut. Sotatoimien koskettaessa Terijokea läheisesti palaamislupia takaisin myönnettiin vain vähän, vaikka halua olisi ollutkin. Noin 97 % Tuusulan siirtoväestä ilmoitti palaamishalunsa. Sijaintinsa vuoksi Terijoelle oli lähes mahdotonta palata, sotatoimialueena se oli käytännöllisesti katsoen ilman siviiliasutusta. Vuoden 1944 alussa oli vain 2,4 % palanneita kaikista. Suurin osa jäikin koko jatkosodan ajaksi Tuusulaan ja etenkin Järvenpään ja sen ympäristöön.⁷² Osalle terijokelaisistakin mahdollisuus palata koitti jatkosodan hyökkäysvaiheen aikaan. Syksyllä 1941 myös Terijokelainen -lehdestä huokuu odotus ja innostus kotiin

⁷¹ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1940–1942: luettelot Tuusulan kunnan siirtoväen määristä.

⁷² KU 19.8.1941 ”Siirtoväki haluaa palata takaisin Karjalaan”; Waris ym.. 1952, 69, liitetaulukko 7; Simonen 1965, 287; Paukkunen 1989, 103; Rosenberg 1998, 73

palaamisesta. Ohjeita palaamiseen ja jälleenrakennukseen annettiin ja valmisteltiin terijokelaisia kohtamaan Terijoki sotien jälkeen.⁷³ Tilanne rajan tuntumassa oli kuitenkin kriittinen, jonka vuoksi palaamislupia jouduttiin perumaan.

” Välirauhan aikana asuttiin Ruotsinkylässä ja meille oli jo vaunu varattu Keravalt, että oltais lähdetty takaisin Terijoelle. Mutta lähtöpäivän aamuna nimismies pyöräili pihaan ja sanoi, että isän pitää lähteä, mutta muun perheen on jäätävä tänne.”⁷⁴

Vuoteen 1944 terijokelaisten määrä pysyikin lähes samana, määrä pieneni vain muutamalla kymmenellä. Myöskään jatkosodan päättymisen ja uusien evakuoimisten jälkeen Tuusulan terijokelaisten määrä ei muuttunut dramaattisesti.⁷⁵

Vuoden 1945 elokuuhun mennessä jatkosodan jälkeistä uutta siirtoväkeä tuli Terijoelta Tuusulaan 127 henkilöä, kun kokonaisuudessaan uutta siirtoväkeä Tuusulaan tuli 1126 henkeä. Seuraava vuosi ei suuria muutoksia tuonut ennen syksyä, jolloin terijokelaisia saapui paikkakunnalle vielä satakunta. Vuoden 1946 loppuun mennessä siis terijokelaista siirtoväkeä Tuusulassa laskettiin olleen 1 200 henkeä reilusta 3000:sta Tuusulan kuntaan sijoitetusta siirtoväestä. Näin terijokelaisten osuus kaikesta siirtoväestä oli noin 38 %. Koko kunnan väestö mukaan luettuna terijokelaisten osuus tässä vaiheessa nousi noin 8 %:iin.⁷⁶ Muuttoliike ei kuitenkaan vielä päättynyt sillä kun siirtoseurakunnat vuoden 1950 alusta lakkautettiin ja väestö siirrettiin paikallisen seurakunnan kirjoihin, Terijoen seurakunnasta ilmoitettiin olevan Tuusulassa 1332 henkeä, mutta kaikkiaan vain 2464 henkeä yhteensä luovutetun alueen seurakunnista. Monille tieto siitä, että paikkakunnalla asui paljon entisiä sukulaisia tai entisiä naapureita oli syynä paikkakunnalle hakeutumiseen.⁷⁷

⁷³ Terijokelainen 18.8.1941, 15.10.1941.

⁷⁴ Haastattelu nainen 1.

⁷⁵ Sosiaalinen aikakauskirja 1944, katsauksia, Siirtoväki marraskuun ja joulukuun lopulla 1944, 378.

⁷⁶ Henkikirjoitetusta väestöstä. STV 1946–1947.

⁷⁷ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1943–1946. Luettelot Tuusulan kunnan siirtoväen määristä; Muut saapuneet kirjeet 1944, esim. kirje no 631, 23.11.44; Rosenberg 1998, 74.

” Täti soitti Järvenpäästä minulle Pornaisiin, että tule tänne, täällä on hyviä kouluja ja töitäkin ja kun sanoit että voin hänen luonaan asua, niin minä sitten lähdin.”⁷⁸

Tuusulasta tuli aluksi terijokelaisen siirtoväen suurin asutusalue, mutta myöhemmin terijokelaisten keskuudessa muuttoliike suuntautui yhä enemmän pois Tuusulasta, suurimmaksi osaksi Järvenpäähän ja Helsinkiin. Vuonna 1971 Helsingissä asui suurin joukko Terijoella syntyneitä, Järvenpää ja Tuusula olivat seuraavilla sijoilla. Paljon terijokelaisia on myös kadonnut tilastojen ulottumattomiin. Tämä joukko muodostuu todennäköisesti Terijoen kansainvälisemmästä osasta, joka ei jäänyt Suomeen.⁷⁹ Terijokelaisten hajaantumista osoittaa myös se, että vuonna 1949 heistä vain 18,6 % asui varsinaisen sijoituskuntansa alueella. Vain Harlun ja Jääsken kuntien siirtokarjalaiset olivat enemmän hajallaan. Luvut ovat terijokelaisten kohdalla hieman harhaanjohtavia. Toki muuttoliikettä esimerkiksi Helsinkiin oli, mutta terijokelaisten kohdalla esimerkiksi Järvenpäässä asuvia lasketaan alkuperäisestä sijoituskunnastaan, Tuusulasta poismuuttaneiksi, kuntien eroamisen vuoksi. Tilastojen harha johtuu lähinnä siitä, että koska Järvenpää oli osa Tuusulaa ja Tuusula oli virallinen sijoituskunta, niin Järvenpään kauppalan itsenäistyessä siellä jo asuneet karjalaiset olivat näin tavallaan uudessa kunnassa. Järvenpää ei missään tilastoissa esiintynyt tuohon aikaan, joten vertailupohjaksi nousee aina Tuusula.

Useimmiten sijoituskunnasta muutettiin työnsaannin takia, sillä taajamaväestölle työnsaanti oli maansaantia tärkeämpää, eikä sijoituskuntaan siten tarvinnut jäädä. Lisäksi noin 19 % maataloutta harjoittaneesta karjalaisväestöstä siirtyi asutuskeskuksiin, ja noin 7400 maansaantiin oikeutettua luopui oikeudestaan maahan tai kieltäytyi vastaanottamasta määrättyä asutustilaa. Monelle parempi ratkaisu olikin korvaussumman turvin hakeutua muihin elinkeinoihin, johon parhaimman mahdollisuuden tarjosivat eri asutuskeskukset. Uusimaa on Suomen tiheimmin asuttua aluetta ja sinne siirtyi sotien jälkeen paljon ihmisiä myös muualta kuin Karjalasta. Helsingin läheisyys, sen nopea teollistuminen ja kasvu olivat syynä niin Helsingin kuin koko maakunnankin houkuttelevuuteen. Tämän vuoksi se poikkeaa monista muista sijoitusalueista. Vuosina 1945–1950 jopa kuudennes siirtoväestä hakeutui alueelle.

⁷⁸ Haastattelu nainen 1.

⁷⁹ Karjala 19.2.1989; Paukkunen 1989, 106.

Siirtoväen muutto alueelle on kuitenkin paikoin jäänyt muun muuttoliikkeen varjoon. Tuusulaan samoina vuosina tuli jopa 7 574 uutta asukasta ja vain 2 893 siirtyi kunnasta pois, joten muuttovoitoksi jäi 4 681 henkeä, joten myös muita kuin siirtoväkeä muutti alueelle runsaasti.⁸⁰

Tuusulan väestötilastoissa on mukana myös Keravan väestö, mutta lähinnä karjalaisväestö asui kantapitäjän alueella. Tuusulan sisällä väestö kuitenkin jakautui epätasaisemmin. Väkiluvun kehityksestä kylittäin nähdään, että Järvenpäässä väestönkasvu oli kaikista suurinta. Vuosien 1920–1950 aikana Järvenpään väkiluku kasvoi 5 913:sta ja varsinkin vuosien 1939–1950 aikana väkiluvun kasvu oli suurta, 4096 henkeä. Tänä aikana hieman reilusta tuhannen asukkaan kylästä oli kasvanut reilun 7 000 asukkaan kylä. Väkiluvun kasvu näyttää erittäin suurelta vielä suhteutettuna muiden kylien väestönkasvuun ja väkilukuun. Vuonna 1939 Kellokoski oli toiseksi suurin kylä Tuusulassa 1 147 hengellä ja reilussa kymmenessä vuodessa se kasvoi 545 hengellä 1 557:ään. Jokelan kylä meni Kellokosken edelle vuoteen 1950 mennessä, mutta sekin 1 617 asukkaalla jäi reilusti Järvenpäästä. Järvenpää houkutti varmasti muutakin taajamaväestöä, mutta luvut osoittavat että karjalaisväestö hakeutui myös sinne ja siten Järvenpää nousi Tuusulasta itsenäistymisen jälkeen, Helsingin ohella suureksi terijokelaisten asutuskeskukseksi. Vuoden 1945 siirtoväen vaaliluettelot kertovat samaa. Pääosin maattomaa terijokelaista väestöä liikekeskukseksi kasvava Järvenpää houkutti lisäksi sen muodostumista terijokelaisten keskukseksi edesauttoi sekä Terijoen seurakunnan ja kunnanhallinnon keskittyminen sinne.⁸¹

⁸⁰ Waris ym. 1952, 71–74, liitetaulukko 10; Pihkala 1955, 20; Sallinen-Gimpl 1995, 278; Rosenberg 1998, 25.

⁸¹ Rosenberg 1998, 25,29, 73.

5 UUSI ELÄMÄ ALKAA

5.1 Suhtautuminen siirtoväkeen

Alusta asti puhuttanut kysymys oli paikkakuntalaisten suhtautuminen siirtoväkeen. Ristiriitoja saattoi syntyä siirtoväen ja paikkakuntalaisten välillä maanluovutusten johdosta tai erilaisesta kulttuuritaustasta johtuen. Ristiriitoja ei silti aina tuotu julki, useimmiten niistä keskusteltiin omien joukossa. Tuusulassa ja Järvenpäässä sen historian aikana oli totuttu muualta muuttaneisiin, 1800-luvulta alkaneen muuttoliikkeen vuoksi, mutta tällä kertaa muuttaneet eivät tulleet yksitellen ja siten hiljakseen sopeutuneet joukkoon, vaan siirtoväki tuli hyvin pienen ajan sisässä, millä väistämättä oli vaikutuksia kantaväestöönkin. Karjalaisten erilaista, vapaampaa elämänrytmiä saatettiin oudoksua, niin kuin varsin poikkeavaa murrettakin. Karjalaiset olivat ahkeria kirkossa käyjiä, eikä pyhinä tehty töitä, niin kuin usein muualla Suomessa.⁸²

Uudellemaalle saapunut siirtoväki oli siinä suhteessa samanlaista, että monet olivat eläneet Viipurin kaupungin vaikutuspiirissä ja myös ennen itsenäistymistä Pietarin kaupungin vaikutuspiirissä samalla tavalla kuin Uudellamaalla elettiin pääkaupunkiseudun vaikutuspiirissä. Kuitenkin eroa varsinaiseen maaseutuyhteisöön oli siinä suhteessa, että kannas oli enimmäkseen pientilavaltaista aluetta kun taas Länsi- ja Etelä-Suomessa tilat saattoivat olla todella suuria ja lisäksi Pietarin läheisyys oli mahdollistanut tulojen hankkimisen muistakin ammateista kuin maataloudesta. Erona karjalaisen ja uusmaalaisen sekä muun läntisen Suomen maaseutuyhteiskunnissa oli myös kerrostuneisuudessa. Kannakselainen pienviljelijä oli oman itsensä herra, eikä maaseudulla yleensä sellaista arvoeroa ollut, mitä taas Länsi-Suomen herraskartanot palkollisineen edustivat. Tällainen yhteiskunnan kerrostuneisuus tuntui monistakin karjalaisista vieraalta. Kannaksella yhteiskunnan kerrostuneisuutta edustivat kartanot ja varsinkin kaupungissa monikulttuurisuus, mutta kovin suurta arvoeroa ei ihmisten

⁸² MV:K 3/703; Rosenberg 1998, 78.

kesken kuitenkin ollut. Niin yhteiskunnassa kuin tavoissa ja kulttuureissa eroja oli, mutta joiden pohjalta sopeutuminen kuitenkin alkoi.⁸³

Tuusulassa viljelystilat olivat vuosisadan alussa olleet suhteellisen suuria, mutta vuosikymmenten kuluessa tilojen lukumäärä kasvoi ja tilakoot pienenivät. Maan luovutukset koskivat lähinnä suurimpien tilojen maita, joten pienemmillä tiloilla maata ei pilkottu. Lisäksi maanluovutuksen saattoi hoitaa rahakorvauksella. Siirtoväelle luovutetut alueet tulivat lähinnä suurempien tilojen, kartanoiden maista. Suurimpia tiloja olivat esimerkiksi Westermarckin ja Vanhankylän kartanon tilat. Tiloista suuria alueita oli siirtynyt jo Tuusulan kunnan haltuun, joten kun näiltä alueilta luovutettiin maata siirtoväelle, varsinaiset maanviljelijät ja maanomistajat eivät luovutuksia omissa nahoissaan juuri tunteneet. Ristiriitoja ja katkeruutta eivät siten maanluovutukset tuoneet. Tuusulassa toki käytiin keskusteluja pienempien tilojen maanluovutuksesta esimerkiksi Nahkelan kylässä, jossa terijokelainen Juho Sipiläinen kävi arvioimassa tilojen mahdollisuuksia luovuttaa maata. Tuloksena kuitenkin oli, ettei maanluovutuksiin tarvinnut ryhtyä. Toisenlaisen tuloksen myötä, olisi suhtautuminen voinut olla myös hyvin erilaista.⁸⁴

Sotien jälkeen monissa paikoin paikalliset asukkaat eivät aina ymmärtäneet karjalaisten omia tapoja tai perinteitä. Lisäksi paikkakuntalaisia saattoi ihmetyttää karjalaisten mieluisan asuinpaikan etsintä. Yhtenä suurena kiistan aiheuttajana oli tietenkin asutuspolitiikka, jonka oikeudenmukaisuudesta ei oltu aina yhtä mieltä. Puheenvuoroja asutuspolitiikan epäoikeudenmukaisuudesta esitettiin toistuvasti lehtien pääkirjoituksissa. Huolta aiheutti etenkin kaikkien eri maansaajien samanvertaisuus ja maanhankilain nojalla ostetulla maalla keinottelu. Karjalaisia voitiin pitää myös ”laiskoina, saamattomina ja haluttomina tarttua tarmolla asioihin”. Monet eivät myöskään ymmärtäneet miksi karjalaiset ylipäänsä lähtivät ja jättivät kotinsa. Eniten ymmärrystä tulikin taloista, joissa oli kosketusta rintamaan, sillä siellä miehet olivat nähneet Karjalan todellisen tilanteen. Uudellamaalla kummastusta herätti etenkin naisten osallistuminen perinteisiin miesten töihin, kuten hevostöihin tai halkojen hakkuuseen. Myös sinuttelu tuntui paikkakuntalaisista aluksi oudolle. Karjalaiset olivat usein myös puheliaampia, kun taas paikkakuntalaisia saatettiin pitää hieman

⁸³ Sallinen-Gimpl 1995, 279–280.

⁸⁴ Haastattelu mies 1.

sulkeutuneina. Hämmästyksiä karjalaisten keskuudessa aiheutti esimerkiksi se, kun naapurit eivät välttämättä tervehtineet toisiaan pitkään aikaan. Tavat levisivät kulttuurien molemminpuolin. Esimerkiksi Mäntsälässä kerrotaan pilkkimisen tulleen karjalaisten myötä. Yleisesti piirakoiden teko myös levisi muualle Suomeen. Myös karjalaiset omaksuivat paikkakuntalaisten tapoja ja esimerkiksi karjalaisten vankkurit alkoivat muuttua tavallisiksi kaksipyöräisiksi rattaiksi ja viikatteenkäyttö alkoi jäädä hiljalleen pois.⁸⁵

Siirtoväen omissa julkaisuissa silloin tällöin ilmaistiin katkeruutta ja tyytymättömyyttä paikkakuntalaisten kohteluun. Yleisesti ei kovin luotettavasti voida todeta kohdeltiinko karjalaisia hyvin vai huonosti, sillä kohtelu vaihteli jopa taloittain. Puutetta ja pulaa syntyi huonojen työmahdollisuuksien myötä, eikä asuntoja välttämättä heti aluksi löytynyt kaikille. Katkeruutta koettiin siitä, että monessa talossa karjalaiset sijoitettiin kylmiin ulkorakennuksiin, vaikka sisälläkin olisi ollut tilaa.⁸⁶

Terijokelaisista monet varmasti oudoksuvat tällaisia tarinoita ristiriidoista paikallisten kanssa. Monien mieliä edelleen herkistää se kohtelu, jota siirtoväki sai osakseen Tuusulassa. Heti alusta alkaen suhteita paikallisten kanssa solmittiin runsaasti, ystävyysuhteita muodostui, jotka jatkuvat edelleen. Kylässä käytiin molemmin puolin.

”Ku meillä oli nuorta porukkaa silloin sodan jälkeen, heti alkuun tuli niitä paikkakuntalaisii, niitä oli haitarinoittaja, yks soitti kappaa, ja yks mitäki ja ne tuli meille ain sunnuntai aamu yheksän aikaa pitämään hauskaa...”⁸⁷

Lapsena sopeutuminen oli vieläkin helpompaa. Koulussa ja vapaa-ajalla kylän muiden lasten kanssa pelattiin pesäpalloa tai jalkapalloa, eikä karjalaisia eroteltu joukosta. Monille lapsena Tuusulaan tulleelle ajasta on jäänyt mieleen juuri uudet ystävät ja siten alkuajasta muistetaan lähinnä hyvät ajat. Vanhemmalle siirtoväen sukupolvelle sopeutuminen oli varmasti hankalampaa, heidän osakseen tuli rakentaa talot ja huolehtia toimeentulosta. Paikallisen väestön suhtautumisesta kuitenkin kertoo se kuinka Nahkelan kylässä paikalliset isännät luovuttivat yli 2 hehtaaria maata veloitusetta.

⁸⁵ MV:K 3/312; MV:K 3/703. KU 3.10.1944 ” Vapaan huollon tehtävistä siirtoväen henkisessä ja aineellisessa huollossa.”; Raninen 1988, 77; Alasuutari 1996, 42-43.

⁸⁶ Simonen 1965, 27.

⁸⁷ Haastattelu nainen 1.

Luovutetulle maalle rakennettiin yhteisvoimin ja valtion avustamana 1,7 kilometrin tie Nahkelan koululta Raatinniitylle, jossa asui kolme karjalaisperhettä, jotka joutuivat kulkemaan metsiä pitkin parin kilometrin koulumatkan. Talkoohenki oli vielä tuohon aikaan hyvä ja muitakin kylän asukkaita osallistui talkoisiin. Talkoissa oli mukana myös paikallisia ajureita, jotka ajoivat hiekkaa kylän yhteisestä hiekkakuopasta.⁸⁸

Suhtautumisesta karjalaisiin ja rintamamiehiin kertoo myös Tuusulan seurakunnan kirkkovaltuuston tekemä päätös tukkipuiden myynnistä. Kirkkovaltuuston kokouksessa 10.2.1941 esiteltiin samana päivänä pidetyssä tukkipuiden huutokaupassa pika-asutuslain mukaan myytäviksi määrättyiltä tiloilta tehdyt tarjoukset. Riihimäen Saha, Keravan Puuteollisuus Oy ja Tuusulan Mylly ja Saha Oy olivat kukin tehneet tarjouksen eri myytävistä olleista metsälohkoista, jotka virkatalolautakunta ehdotti hyväksyttäväksi. Kirkkovaltuusto käytti oikeuttaan ja hylkäsi ehdotuksen ja päätti sen sijaan myydä puut siirtoväelle halvempaan hintaan, ehtona oli että valtion tuli rahoittaa kaupat.⁸⁹

Terijokelaisista suurin osa oli luterilaisia, eikä siten uskonto toiminut erottavana tekijänä. Terijoen ortodokseille tilanne saattoi olla toinen. ”Ryssittely” ei ollut yleistä, mutta mahdollisesti ortodoksit saivat sitä jonkin verran osakseen. Olipa eräs paikallinen antanut oman talonsa ortodoksisen perheen käyttöön hautajaisia varten kun perheen oma talo oli liian pieni. Ortodoksit jatkoivat uskonnon harjoittamistaan Järvenpäässä, heti sotien jälkeen he rakensivat oman rukoushuoneensa.⁹⁰ Ortodokseihin suhtautumisesta ja heidän sopeutumisestaan tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että paikallisväestön suhtautuminen ortodokseihin poikkesi suhtautumisesta luterilaisiin. Monia siirtoväen ortodokseja kohtasi uudella paikkakunnalla valtaväestön painostus, joka pohjautui negatiiviseksi katsottuun venäläiseen alkuperään. Aina ongelmia ei ollut, mutta esimerkiksi Kiuruveden ortodokseista tehty tutkimus osoittaa hyvän vastaanoton olleen harvinaista ja kaikenlainen nimittely ja haukkuminen olivat enemmän sääntö kuin poikkeus. Ortodoksi oli ”ryssä” ja siten toisen luokan kansalainen. Kuitenkin monien sijoitustalojen väki oli enemmän ymmärtäväistä ja negatiiviset reaktiot tulivat ulkopuolelta.⁹¹ Terijokelaisista luterilaisista poikkeuksien muodostaa muun muassa tataarit. Terijoella tataareja oli ennen sotia ollut runsaasti ja Terijoesta muodostuikin

⁸⁸ Haastattelu mies 1

⁸⁹ Haastattelu mies 1

⁹⁰ Haastattelu nainen 2

⁹¹ Kananen 2002, 1, 141.

muslimien suosima kesänviettopaikka. Turkkilaisille Terijoki oli kulttuurin kehto, jossa tavattiin muita muslimeja ja keskusteltiin huolta aiheuttaneista asioista. Tataareja siirtyi muiden terijokelaisten mukana Tuusulan alueelle. Vaikka todennäköisesti heidän sopeutumisensa on poikennut luterilaisen terijokelaisen väestön sopeutumisesta, heidän tietään saattoi tasoittaa se, että jo vuodesta 1925 muslimeja asettui jo vuodesta 1925 lähtien. Järvenpäähän rakennettiin Suomen pohjoisin moskeija jatkosodan aikana ja vilkkaimmillaan tataarien elämä Järvenpäässä oli sotien jälkeisinä vuosina. Edelleen Järvenpäässä on Helsingin ja Tampereen jälkeen suurin muslimiyhteisö, vaikka huippujastaan se on paljon pienentynyt.⁹²

Alku aika uudella paikkakunnalla merkitsi karjalaisille uuden elämän aloittamista; raivaamista ja rakentamista tai työn ja asunnon etsintää ja vakiintumista. Vasta tämän jakson päätyttyä voitiin alkaa puhua sopeutumisen ja uudelleenjuurtumisen ajanjaksosta. 1950-luku merkitsikin siirtoväelle kotiutumisen aikaa, jolloin tärkeäksi nousi erilaisten suhteiden ja paikallisverkostojen luominen. Perinteisesti maaseudulla naapureiden yhteistoiminta on ollut tärkeämpää kuin kaupungeissa ja tuttavien läheisyys on helpottanutkin myös siirtoväen sopeutumista. Tältä pohjalta ajateltuna terijokelaisten sopeutumista on varmasti helpottanut se, että paikkakunnalle sijoitettiin ja siirtyi niin paljon nimenomaan terijokelaisia. Toinen asia, joka osaltaan vaikutti niin paikkakuntalaisten kuin siirtoväenkin suhtautumiseen oli helsinkiläisten tulo paikkakunnalle. Helsingin pommituksien alta evakuoitua väestöä tuli runsaasti Tuusulan alueelle, ja tällä kertaa myös siirtoväen oli otettava perheitä asumaan omiin nurkkiinsa. Näin Tuusulan alueella oli erittäin runsaasti eri paikkakunnilta tulleita ja ” *kaikki oli vähän niinku sekasin.* ”⁹³

Kulttuurien kohtaaminen tapahtui aika nopeasti evakuointien jälkeen, sillä Suomessa kouluille ja muihin väliaikaisiin majoituspaikkoihin evakuoituja pyrittiin sijoittamaan vain vähäksi aikaa. Tutustuminen paikkakuntalaisiin ja toisinpäin alkoi heti kun siirtoväkeä siirrettiin paikallisten perheiden luo asumaan. Tutustuminen ja kontaktien luominen jatkui kotiin palaamistenkin aikana, mutta etenkin niiden, jotka eivät päässeet palaamaan tutustuminen oli todennäköisesti jatkuvampaa. Karjalaisten päästessä uusille viljelysaloilleen alkoi jälleenrakennuskausi, jolloin suhteita luotiin paikallisen

⁹² Leitzinger 2006, 144-145, 161-162.

⁹³ Raninen 1988, 76; Paukkunen 1989, 106; Sallinen-Gimbl 2005, 20-24; Haastattelu nainen 2.

järjestäytymisen, kunnallishallinnon, rakentamis- ja raivaustyön sekä monien yhdistysten vuoksi. Lisäksi karjalaiset loivat siteitä ja kontakteja myös muihin karjalaisiin yhteiskarjalaisen seuratoiminnan puitteissa.

Siirtoväen olot herättivät huolta ja siirtoväen auttamiseksi vedottiin myös paikkakunnan asukkaiden lähimmäisrakkauteen. Todettiin, että auttaminen on velvollisuus, joka kuitenkin oli helpompi täyttää, kuin siirtoväen osa. Siksi jokaisen perheen, joka ei toimeentuloaan tai kotiaan menettänyt tulisikin ottaa huolehtiakseen jokin pakolaisperhe. Siirtoväen kohteluun pyrittiin kiinnittämään huomiota yleisestikin ja vedottiin siihen, etteivät karjalaiset pyydä armonpaloja, vaan ”hyvää oikeuttaan” ja muistutettiin myös siitä vieraanvaraisuudesta, joita karjalaiset sotilaille osoittivat. Lisäksi toivottiin, että siirtoväen asioita pystyttäisiin hoitamaan ilman katkeruutta ja toivottomuutta.⁹⁴

Pitkin vuotta 1940 siirtoväen asemasta keskusteltiin ja edelleenkin vedottiin ihmisten auttamistahtoon. Erilaisia keräyksiä järjestettiin runsaasti. Yksi suurimmista keräysmuodoista oli kansanapu keräys, jota varten Tuusulaan perustettiin Tuusulan Kansanapu vuonna 1942. Suomen Huolto Ry:n toimeenpanemana. Tämän lisäksi Vapaan Huollon keskus ja monet muut eri järjestöt järjestivät keräyksiä siirtoväen aineellisen ahdingon helpottamiseksi. Näillä keräyksillä oli erittäin suuri merkitys siirtoväelle. Uudenmaan läänin kunnissa kuntien kunnalliskodeissa hoidokkeja oli selvästi vähemmän vuonna 1943 kuin vuotta aikaisemmin ja vain noin 15 % heistä kuului siirtoväkeen. Työllisyystilanne oli osaltaan vaikuttamassa tähän, mutta myös erilaiset avustukset paransivat siirtoväen toimeentuloa.⁹⁵

Karjalan Marttapiiriin avustuksella siirtoväen keskuudesta etsittiin nimikkoperheitä, joita paikalliset perheet avustivat. Noin 160 perhettä oli löytänyt huoltajan kesään 1940 mennessä.⁹⁶ Ainakin aluksi vaikutti siis siltä, että uusmaalaiset ja karjalaiset tulivat

⁹⁴ KU 30.4.1940, ” Karjalaiset eivät pyydä armopaloja vaan hyvää oikeuttaan”; ” Karjalaisten ystävällisyys ja vieraanvaraisuus sotilaita kohtaan oli unohtumatonta”; KU 5.4.1940 ” Siirtoväkeä auttamaan”; KU 5.7.1940 ” Tuusulan siirtoväki odottaa hartaasti työhön sijoittamistaan”.

⁹⁵ KU 12.2.1943 ” Siirtoväkeä eniten”; KU 10.2.1944 ” Tuusulan Kansanapu perustettu”. KU 18.5.1944 ” 317.820 mk Tuusulan kansanavun...”.

⁹⁶ KU 31.5.1940, ” Muistakaa keräystä siirtoväen hyväksi”, ” Nimikkoperheitä siirtoväen keskuudesta.”, KU 4.6.1940 ” Juhla siirtoväelle”.

toimeen keskenään. Uudenmaan maakuntaliiton mukaan suhde olikin muodostunut hyväksi ja liitto kiitteli, että uusmaalaiset olivat suurin piirtein ymmärtäneet velvollisuutensa, mutta vaikka juhlista ja keräyksistä apua olikin, olisi auttamistyötä edelleen jatkettava ja tehostettava. Päämääränä oli entistä eheämpi ja yhtenäisempi Suomi, jonka saavuttamiseksi tarvittiin kärsivällisyyttä molemmin puolin. Ristiriitojen syynä saatettiin pitää erilaisista kansanluonteista johtuvia eroja, joiden yhteensovittaminen oli vaikeaa ja vaati kärsivällisyyttä.⁹⁷ Samanlainen mielipide oli myös toisella puolella ja Terijoen seurakunnan kirkkoherra Väinö Mutru toikin esiintyväisyytensä järjestelyihin terijokelaisten osalta Keski – Uudenmaan huoltojohtajien kokouksessa kesällä 1940.⁹⁸ Viranomaisjärjestelyihin ei kuitenkaan aina oltu tyytyväisiä, mutta sen sijaan paikkakuntalaiset saivat kiitosta ystävällisyydestä, hyvästä vastaanotosta ja avusta.⁹⁹

5.2 ” Kehnomminkin asiat vois olla”

Tuusulassa osa siirtoväestä joutui oleilemaan väliaikaisissa majoituspaikoissa pitkään, sillä sijoituspaikkoja oli vaikea löytää. Järvenpään seurojentalolle majoitettiin useita perheitä, joista osa joutui olemaan siellä pitkiäkin aikoja. Seurojentalolle sijoitettiin varsinkin isoja perheitä, joille muuta sijoituspaikkaa oli vaikea löytää. Asunto-olojen puolesta ensimmäinen kesä meni tyydyttävästi, mutta talveksi toivottiin kovasti parannusta. Silti siirtoväkeä jouduttiin sijoittamaan esimerkiksi huviloihin, jotka eivät olleet täysin talviasuttavia. Kyläpäälliköitä huolestutti myös se, että isojakin perheitä joutui sijoittamaan pieniin saunakamareihin, koska tilaa ei ollut.¹⁰⁰

Asuntojen puute jatkui läpi sotavuosien ja uusien evakuointien yhteydessä vielä paheni. Sosiaalisen tutkimustoimiston teettämän kyselyn mukaan kaupungeissa ja kauppaloissa esimerkiksi vuoden 1944 lopulla oli yli 25 000 asunnonhakijaa, joista suurin osa tarvitsi

⁹⁷ KU 23.8.1940 ” Uusmaalaiset ja siirtoväki”. KU 4.5.1940 ” Arkkipiispa Erkki Kaila: Siirtoväen puolesta”.

⁹⁸ KU 12.7.1940.” Keski-Uudenmaan huoltojohtajat olivat koolla Tiistaina Terijoen kunnantoimistossa Järvenpäässä”.

⁹⁹ MV:K 29/349.

¹⁰⁰ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto: Huoltojohtajan ja kyläpäälliköiden välinen kirjeenvaihto 1940. KU ” Tuusulaan sijoitettu 600 terijokelaista.” 21.5.1940. Haastattelu nainen

asuntoa paikkakunnalle muuton vuoksi. Lisäksi noin 43 % kaikista vuoden 1938 vuoden jälkeen muuttaneista oli muuttanut juuri sotavuosien aikana. Yksistään vuonna 1944 muutti 7 165 perhettä. Selvitysten mukaan tilanne ei helpottanut myöhemminkään, sillä vuoden 1946 syyskuussa kaupunkien ja kauppaloitten huoneenvuokralautakuntien kortistossa oli jo yli 27 000 asunnonhakijaa. Tällöin kuitenkin yleisimmäksi syyksi ilmoitettiin jo nykyisen asunnon pienuus ja vasta toisella sijalla oli paikkakunnalle muutto. Joten myös siirtoväki alkoi jo asettua ja kohentaa omia elinolosuhteitaan. Tuusulassa ja Järvenpäässä pulaa asunnoista ei niin paljon koettu. Omia taloja ei heti saatu, terijokelaisia asui aluksi runsaasti esimerkiksi Haarajoen kartanossa, josta myöhemmin Paikalliset isännät auttoivat pääsemään alkuun, osalle myös työnantaja saattoi hoitaa asunnon.¹⁰¹

” Seutulan kartanon omisti maatalousneuvos Auer, jolta meillä oli maata vuokralla... Kun isä palas Terijoelta karjan kanssa eikä meillä ollut navettaa, niin isäntä sano, että rakennetaan tuohon meidän ladon viereen navetta teille.”¹⁰²

Vasta vuonna 1949 asumisväljyydessä päästiin sotia edeltävälle tasolle, mutta asuntojen vuokrakysymyksestä muodostui vaikea yhteiskunnallinen ongelma, sillä vuokrat olivat jääneet jälkeen muusta hintakehityksestä, eikä vuokralla välttämättä pystynyt edes kattamaan lämmityskustannuksia etenkin kun rakennustarvikkeiden ja polttoaineiden hinta oli moninkertaistunut. Näin ollen asunnon omistajien halu pitää vuokralaisia oli vähäistä. Huoneenvuokralautakunnat kuitenkin pitivät huolen ettei irtisanomisia tapahtunut ja vapaisiin asuntoihin saatiin uusia asukkaita. Lisäksi ongelmaksi muodostui se, että uusien asuntojen vuokrat ja vastikkeet olivat huomattavasti suurempia kuin vanhojen, joka ohjasi kysyntää edullisempiin vanhoihin taloihin. Luonnollisesti se muodosti suuren esteen myös uudisrakentamiselle. Vuonna 1949 luotiin Arava-järjestelmä, jonka avulla tilannetta pyrittiin ratkaista. Myös vanhojen asuntojen vuokria nostettiin samanaikaisesti.¹⁰³

¹⁰¹ Sosiaalinen aikakauskirja 1944: katsauksia Asuntotilanne vuoden 1944 joulukuun lopussa, 358-360. Kyselystä puuttuu joidenkin kauppaloitten ja kaupunkien tiedot; Sosiaalinen aikakauskirja 1946, katsauksia, asuntotilannevuoden 1946 syyskuun lopussa, 315-318; Haastattelut nainen 2 ja mies 2.

¹⁰² Haastattelu nainen 2.

¹⁰³ Pihkala 1982, 352.

Vuoden 1944 aikana huomiota kiinnitettiin heikkoihin asunto-oloihin. Ensimmäisten evakuintien jälkeen Terijoen kirkkoherra Väinö Mutru oli jopa kiitellyt hyvistä olosuhteista, mutta uudessa tilanteessa tukalaa oli myös Tuusulassa. Syyskuun alussa vuonna 1944 pidetyssä Vapaan Huollon keskuksen kokouksessa Mutru toi esille huolensa asuntokysymyksestä. Hänen mukaansa oli erittäin kiireellistä saada sekä asunnot että myös eläinsuojat talvikuntoon. Hän kiitteli siitä, että useissa taloissa isäntäväki on jo ottanut asian huolehdittavaksi, mutta edelleen töitä olisi tehtävä. Hän toi myös esille korjaustöiden hyödyllisyyden talojen kannalta ja kehotti kaikkia, niin siirtoväkeä kuin kantaväestöäkin yhteistyöhön asian pikaisen paranemisen vuoksi. Tilanne Tuusulassa ei silti ollut niin vaikea kuin monilla muilla paikkakunnilla, talvisodan evakoitahan paikkakunnalla oli vielä runsaasti, eikä tilanne tullut niin äkillisenä kuin alueilla, jossa siirtoväki oli miltei kokonaan välillä hävinnyt. Lokakuun alkuun kirjatussa kirjeessä Siirtoväen huoltojohtaja ja siirtoväen luottamusmiehet totesivat talviasuntojen olevan tyydyttävässä kunnossa, eikä aihetta toimenpiteille ollut. Vuonna 1946 asuntopula jälleen kiristyi, asuntoja varattiin lähinnä perheille, jotka olivat maansaantiin oikeutettuja. Huoltojohtajalle tuli paljon kyselyjä muiden paikkakuntien siirtoväeltä majoituksesta Tuusulan alueella, mutta pyyntöihin ei voitu suostua kireän asuntopulan vuoksi. Jo alueelle tulleiden perheiden asunnoksi oli voitu hankkia vain hyvin ahtaita ja lähes kelvottomia asumuksia.¹⁰⁴

Vaikka olot olivatkin vaikeat, ei valituksia asunto-oloista alkuajoilta kovinkaan runsaasti ole.¹⁰⁵ Myöhemmin valituksia esiintyy jonkin verran enemmän. Alussa kun sijoitukset eivät olleet tarkoitettu pysyviksi ja ainakin suurin osa ajatteli vielä palaavansa kotiin, puutetta ajateltiin kestettävän väliaikaisesti. Lisäksi useat eri sijoituspaikat ja muutot vaikuttivat myös siihen, että välttämättä yhdessä paikassa ei kovin kauan voitu olla. Alkuaikojen valitukset liittyvätkin enemmän runsaisiin muuttoihin. Kuitenkin myöhemmin kun alkoi olla selvää, että sijoituksista voikin tulla pysyviä, oli myös oloihin kiinnitettävä huomiota. Terijokelaiset joutuivat lähtemään Karjalasta jo lokakuussa 1939 ja Tuusulaan saapuessaan moni oli joutunut muuttamaan jopa viisi kertaa.¹⁰⁶ Samoin vapaaehtoisten siirtojen vuoksi koettiin että joillekin

¹⁰⁴ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto(HMA) Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1944. kirje 397, 5.10.1944; Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto(HMA), Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1946; KU 3.10.1944, ” Vapaan Huollon tehtävistä siirtoväen henkisessä ja aineellisessa huollossa.”

¹⁰⁵ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto(HMA) Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1940-1945.

¹⁰⁶ KU 21.5.1940, ” Tuusulaan sijoitettu 600 terijokelaista”

paikkakunnille syntyi tungosta ja asuntopulaa, jonka vuoksi jouduttiin taas turvautumaan pakkosiirtoihin. Ja toivottiin, että vihdoinkin myös terijokelaiset pääsisivät pysyvään paikkaan. Mieluimmin terijokelaiset olisivat halunneet Etelä-Suomeen, meren rannalle.¹⁰⁷ ”Äiti itki aina kun hällä on niin ikävä sitä merta, minä aina sanoin mitä sitä aina itket sitä, se on siellä ja sillä hyvä.”¹⁰⁸

Meren ranta jäi vaan haaveeksi Järvenpään asettuneille terijokelaisille. Meren sijaan terijokelaiset saivat Järvenpäästä tontteja ja viljelysmaata etenkin kartanoitten tiluksilta. Järvenpään lounaisosaan Vanhankylän kartanon pelloille raivattiin paljon terijokelaisten asutustiloja. Haarajoen alue oli varsinaisen kauppalan läheisyydessä yksi ainoista alueista, jonne terijokelaista asutusta voimallisemmin perustettiin. Tilat olivat pääsääntöisesti pieniä, asutustiloja, suuria tiloja ei terijokelaisilla ollut ollenkaan. Terijokelaisten asuinalueeksi muodostui myös Järvenpään etelä-osassa seurakuntaopiston maat. Maa raivattiin tiloiksi, joille rakennettiin kymmenittäin taloja. Alueella ei ollut ollenkaan nimeä, joten eräässä kyläkokouksessa ehdotettiin alueen läpi kulkevan ojan nimeksi Teriojaa. Asuinalue sai nimen asukkaittensa mukaan, alueen teitä nimettiin myös Teriojan kylien mukaan. Teriojan asuinalueelta löytyy esimerkiksi Kellomäenkuja ja Kuokkalankuja.¹⁰⁹

5.3 Terijokelaisten järjestö- ja yhdistystoiminta

Oman lukunsa siirtoväen viihtymiseen ja sopeutumiseen toivat erilaiset siirtoväen omat juhlat ja yhdessäolotilaisuudet. Siellä missä ihmiset joutuvat jatkuvasti tekemisiin toistensa kanssa syntyy erilaisia verkkoja, jota ovat toistensa kanssa yhteydessä. Saman kylän asukkaat muodostavat oman verkkonsa, joka on yhteydessä esimerkiksi naapurikyliin. Niin myös erilaiset seurakunnat ja järjestöt ovat omia verkostojaan, jotka nojautuvat vapaaehtoisuuteen. Karjalassa muodostuneet yhteisöt joutuivat sodan vuoksi hajalleen ja maantieteellisen läheisyyden puuttumisen vuoksi vanhat yhteisöt menettivät

¹⁰⁷ Terijokelainen 13.6.1941, ”Osa Teriojan siirtoväestä muuttanut”, KU 23.8.1940 ”Meren rannalle haluaisi Tuusulan terijokelainen siirtoväki.”.

¹⁰⁸ Haastattelu nainen 1

¹⁰⁹ MV:K 29/ 349. Haastattelu mies 2.

yhden perusedellytyksistään. Jotkut seurat ja yhdistykset jatkoivat vielä muuttuneissa oloissa toimintaansa, monet kuitenkin lakkautettiin. Kyläyhteisöt kärsivät myös sodasta, mutta siirtoväestön sijoittaminen kunnittain lievensivät hajoamista. Sodan myötä karjalaiset kuitenkin kokivat saman kotinsa menetyksen ja evakkomatkan raskauden ja kaikki he joutuivat uusilla sijoituskunnillaan vieraiden keskelle ja tarve järjestäytyä uudelleen syntyi. Näin ulkoa kohdistuva paine synnytti uusia karjalaisia ryhmiä, joiden ”yläverkostona” toimi käsite ”karjalainen siirtoväki”.¹¹⁰

Jo heti kesäkuussa 1940 Lotta Svärd ja Vapaan huollon keskus järjestivät Tuusulan siirtoväelle tervetuliaisjuhlat. Samantyyppisiä kaikelle siirtoväelle avoimia juhlia järjestettiin useampiakin ja saivat karjalaiset myös omat joulujuhlansa. Joulujuhlat olivat suosittuja, paikalle tuli mennä tuntia aiemmin, jos halusi mahtua mukaan. Karjalaista yhteistoimintaa harrastettiin myös esimerkiksi kuorossa sekä kerhoilloissa, joita Tuusulan kansanopisto alkoi järjestää.¹¹¹ Alkuun juhlat näyttivät olevan lähinnä siirtoväelle tarkoitettuja, mutta myöhemmin myös paikkakuntalaiset toivotettiin tervetulleeksi. Koettiin että juhlat olivat sekä siirtoväelle yhdessäolon juhlaa ja mielen piristystä, mutta myös tilaisuuksia siirtoväen ja paikkakuntalaisten tutustua toisiinsa ja solmia suhteita. Etenkin Karjalalle omistettuna vuoden 1941 kalevalanpäivänä pidettyihin juhliin toivottiin runsasta osallistumista kaikilta, ”joille isänmaa on kallis”. Tilaisuuksissa esiintyjinä ja puhujina oli myös sekä karjalaisia että paikkakuntalaisia.¹¹² Myös terijokelaiset kokivat tärkeäksi omiensa seuran ja Järvenpäässä heinäkuussa 1940 järjestetty Terijoki- juhla keräsi noin 200 henkeä ympäri Suomea.¹¹³ Samanlaisia kotiseutujuhla järjestettiin vuosittain useimpiakin ja perinne on jatkanut tähän päivään saakka.

Karjalaisseurat ovat olleet merkittäviä karjalaisten yhdistäjiä sotien jälkeen. Yleensä alussa keskityttiin taloudellisen aseman parantamiseen. Esimerkkeinä tästä oli kaikenlaiset avustustyöt, neuvonta ja ohjaus sekä varainhankinta. Lisäksi seurojen tuli huolehtia tiedotustoiminnasta sekä siirtoväen yhteenkuuluvuuden tunteesta. Tässä

¹¹⁰ Waris ym. 1952, 220-222.

¹¹¹ KU 4.6.1940 ”Juhla siirtoväelle ensi sunnuntaina Järvenpäässä”; KU 28.12.1940 ”Joulujuhla siirtoväelle”; KU 25.10.1940 ”Karjalaisille laulajille”; KU 11.3.1941 ”Siirtoväelle”; KU 4.3.1941, ”Karjala-juhla Järvenpäässä”; Haastattelu nainen 2.

¹¹² KU 28.2.1941 ”Kalevala – juhla ja Karjala – juhla”; KU 3.10.1944 ”Vapaan huollon tehtävistä siirtoväen henkisessä ja aineellisessa huollossa”.

¹¹³ KU 16.7.1940 ”Liikuttavan lämmin ja läheinen kotiseutuhenki vallitsi Terijoen juhlassa”.

päämääränä oli tehostaa entisen kotiseudun tuntemusta, tapojen ja murteiden säilyttämistä ja voimakkaan tulevaisuuden uskon ylläpitämistä. Lisäksi tarkoituksena oli innostaa seuran jäseniä erilaiseen harrastustoimintaan. Esimerkiksi Keravan ja sen lähiympäristön karjalaiset kutsuttiin koolle 9.2.1941 perustamaan omaa yhdistystään.¹¹⁴ Tuusulassa ei vielä omaa seuraa kuitenkaan perustettu, mahdollisesti osa liittyi Keravan karjalaisiin.

Omaa karjalaisseuraa Tuusulassa asuva siirtoväki sai vielä odottaa vuoteen 1945 saakka. Huhtikuun 27. päivänä Järvenpään Seurojen talolla perustettiin Tuusulaan oma karjalaisseura, Tuusulan karjalaiset ry., joka myöhemmin muutti nimensä Järvenpään Seudun Karjalaiset ry:ksi. Seuran tarkoituksiksi tuli ”olla kotiseudultaan siirtyneiden karjalaisten keskinäisenä yhdyssiteenä ja toimia heidän taloudellisen, sosiaalisen ja henkisen asemansa tukemiseksi.” Aloite oman karjalaisseuran perustamiseen tuli varsinaisesti Karjalan Liitolta, joka pyrki tuomaan esille järjestäytymisen tärkeyttä, mutta halua omaan seuraan oli jo entuudestaan. Seuran toimintaan kuului esimerkiksi erilaisten yleisötilaisuuksien järjestäminen, jossa kerrottiin ajankohtaisista siirtoväkeä koskevista asioista. Lisäksi seura järjesti erilaisia juhlia ja näytelmiäkin. Kokoontumisissa puhutti siirtoväen ongelmat sopeutumisessa uusiin oloihin ja myös vaikeudet saada edustajia kunnallisiin lauta- ja johtokuntiin. Ensimmäiseen johtokuntaan pyrittiin valitsemaan jäsenet eri pitäjistä tulleista. Johtokunnan terijokelaisia jäseniä olivat rouva Annan Seppänen, rovasti Väinö Mutru, kirjanpitäjä Eino Kähönen ja suutarimestari Juho Heiskari. Terijokelaisia johtokunnan jäseniä oli määrällisesti eniten, Viipurin maalaiskunnasta ja Kivennavalta tulleista johtokunnassa oli molemmista kaksi ja Käkisalimesta yksi.¹¹⁵

Tuusulan ja Järvenpään seudun karjalaiset nuoret aktivoituivat myös. Nuoret olivat olleet karjalaisten toiminnassa mukana jo useamman vuoden, mutta elokuussa 1956 päätettiin perustaa oma yhdistys, Järvenpään seudun Karjalaiset Nuoret, joka edelleen kuitenkin toimi Tuusulan Karjalaisten alaosastona. Yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin Eino Käki ja varapuheenjohtajaksi Teuvo Putkosen.¹¹⁶

¹¹⁴ KU 11.2.1941 ” Keravan Karjalaiset perustettu sunnuntaina”; Raninen 1988, 76. Sallinen-Gimpl 1995, 320.

¹¹⁵ Tyynelä, 13–17.

¹¹⁶ KU 10.8.1956.

Rovasti Väinö Mutru toimi yhtenä siirtoväen ja terijokelaisten puolestapuhujana. Erilaisissa siirtoväen juhlissa hän oli yleensä puhumassa ja sen lisäksi saarnasi Tuusulan kirkon jumalanpalveluksissa, virallisesti hän toimi Järvenpään kirkkoherrana vuosina 1954–1963. Lisäksi hän toimi usein esimerkiksi huoltojohtajien tai Vapaan huollon yhteisissä kokouksissa Terijoen kunnan ja seurakunnan edustajana.¹¹⁷ Omiltaan Mutru sai myös paljon kiitosta siitä, että oli ”askel askeleelta seurannut seurakuntalaistensa vaiheita kannakselta Järvenpäähän.” Mutru valoi siirtoväkeen uskoa ja kehotti heitä katsomaan tulevaisuuteen, vaikka vaikeudet olivat suuret, oli ne kestettävä ja siten täytettävä paikkansa uusissa oloissa. Karjalaisten ei tullut myöskään eristäytyä, vaan ”annettava oma panoksemme itsemme ja oman isänmaamme hyväksi”.¹¹⁸ Yhtenä terijokelaisten asioiden ajajana muistetaan myös Emil Nikkanen, joka jo Terijoella ollessaan oli ollut mukana kunnallisessa toiminnassa. Uudelle paikkakunnalle asettumisessa apuna terijokelaisilla oli lisäksi esimerkiksi Terijoen hoitokunta ja sitä seurannut Teri-säätiö. Säätiön ensimmäinen kokous pidettiin maaliskuussa 1949 ja sen jäsenet olivat Emil Nikkanen, rehtori Martti Salokas, suutarimestari Jussi Heiskari, kirvesmies Paavo Luukkonen, kirkkoherra Väinö Mutru, kirvesmies Jooseppi Kannus, varajäsenet Johtaja Antti Hirvi, rouva Hilja Mannermaa ja leipuri Juho Lemettinen. Teri-säätiö jatkoi hoitokunnan työtä auttamalla ja neuvomalla terijokelaisia esimerkiksi korvausanomuksissa. Teri-säätiön puoleen saatettiin kääntyä epäkohtien ilmetessä, esimerkiksi huonoihin asumisoloihin voitiin säätiöltä pyytää apua.¹¹⁹

Yksi Terijoelta uudelle paikkakunnalle siirtyneistä yhdistyksistä oli Terijoen sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys. Se perustettiin jo vuonna 1899 ja siten oli yksi ensimmäisistä Suomen työväenyhdistyksistä. Yhdistyksen toiminta jatkui aina sotaan ja evakointeihin asti, jolloin se menetti toimitalonsa ja jäsenistä hajaantui ympäri Suomea. Kun terijokelaisille määrättiin lopulliseksi sijoituspaikaksi Tuusulan alue, myös työväenyhdistys löysi paikkansa Järvenpäästä. Järvenpäähän asettuneet yhdistyksen puheenjohtaja Jussi Heiskari ja sihteeri Juho Lemettinen sekä jäsenet Iivari Hallenberg, Antti Kiiski ja Pekka Marttinen kokoontuivat joulukuussa 1946, jolloin

¹¹⁷ KU 19.9.1944, ”Tuusulassa toimintaa karjalaisten hyväksi”.

¹¹⁸ MV:K 29/349. KU 3.4.1947. Rosenberg 2000, 213; KU 19.9.1944, ”Tuusulassa toimintaa karjalaisten hyväksi”.

¹¹⁹ Teri-säätiön arkisto, pöytäkirjat, saapuneet asiakirjat; Haastattelut esim. nainen 2.

päätös toiminnan aloittamiseksi uudestaan syntyi. Nimenä pidettiin edelleen Terijoen sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys. Terijoen sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys oli toinen Järvenpään alueella toimiva työväenyhdistys, sillä Järvenpään työväenyhdistys perustettiin vuonna 1905 ja siten nämä kaksi työväenyhdistystä toimivat rinnakkain.¹²⁰

Välirauhan tultua Järvenpään sijoitetut entiset Terijoen Martat päättivät elvyttää yhdistyksensä uudelleen. Järvenpään rukoushuoneella 16.9.1940 perustavassa kokouksessa oli mukana Karjalan Marttapiiriliiton edustaja, kaksi edustajaa Järvenpäästä ja 14 terijokelaista marttaa. Kokouksessa päätettiin perustaa Terijoen Marttayhdistyksen Järvenpään kyläkerho. Marttojen toimintaan alkuvaiheessa kuului ompeluiltojen järjestäminen. Seuraavana vuonna suunniteltiin viljelypalstojen järjestäminen jäsenille. Maat vuokrattiin Järvenpään koulutilalta ja seuraavien parin vuoden ajan martat viljelivät palstojaan innokkaasti. Vuonna 1949 jäsenmäärä oli kasvanut jo niin suureksi, että marttayhdistys jakaantui vielä Järvenpään kerhon lisäksi Haarajoen ja Nummenkylän kerhoihin. Järvenpään kerho toimi Terijoen marttayhdistyksen alaisena aina vuoteen 1970 asti, jonka jälkeen se irtaantui omaksi yhdistyksekseen. Samoin Haarajoen kerho muuttui omaksi yhdistyksekseen 10 vuotta myöhemmin. Terijoen marttayhdistys kokosi tehokkaasti siirtoväkeen kuuluvia naisia yhteistoimintaan. Marttoihin liittyi silti myös runsaasti paikallista väkeä, sillä se oli ensimmäinen marttayhdistys Järvenpäässä. Siten se oli erinomainen väylä solmia kontakteja sekä siirtoväen keskuudessa että myös paikallisten kesken.¹²¹

¹²⁰ Terijoen sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys 70v.toimintakertomus, 3-10.

¹²¹ Kolehmainen 89, 7-11, 19-20. Terijoen Marttayhdistys RY 80 vuotta, juhlaulkaisu.

6 SIIRTOVÄESTÄ KUNTALAISIKSI

6.1 Sota-ajan kuntien toiminta

Sodan puhkeaminen keskeytti väliaikaisesti myös kunnan toiminnan. Vaikka kunnat menettivät alueensa, niin ne jatkoivat tästä huolimatta toimintaansa, uusissa olosuhteissa. Terijoen kunnanhallinto joutui muiden mukana evakkoon, mutta toiminta jatkui ja ensimmäinen kokous pidettiin Mikkelissä, jossa myös perustettiin väliaikainen kunnallislautakunta, jonka tehtävänä oli suorittaa hoitamatta jääneet ja kiireelliset asiat kuten sotilaskorvaukset. Kunnantoimistolle ei ollut vakituista paikkaa, joten kokouksia pidettiin Mikkelissä tai Pertunmaalla tai Heinolassa. Kunnallislautakunnan ydinjoukon muodostivat Martti Salokas, Väinö Mutru ja Paavo Mentu. Lisäksi myös A. Kostiainen, A. Lahtinen, E. Nikkanen ja S. Sipiläinen toimivat kunnallislautakunnassa.¹²²

Vuonna 1940 määrättiin laki, jonka mukaan sisäasianministeriöllä oli oikeus määrätä, miten kunnallisille viranomaisille kuuluvaa päätäntä- ja toimeenpanovaltaa oli käytettävä. Tuloksena tästä oli jokaiseen luovutetun alueen kuntaan määrätty hoitokunnat, joille oli yhdistetty sekä toimeenpano- että päätäntävalta. Hoitokunnan muodostivat usein entinen kunnallislautakunta, joskus myös lisättynä valtuuston puheenjohtajalla. Terijoen hoitokunnan puheenjohtajaksi määrättiin Martti Salokas, jäseniksi Väinö Mutru ja M. Toiviainen. A. Kostiainen ja Hilja Saari olivat myös mukana alkuperäisessä hoitokunnassa, mutta joiden tilalle tulivat pari kuukautta myöhemmin Emil Nikkanen ja kunnankirjurina toiminut K. Laitinen. Myöhemmin vielä hoitokunnan henkilöstö muuttui kun puheenjohtajaksi vuodesta 1941 eteenpäin tuli K. Laitinen ja jäseniksi Mutru ja Salokas. Hoitokunta ryhtyi toimimaan vuoden 1940 saakka Järvenpäässä, josta kunnantoimistolle vuokrattiin huoneisto. Hoitokunnan tärkeimmiksi tehtäviksi muodostui siirtoväen edustajien valinta kunnallisiin lautakuntiin ja siirtoväen luottamismiesten valinta paikallisen huoltojohtajan avuksi. Lisäksi hoitokunnat neuvoivat siirtoväkeä korvauksiin ja anomuksiin liittyvissä asioissa sekä

¹²² Terijoki 1951, 393.

pyrkivät myös ohjaamaan työhön sijoitusta. Hoitokunnat hoitivat myös kunnan omaisuutta.¹²³

Vuosien 1941 ja 1942 vaihteessa siirryttiin asteittain takaisin siviilihallintoon, johon palatessa kunnallinen toiminta alkoi. Vuonna 1942 lopulla sisäasianministeriö päätti, että kunnanvaltuustojen toiminta saattoi jälleen alkaa. Siviilihallintoon palaaminen tapahtui maantieteellisesti siten, että kauimpana rintamasta olleet kunnat aloittivat ensimmäisinä, siten palaamisvaihe ei koskettanut Terijoen asukkaita kovin laajasti, vain Puhtulan kylän asukkaille myönnettiin palaamislupia. Tätä varten perustettiin kunnan esikunta Terijoella niin kuin muihinkin luovutetun alueen kuntiin huolehtimaan palaamisista siihen asti kunnes säännöllinen kunnallinen toiminta olisi voinut alkaa. Uuden sodan myötä kuitenkin hoitokunnan tehtäviksi muodostui lähinnä sijoituksista huolehtiminen. Vuoden 1944 välirauhansopimuksen myötä kokonaan alueensa menettäneiden kuntien katsottiin lakanneen olemasta, hoitokunnat jatkoivat toimintaansa. Terijoen hoitokunnan tehtäväksi tuli suorittaa loput toimet kunnan lakkauttamiseksi. Terijoen kunta kokonaisuudessaan lakkautettiin vuonna 1948.¹²⁴

Hoitokunta oli tiiviisti yhteydessä kuntalaisiinsa. Se julkaisi vuonna 1941 seitsemän numeroa Terijoen siirtoväen uutis- ja tiedotuslehteä, Terijokelaista. Lehden tarkoituksena oli toimia yhdyssiteenä evakossa olleille terijokelaisille. Lehdessä tiedotettiin terijokelaisille ajankohtaisista siirtoväkeä koskevista asioista kuten korvauksista ja niiden hakemisista mutta kerrottiin myös oloista Terijoella. Lehdessä kerrottiin lisäksi eri paikkakunnille sijoittuneista terijokelaisista ja sankarivainajista.¹²⁵ Hoitokunta avusti terijokelaisia myös taloudellisesti esimerkiksi maksamalla Järvenpään yhteiskoululle varattomien terijokelaisten lukukausimaksuja. Lukukausimaksujen maksaminen oli koululle ja kunnalle varmasti merkittävä asia, sillä siirtoväen kansakouluikäisten lapsien sijoittaminen kouluihin tuotti niin kunnille kuin kouluhallituksellekin. Lehdissä kirjoiteltiin sijoitusten vaikeudesta ja kohtuuttomasta rasituksesta varsinkin kun siirtoväen sijoitukset olivat jakautuneet kuntien kesken epätasaisesti. Vaikka ongelma ei ollut suurin Etelä-Suomessa, oli lahjoituksella

¹²³ Terijoki 1951 393-394; Soikkanen 1966, 653-654.

¹²⁴ Terijoki 1951, 392-396; Soikkanen 1966, 654-656.

¹²⁵ Terijoki 1951, 347.

merkitystä, mistä kertoo myös Järvenpään yhteiskoulun rehtori V. Raevuoren kiitoskirje Terijoen hoitokunnalle.¹²⁶

Kanta-Suomessa kunnat joutuivat sodan alla haasteen eteen. Sota toi kunnille runsaasti uusia tehtäviä, suurimpana niistä varmaan siirtoväen ja sotilaiden huoltoon liittyvät seikat, mutta myös muun väestöhuollon ja -suojelun sekä elintarvikesäännöstelyn. Uudet tehtävät eivät kuitenkaan tuoneet lisää resursseja, vaan mahdollisuudet näistä tehtävistä suoriutumiseen kaventuivat. Kuntien toimintaa vaikeutti lisäksi osan viranhaltioista jouduttua palvelukseen. Sota-aika puutteineen pakotti kuntien toiminnan tehostamista, jota sota-ajan jälkeen on edelleen paljon painotettu. Lisäksi sodan perintö kunnille oli tiukasti määritellyt vastuu ja toiminta-alueet eri elimille eikä pelivaraa juuri jätetty.¹²⁷

6.2 Terijokelaiset mukaan Tuusulan kunnallispolitiikkaan

Ennen sotia edelliset kunnallisvaalit pidettiin vuonna 1936 ja seuraavia saatiin odottaa lähes kymmenen vuotta. Vaalit oli alun perin tarkoitus pitää jo vuonna 1942, mutta sotatilanteen vuoksi vaaleja siirrettiin vielä kolmella vuodella. Asia oli myös karjalaisille tärkeä, sillä äänestäminen olisi ollut suurimmalle osalle karjalaisista lähes mahdottomuus. Suurin osa siirtoväestä oli tuolloin vielä väliaikaisilla sijoituspaikkakunnilla ja osa oli palannut Karjalaan. Siirtoväen mukaan tulo vaaleihin ei ollut ainoa muutos kunnallispolitiikassa sotia edeltäneeseen aikaan. Yleisen politiikan ote kunnalliselämässä lisääntyi huomattavasti, sillä sodat lisäsivät yleistä poliittista aktiivisuutta, mikä johtuu osittain kommunistien pääsemisestä mukaan politiikkaan. Tätä ennen kunnanpolitiikkaa oli määrännyt ensisijaisesti kylien intressit, mutta sotien jälkeen aktivoitumisen ja uusien puolueiden kuten SKDL:n mukaan tulo vaikutti kunnallispolitiikassa puolueiden korostamiseen eturyhminä.¹²⁸

¹²⁶ Terijoen hoitokunnan arkisto (MMK), kunnanvaltuuston pöytäkirjat 27.5.1944 , 12.9.1947; Virta 2001, 76.

¹²⁷ Soikkanen 1966, 651.

¹²⁸ Soikkanen 1966, 710.

Sotien jälkeen sisäpolitiikkaan yleisemmin ja etenkin siirtoväen äänestyskäyttäytymiseen vaikutti myös eri puolueiden ja eturyhmien suhtautuminen asutuskysymykseen. ”Siirtoväki on asutettava” – mielipide oli yleisesti vallitsevana syksyllä 1944, osittain olosuhteiden pakosta. Kaikki poliittiset ryhmät yksimielisesti tunnustivat asuttamisen tärkeyden, mutta maanomistajien ja siirtoväen etujen ollessa ristiriidassa syntyi erimielisyyksiä. Nämä molemmat ryhmät olivat järjestäytyneet ja pyrkivät tuomaan kantansa esille julkisuudessa, etenkin tiedoksi eri puolueille. Puolueille jäi tärkeäksi tehtäväksi ilmoittautua jonkin ryhmän etujen ajajaksi houkutellakseen lisää äänestäjiä.¹²⁹

Karjalan liitto perustettiin vuonna 1940 ja siitä muodostui yksi suurimmista karjalaisten etujen ajajista. Se osallistui muun muassa siirtoväelle tärkeiden lakien valmistelutyöhön ja toimitti tietoa kansanedustajille. Suuresta vaikutuksestaan huolimatta liitto painotti koko ajan olevansa epäpoliittinen ryhmä. Karjalaisten ryhmistä enemmän poliittinen oli Karjalan työväen ja pienviljelijäin valtuuskunta, jonka oli vuonna 1944 perustaneet Karjalan työväenjärjestöt, pienviljelijäin järjestöt ja ammatilliset järjestöt ajamaan siirtoväen asioita. Valtuuskunta toimi lähellä sosiaalidemokraattista puoluetta. Kaupunkilaisen siirtoväen asioita ajamaan perustettiin Karjalaisten demokraattinen yhdistys Helsinkiin, joka toimi SKDL:n piirissä.¹³⁰

Vuonna 1945 pidettiin sodan jälkeen ensimmäiset vaalit. Edelleen ongelmia aiheutti siirtoväen sijoitukset, sillä siirtoväkeä oli merkitty erityisiin siirtoväen ääniluetteloihin, jonka mukaan tuli äänestää siinä kunnassa, missä vuoden alussa asui. Vaalit pidettiin vasta loppuvuodesta, joulukuun alussa, joten moni oli ehtinyt muuttaa toiselle paikkakunnalle, eikä äänestäminen ollut mahdollista pitkien välimatkojen vuoksi. Siksi olikin tarpeen vedota niihin, jotka äänioikeuttaan pystyvät käyttämään.¹³¹ Siirtoväen keskuudessa kunnallisvaaleja pidettiin toki tärkeänä, mutta tunnustettiin kuitenkin, ettei siirtoväen edustuksella sen hetkisten sijoituskuntien kunnallisten asioiden hoidossa ollut sitä merkitystä, mikä niillä olisi ollut, jos siirtoväki olisi lopullisesti sijoitettu vakinaisiin sijoituskuntiinsa. Sen sijaan heillä, jotka jo olivat sijoitettuna vakinaisiin sijoituskuntiinsa oli velvollisuus valmistautua kunnallisvaaleihin niin, että he saisivat

¹²⁹ Kulha 1969, 13–14.

¹³⁰ Kulha 1969, 33–34.

¹³¹ Karjala 22.11.1945, ” Siirtoväki ja kunnallisvaalit”.

oman edustuksensa kunnallisvaltuustoon. Olivathan he jo kunnan täyspainoisia jäseniä, jonka mukana oikeus edustukseenkin tuli. Mutta myös sen siirtoväen, joka edelleen oli väliaikaisessa sijoituspaikassa tuli tuntee vastuunsa ja äänestää, vaikka eivät paikkakunnalle olisi jäämässä, sillä tällöin saataisiin kaikkialle siirtoväen edustus. Ja vaikka karjalaista ehdokasta ei vaaleissa olisi, oli tärkeää äänestää muutoin sopivaa ja karjalaisten etuja ajavaa ehdokasta.¹³²

Siirtoväen edustusta pidettiin tärkeimpänä saavutettavana asiana kunnallisvaaleissa. Tärkeäksi ei katsottu ehdokkaiden puoluekantaoja tai kotikyliä, vaan ennenkaikkea karjalaista yhtenäisyyttä. Karjalaisia kehoitettiin valitsemaan ehdokkaita, jotka ajoivat siirtoväen asemaa ja tunsivat kunnallista elämää. Pitkin syksyä 1945 siirtoväki valmistautui vaaleihin ja valitsijayhdistyksiä perustettiin vilkkaasti. Mielipidekirjoituksissa parhaana vaihtoehtona pidettiin puhtaasti karjalaisia listoja, mutta niin että paikallisen väestön kanssa päästäisiin vaaliliittoon. Vaarallista oli hajaantua puoluekannan mukaisesti, jolloin myös karjalaisten äänet olisivat hajaantuneet ja mahdollisuus jäädä kokonaan ilman edustusta olisi suuri. Ryhmittäessään näin tietyn asian tai edustajan taakse, karjalaiset tarjosivat varteenotettavan ryhmän kunnalliseen päätöksentekoon, jota kantaväestö ei voinut ohittaa. Joskus tällaiset siirtoväen ryhmittymät koettiin myös uhkana, mutta demokratian vallitessa ei muutokselle mitään voitu. Useimmissa kunnissa meneteltiin juuri näin. Siirtoväki esiintyi ensimmäisissä vaaleissa omana ryhmänään ja omin erillisin listoin ja siirtoväkeen kuulumisen oli ensisijainen kriteeri.¹³³

Terijoen hoitokunta ryhtyi myös valmistautumaan tuleviin vuoden 1945 vaaleihin. Hoitokunta ehdotti 27. huhtikuuta 1945 annetun lain¹³⁴ nojalla, että Tuusulan kuntaan perustettaisiin kunnassa asuvaa siirtoväkeä varten erityinen siirtoväen äänestysalue ja sitä varten asetettaisiin vaalilautakunta. Tähän lautakuntaan ehdotettiin puheenjohtajaksi herrastuomari Emil Nikkasta Terijoelta ja varapuheenjohtajaksi maanviljelijä Juho

¹³² Karjala 28.9.1945, ” Siirtoväki ja kunnallisvaalit”; Karjala 12.10.1945, ” Siirtoväki ryhtynyt monin paikoin vaalivalmisteluihin”; Karjala 16.10.1945, ” kunnallisvaalivalmistelut”

¹³³ Karjala 11.10.1945 ” Siirtoväki ja kunnallisvaalit”; Karjala, 12.10.1945 ” Siirtoväki ryhtynyt monin paikoin vaalivalmisteluihin”, 16.10.1945 ” kunnallisvaalivalmistelut”; Waris ym. 1952, 309; Sallinen-Gimbl 1993, 146.

¹³⁴ Kuntien jonka alueella on siirtoväkeen kuuluvia vaalioikeutettuja, on perustettava erityinen siirtoväen äänestysalue ja sitä varten asetettava vaalilautakunta, ellei siirtoväkeä sen vähälukuisuuden vuoksi pidetä tarkoituksenmukaisena määrätä johonkin määrättyyn äänestysalueeseen.

Mansikkaa Viipurin maalaiskunnasta. Kivennavalta kotoisin olevaa huoltojohtaja Veikko Rossista ehdotettiin lautakunnan varsinaiseksi jäseneksi ja hänen varajäsenikseen suutarimestari Jussi Heiskaria ja rovasti Väinö Mutrua, molemmat Terijoelta sekä maanviljelijä Ville Parikkaa Viipurin maalaiskunnasta. Lisäksi ehdotettiin keskuslautakuntaan valittavaksi siirtoväen edustajaksi liikkeenhoitaja Antti Hirveä Terijoelta ja varajäseneksi maanviljelijä Aleksanteri Hailia Viipurin maalaiskunnasta. Muutoin ehdotus hyväksyttiin, mutta keskusvaalilautakuntaan ei siirtoväen edustusta saatu.¹³⁵ Lokakuussa kunnallisvaaleista kiinnostuneita Tuusulan siirtoväkeen kuuluvia pyydettiin kokoontumaan siirtoväen huoltotoimistoon Järvenpäähän, jossa suoritettiin muun muassa ehdokkaiden nimeäminen. Kokoontumisen seurauksena Tuusulan siirtoväki päätti lähteä viidellä omalla listallaan ehdolle vaaleihin.¹³⁶

Tuusulassa vuoden 1945 kunnallisvaaleissa oli kaikkiaan 41 ehdokaslistaa. Näistä listoista muodostettiin kaksi vaaliliittoa, sekä yksi pienviljelijäin villilista, joka ei ollut vaaliliitossa. Porvarillisen vaaliliiton muodostivat palkannauttijain, maanviljelijäin, pienviljelijäin, liikemiesten sekä siirtoväen ehdokaslistat. Näin siirtoväki oli mukana omana eturyhmänään. Toisen vaaliliiton puolestaan muodostivat työväen, henkisyöntekijäin ja pienviljelijäin ehdokkaat. Tämä vaaliliitto oli sosiaalidemokraattien ja SKDL:n yhteinen liitto, jossa mukana oli yksi siirtoväen lista. Ensimmäinen vaaliliitto oli muodostettu yhden miehen listoista. Terijokelaisesta siirtoväestä ehdolla oli numerolla 28 rovasti ja kirkkoherra Väinö Mutru, listalla 24 maanviljelijä Juho Sipiläinen ja listalla 26 maanviljelijä ja herrastuomari Emil Nikkanen. Vaaliliitossa mukana oli vielä siirtoväen huoltojohtaja Veikko Rossinen numerolla 25. Sosiaalidemokraattien ja SKDL:n vaaliliitossa listalla 12 ehdokkaina oli 6 karjalaista, kaikki Terijoelta. Valituiksi uuteen kunnallisvaltuustoon siirtoväen edustajista tulivat Väinö Mutru ja Emil Nikkanen.¹³⁷

Puolueiden suhtautuminen siirtoväkeen ja asutustoimintaan oli toisaalta hyvin samankaltaista. Siirtoväen myönnettiin olevan vähintäänkin moraalisesti oikeutettuja maahan. Kuitenkin eroja on myös löydettävissä. oikeiston eli lähinnä kokoomuksen

¹³⁵ Tuusulan kunnan arkisto, Kunnanvaltuuston pöytäkirja 28.6.1945.

¹³⁶ KU 5.10.1945, 30.10.1945.

¹³⁷ TKA, Vaalilasto, Kunnallisvaalit Tuusula 1945.

kanta määräytyi pitkälti sen kannattajien eli Kanta-suomalaisten etujen mukaan, mikä usein tulkittiin siirtoväestön keskuudessa heidän etujen vastaiseksi. Periaatteena oli, että yksityinen maanomistus oli loukkaamaton. Oikeisto pyrki myös asutustoiminnan asteittaiseen toteuttamiseen ja myös maansaajaryhmien vähentämiseen, mikä periaatteessa tarkoitti maansaannin ulottamista vain siirtoväelle. Oikeisto oli aktiivinen ajamaan niin sanottua korvausmetsäasiaa, jolloin siirtoväelle luovutettavaa maata ei olisi tarvittu niin paljon. Metsien otto olisi tapahtunut valtiolta, kun taas vasemmisto katsoi valtion jo luovuttaneen liikaa metsää Karjalan menetyksen vuoksi. Kuitenkin yleinen mielipide piti oikeistoa asutustoimintaa jarruttavana. Lisäksi kritisoitiin Kokoomuksen ja RKP:n uudisraivauslinjaa pika-asutuslain käsittelyssä, siirtoväelle tiloja olisi annettu enimmäkseen Pohjois-Suomesta. Maalaisliitto oli kaikista varauksettomin siirtoväen tukija, olihan Karjala perinteisesti maalaisliiton kannatusaluetta. Maalaisliitto teki pesäeroa oikeistoon kiistämällä asutustoiminnan rajoittamisen pelkästään siirtoväkeen. Lisäksi Maalaisliitto vastusti jyrkästi oikeiston kaavailuja siirtoväen uudisraivauksesta, siirtoväkeä ei tullut sijoittaa korpeen. Siirtoväen Huollon Keskukseen johtajana toiminut Urho Kekkonen esiintyi siirtoväen etenkin pienviljelijöiden puolestapuhujana. Kekkonen otti usein kantaa erilaisiin avustus- ja korvauskysymyksiin ja asettui hallitusta vastaan, sen kaavaillessa väliaikaisia korvausten pienentämiä. Vastikemaasta käydyssä kiistassa Kekkonen oli valmis menemään jopa niin pitkälle, että suositteli Maalaisliitolle jopa oppositioon siirtymistä. Vasemmisto jakaantui sosiaalidemokraatteihin ja SKDL:n. Vaikka puolueet olivat vaaliliitossa muun muassa vuoden 1945 kunnallisvaaleissa, ei puolueilla ollut yhteistä linjaa asutuskysymyksessä. Pääosin SDP oli tyytyväinen aikaansaatuun maanhankintalakiin, mutta SKDL kritisoi sen kapea-alaisuutta ja halusi ulottaa lain koskemaan myös muita ryhmiä. Yleisesti oikeiston asennetta asuttamiseen kritisoitiin, siirtoväkeä pidettiin vain yhtenä asutettavana ryhmänä. Vasemmistopuolueista SDP asettui useammin siirtoväen kannalle, kuin SKDL, mutta kumpikaan ei saanut asutustoiminnassa suurta vaikutusvaltaa.¹³⁸

Karjala-lehden mukaan kunnallisvaalit olivat hieman kallistuneet vasempaan, vaikka vasemmiston vyörystä ei voinutkaan puhua.¹³⁹ Koko maassa porvarienemmistöisten kunnanvaltuustojen määrä oli laskenut 58 %:iin edellisten vaalien reilusta 86 %:sta.

¹³⁸ Kulha 1969, 207-209, 268-273; Suomi 1986, 237, 241; Leino-Kaukiainen 2007, 427-428.

¹³⁹ Karjala, 8.12.1945” Vaalien tulos”.

Varsinkin maalaiskuntien osalta, joissa porvarienemmistöisiä valtuustoja oli ollut aiemmin hyvin runsaasti, voimasuhteiden muutos näyttää tilastollisesti suurelta. Porvarienemmistöisten valtuustojen määrä putosi vuoden 1936 vuoden vaaleista lähes 200:lla.¹⁴⁰ Tuusulassa kehitys seurasi muuta Suomea ja sosiaalidemokraattien ja SKDL:n vaaliliitto selvisi voittajana 2 561:lla äänellä ja siitä seuranneella 16:sta valtuustopaikalla. Vasemmiston sisällä sosiaalidemokraattien ja SKDL:n saamat äänimäärät olivat lähes samat, mutta valtuustopaikoista sosiaalidemokraatit saivat 7 ja SKDL 9. Porvaripuolueet saavuttivat 2 138 ääntä ja siten 13 valtuustopaikkaa. Rajanveto sosiaalidemokraattien ja SKDL:n välillä oli vielä pahasti kesken, mutta kunnallisvaalit koko maassa osoittivat, että SKDL vei ääniä sosiaalidemokraateilta. Näin vaaliliittoon ryhtymistä pidettiin virheenä, sillä se hyödytti vain kommunisteja. Tuusulassa vasemmisto ja oikeistopuolueet olivat kannatukseltaan ja valtuustopaikkamääriltään olleet hyvin tasaisia edellisissä kunnallisvaaleissa. Porvaripuolueilla oli ollut yhtäjaksoisesti vuodesta 1924 lähtien yhden paikan enemmistö kunnallisvaltuustossa.¹⁴¹

Siirtoväen tulo kunnallispolitiikkaan saattoi merkitä monella paikkakunnalla varsinkin poliittisen keskustan tai oikeiston vahvistumista, sillä niiden kannatus luovutetulla alueella oli perinteisesti ollut vahvaa. Sosiaalidemokraattien äänimäärä koko luovutetulla alueella eduskuntavaaleissa oli vuonna 1939 vain 30 %, kun se koko maassa oli 40 %. Etenkin poliittisen keskustan, maalaisliiton kannatus oli vahvaa ja Karjala oli maalaisliiton kanta-alueita. Maalaisliiton äänimäärä luovutetulla alueella oli 39 % ja koko maassa vain 23 %. Terijoki alueena poikkesi monesta Karjalan kunnasta esimerkiksi siinä, että se ei ollut kovin maatalousvoittoista aluetta. Tästä syystä myös poliittiset painotukset poikkesivat jonkin verran. Maalaisliitolla ei ollut samanlaista vankkaa kannatusta Terijoella kuin muualla Karjalassa. Vuoden 1939 eduskuntavaaleissa maalaisliitto sai vain reilut 13% äänistä, mikä jätti sen esimerkiksi sosiaalidemokraattien taakse. Siirtoväen keskuudessa maalaisliittolaisuus vahvistui vuosina 1939–1945. Maalaisliitto oli ideologisesti pienviljelijäpuolue ja sen kanta siirtoväen korvauskysymykseen oli selvä: siirtoväellä oli periaatteellinen oikeus saada

¹⁴⁰ STV 1950, kunnallisvaalit v.1922–1947.

¹⁴¹ Rosenberg 1998, 322; Soikkanen 1991, 95-96.

hyvitystä menetyksistään. Vaikka maalaisliiton kannattajiin kuului luonnollisesti myös maanluovuttajia, oli siirtoväen äänestäjistä pidettävä huolta.¹⁴²

Maalaisliiton vahvistuessa kokoomuksen kannatus romahti. Äärimmäisen vasemmiston eli SKDL:n ajatusmaailma oli kaukana siirtoväen ajatusmaailmasta, vain 11 % siirtoväestä äänesti ensimmäisissä vaaleissa SKDL:a, kun taas koko maan vastaava luku oli 24 %. Puolueen kannatus siirtoväen keskuudessa laski entisestään, mutta samassa suhteessa kuin koko muunkin maan. Missään vaiheessa siirtoväki ei siis radikalisoitunut poliittisesti, vaan säilytti poikkeavan asennoitumisensa.¹⁴³

Tätä taustaa vasten Tuusulan kunnallisvaalien tulosta ja vasemmiston voittoa voidaan pitää jopa hieman yllättävänä, sillä esimerkiksi Terijoella, josta siis lähes 40 % kunnan siirtoväestä tuli, poliittisen kentän oikea puoli oli hyvin vahva. Huomioon täytyy kuitenkin ottaa se, että kun verrataan siirtoväen saamia ääniä niin vasemmiston kuin oikeiston puolella jää vasemmiston kannatus selvästi porvaripuolueiden äänistä. Vasemmiston siirtoväen lista sai 79 ääntä ja porvaripuolueiden vaaliliiton siirtoväen listat yhteensä 331 ääntä. Joten suurin osa karjalaisista todennäköisesti äänesti kyllä oikeistoa, mutta joukkovoima ei riittänyt nostamaan oikeistoa voittoon. Siirtoväen äänestämistä ei tietenkään täysin aukottomasti voi pelkkien äänimäärien avulla analysoida, mutta yleisesti siirtoväki pyrki äänestämään omiaan. Siirtoväki on pyrkinyt pitämään kantansa varsinkin sellaisilla alueilla, joilla äärimmäisen vasemmiston kannatus on ollut yleistä. Näillä alueilla siirtoväen ja paikallisen väestön poliittiset katsomukset ovat olleet jyrkästi ristiriidassa keskenään. Näin siirtoväen tulo on myös tasoittanut poliittisia suhteita.¹⁴⁴

Tuusulassa äänioikeutettuja siirtoväkeen kuuluvia oli 688. Näistä äänioikeuttaan käytti 295 eli noin 43 %, kun taas äänestäneitä kokonaisuudessaan Tuusulassa oli noin 59 %, joka oli maalaiskuntien keskiarvoon 51,2 %:iin nähden varsin hyvä. Yleisesti siirtoväen osanottoon vaaleissa oltiin hieman pettyneitä, sillä äänestysmäärät jäivät suhteellisen pieniksi. Syynä arveltiin olevan sekä pakkaset että myös pitkät välimatkat. Tuusulan siirtoväen äänestysprosentti oli kuitenkin hyvä, sillä esimerkiksi Nilsiässä, jossa

¹⁴² Waris ym. 1952, 310; Sallinen-Gimbl 1993, 146; Hokkanen 1996, 38-40.

¹⁴³ Waris ym. 1952, 310; Sallinen-Gimbl 1993, 146.

¹⁴⁴ TKA, Vaalililasto, Kunnallisvaalit 1945 Tuusula; Waris ym.. 1952, 312; Sallinen-Gimbl 1993, 146.

siirtoväelle oli jo selvää, että suurin osa heistä joutuisi muuttamaan pian lopullisille sijoituspaikkakunnilleen äänestysprosentti oli vain 22,3. Myös Tyrvällä äänestysprosentti siirtoväen keskuudessa oli matala, 18,7 %.¹⁴⁵ Näin varmasti oli myös muissa kunnissa, joiden siirtoväki oli vasta väliaikaisesti sijoitettuna. Tuusulassa tietenkin tilanne oli toinen ja moni iso osa siirtoväestä oli jo ehtinyt olla paikkakunnalla viisikin vuotta ja olivat myös sinne jäämässä. Äänestysaktiivisuus kertoo omalta osaltaan myös sitä, että sopeutuminen uuteen kuntaan oli hyvässä vaiheessa käynnissä.

Siirtoväki ei ollut pelkästään omien ääntensä varassa, sillä yhteensä siirtoväen listat saivat Tuusulassa 410 ääntä, mutta siirtoväestä äänestäneitä ei ollut kuin 295, joten myös paikallisia onnistuttiin saamaan karjalaisehdokkaiden taakse. Itse asiassa Väinö Mutru oli jopa porvarillisen vaaliliiton ääniharava saadessaan 180 ääntä. Seuraavaksi suurin äänimäärä oli paikallisella kauppialla Vihtori Lehtosella, joka sai 157 ääntä. Karjalaisten ehdokkaiden hajauttaminen, siirtoväen äänestysaktiivisuuden lisäksi myös paikallisten antamat äänet viestittivät siitä, että karjalaiset olivat löytämässä paikkansa uudesta kunnasta. Paikalliset näyttivät myös ottaneen karjalaiset hyvin vastaan, näiden karjalaisten uskottiin ajavan koko kunnan etua, ei pelkästään karjalaisten. Siirtoväki ei ollut pelkästään omia etujaan ajava ryhmä, vaan lisäys kuntaan ja sen eri osa-alueille. Monilla seuduilla siirtoväkeä ei heti hyväksytty kunnan ja ympäristön tasavertaisiksi jäseniksi. Tulokkaita arvioitiin vain siirtolaisuuden mukaan, vasta myöhemmin arviointiin vaikuttivat muun muassa saavutukset. Tuusulassa osa siirtoväestä oli ehkä ehtinyt jo vakiinnuttaa paikkansa kunnassa ja esimerkiksi Mutrua, joka oli mukana monissa luottamustoimissa jo heti vuosikymmenen alusta alkaen, voitiin arvioida jo saavutustenkin osalta. Vasemmiston vaaliliitossa olleen siirtoväen listalla oli useampia siirtoväen edustajia kuin porvarillisella puolella, mutta äänimäärä jäi kuitenkin suhteellisen vaatimattomaksi.¹⁴⁶

Vaikka Karjala-lehdessä pitkin syksyä oli vetoamuksia sen puolesta, että karjalaiset ohittaisivat puoluekannat asettuessaan ehdolle kunnallisvaaleissa, Tuusulassa kuitenkin päädyttiin jakamaan siirtoväen ehdokkaat myös puoluekannan mukaan. Vasemmistonpuolella siirtoväen edustajat muodostivat yhden oman listan, jotta äänet eivät puolueen sisällä enää hajaantuisi. Oikeistonpuolella ratkaisu oli kuitenkin toinen.

¹⁴⁵Karjala 8.12.1945, ” Vaalien tulos”; Rosenberg 1998, 321; Liukko-Sipi 1999, 62; Juutinen 2008, 84.

¹⁴⁶TKA, Vaalililasto, Kunnallisvaalit Tuusula 1945. Jyrkilä 1976, 83; Sallinen-Gimpl 1993, 146.

Siirtoväen yhteistä listaa ei muodostettu, vaan jokainen ehdokas oli mukana omalla listallaan, missä vaarana tietenkin oli karjalaisten äänien hajaantuminen joka pahimmassa tapauksessa olisi tarkoittanut sitä, ettei yksikään siirtoväen edustaja olisi mennyt läpi. Tätä vasten katsottuna porvarillisen puolen ratkaisu oli aika riskialtis. Varmaa ei ole oliko ratkaisu pelkästään siirtoväen ehdokkaiden käsissä, vai oliko kyseessä koko vaaliliittoa koskeva sopimus, mutta myös muut vaaliliiton ehdokkaat osallistuivat vaaleihin yhden miehen listoilla. Siirtoväen ehdokkaita kuitenkin oli suhteellisen vähän ja etenkin porvarillisen puolen ehdokkaat olivat jo aiemmin kunnallispolitiikassa vaikuttaneita tai muuten vakiinnuttaneet asemansa siirtoväen ja jopa paikallisten keskuudessa. Näin ollen kunnallisvaaleihin voitiin osallistua jo henkilönä, ei pelkästään siirtoväen edustajana. Tuusulassa siirtoväki menetteli hyvin poikkeuksellisesti koko maata ajatellen. Kuten jo edellä todettu, useimmissa tapauksissa siirtoväki esiintyi omana ryhmänään, omalla erillisellä listallaan. Vasta seuraavissa vuoden 1947 kunnallisvaaleissa siirtoväen omat vaaliliitot hävisivät ja siirtoväki nimesi ehdokkaitaan paikallisten eturyhmien ja puolueitten vaalilistoille, jonka on katsottu olevan myös merkki sopeutumisesta.¹⁴⁷ Tässä mielessä Tuusulassa siirtoväen sopeutumisen voidaan katsoa olleen jo pidemmällä kuin monella muulla paikkakunnalla.

Vaalien tulos ei ehkä vastannut täysin odotuksia koko maan siirtoväen keskuudessa, vaan valtuustopaikkojen määriä pidettiin vähäisinä. Tuusulassa siirtoväen edustajien määrä uudessa kunnanvaltuustossa ei suuri ollut, mutta pelkästään terijokelaisia ajatellen edustus vastasi lähes heidän osuuttaan koko kunnan väestöstä. 29.stä valtuutetusta 2 oli terijokelaisia. Koska siirtoväkeä ei kunnallisvaltuustoihin kovin paljon valittu, kiinnitettiin tämän jälkeen huomiota siihen, että lautakuntiin saataisiin omia edustajia. Siirtoväen kannalta tärkeimmiksi lautakunniksi nimettiin muun muassa asutuslautakunta, huoltolautakunta, kansanhuoltolautakunta ja kansakoulujen lautakunnat, joissa oli paljon siirtoväen lapsia. Lisäksi kunnallislautakuntaa tai kaupunginhallitusta, huoneenvuokralautakuntaa ja lastensuojelulautakuntaa pidettiin tärkeinä. Vaikeutena alun perin olivat luottamustoimien eripituiset toimikaudet, sillä osa kunnan luottamustoimista ei olisi tullut avoimiksi vuoden 1945 lopulla. Tähän kiinnitettiin huomiota ja myöhemmin säädettiin poikkeuslaki, jonka mukaan

¹⁴⁷TKA,Vaalitilasto, Kunnallisvaalit Tuusula 1945; Waris ym. 1952, 309.

määrääjäksi valittujen luottamusmiesten toimikausi loppui vuoden 1945 lopussa. Vain vuodeksi 1946 valittujen taksoituslautakuntien jäsenten toimikausi pidettiin voimassa. Siirtoväen edustajat olivat jo ennen vaaleja olleet mukana kunnan toiminnassa, Huoneenvuokralautakunnassa siirtoväen edustajana oli toiminut Veikko Rossinen ja V. Veijalainen, kansanhuoltolautakunnassa Juho Sipiläinen.¹⁴⁸

Tuusulassa siirtoväki sai aika hyvin omia edustajiaan lautakuntiin. Kunnallislautakuntaan siirtoväkeä edustamaan tuli Emil Nikkanen, huoltolautakuntaan Väinö Mutru, kansanhuoltolautakuntaan Juho Sipiläinen, asutuslautakuntaan maatalousteknikko Eino Putkonen Viipurin maalaiskunnasta. Lisäksi ainakin Järvenpään koulun, jossa oli paljon siirtoväen lapsia, johtokuntaan valittiin Juho Sipiläinen. Myös joihinkin muihin lautakuntiin saatiin oma ”mies”, mutta oleellisinta oli että siirtoväen kannalta tärkeimmiksi pidettyihin lautakuntiin Tuusulan siirtoväki sai edustajansa, ainoastaan huoneenvuokralautakunnasta siirtoväki puuttui.¹⁴⁹

Seuraavat kunnallisvaalit pidettiin vuonna 1947. Edelleen painotettiin sitä, kuinka tärkeää on saada kaikki karjalaiset koottua yhden listan taakse ja siten parantaa läpimenomahdollisuuksia. Edelliset vaalit olivat myös osoittaneet, että vaikka karjalaisia otettiin paikallisten valitsijayhdistysten listoille, oli paikka niin huono, ettei varsinaisia läpimenomahdollisuuksia ollut. Karjalaisiin vedottiin, jotta he valmistautuisivat paremmin tuleviin vaaleihin kuin edellisiin. Tällä kertaa kunnalliseen päätöksentekoon osallistuminen oli jopa tärkeämpää, sillä yhä enemmän valtion tehtäviä siirrettiin kunnalle ja etenkin siirtoväen huollon keskittyminen kunnille korosti kunnallispolitiikan tärkeyttä. ”*Tasavertaiseksi kunnan toisten asukkaiden kanssa pääsee siirtoväki osallistumalla kaikkialla kunnallisvaaleihin*”.¹⁵⁰

Tällä kertaa vaalivalmisteluja suoritettiin tarmokkaammin. Tuusulassa siirtoväkeä kehoitettiin kokoontumaan lokakuun alussa Vanhaankylään Pekka Suikkarille keskustelemaan vaaliasioista. Keskustelujen tuloksena Tuusulan siirtoväen oikeisto päätti ryhtyä vaaliliittoon porvarillisten puolueiden kanssa ja asettaa ehdolle kolme

¹⁴⁸ Karjala 24.11.1945 ” Kunnallisvaalit ja kunnallinen itsehallinto”; Karjala 30.12.1945 ” Siirtoväki ja kunnalliselämä”; Karjala 6.1.1946 ” Siirtoväen edustajia kunnallisiin elimiin”; Tuusulan kunnan kunnalliskertomus 1944,1945.

¹⁴⁹ Tuusulan kunnan kunnalliskertomus 1946.

¹⁵⁰ Karjala, 3.1.1947, 22.11.1947 ” Miksi siirtoväen on osallistuttava kunnallisvaaleihin”, 2.12.1947 ”Siirtoväen ehdokkaita kunnallisvaaleissa”.

kahden miehen listaa. Terijokelaisista ehdolle asetettiin Väinö Mutru ja Antti Hirvi listalla 28, ja listan numero 50 muodostivat Emil Nikkanen ja Juho Sipiläinen. Kolmannen siirtoväen listan muodostivat Viipurin maalaiskunnasta Eino Putkonen ja Pekka Suikkari. Edellisellä kerralla saatiin kaksi edustajaa valtuustoon, mutta nyt tavoitteeksi asetettiin puolet enemmän.¹⁵¹ Keskustelujen tuloksena oli vain porvarilliseen vaaliliittoon kuuluneet karjalaiset listat. Siirtoväen sosiaalidemokraatit liittoutuivat paikallisten sosiaalidemokraattien kanssa. Kolmen miehen listalla olivat terijokelaiset Iivari Hallenberg, Jooseppi Kannus ja Jussi Heiskari. Lisäksi vaaleihin osallistui vielä SKDL:n vaaliliitto, jossa mukana olivat työväki, pienviljelijät, henkisen työväen ja siirtoväki. SKDL ja SDP olivat vielä edellisissä vaaleissa olleet vaaliliitossa, mutta puolue teki uuden linjavedon vuoden 1947 vaaleihin. Edellisissä vaaleissa SDP koki menettäneensä ääniä oikealta laidaltaan, koska SKDL oli saanut maanlaajuisesti enemmän ääniä kuin SDP ja siksi vaaliliitto päätettiin hylätä. Joillekin paikkakunnille vaaliliittoa myönnettiin, mutta Tuusulassa molemmat olivat vaaleissa omilla listoillaan ja siten myös siirtoväki oli hajautettuna jopa kolmeen eri vaaliliittoon.¹⁵²

Kunnallisvaaleille asetettu tavoite täyttyi ja siirtoväen paikat valtuustossa nousivat kahdesta neljään. Valituiksi kunnallisvaltuustoon tulivat uudestaan Väinö Mutru ja Emil Nikkanen, lisäksi uutena siirtoväestä valtuustoon pääsivät Antti Hirvi ja Eino Putkonen. Kaikki siirtoväen ehdokkaat, jotka valtuustopaikan lunastivat olivat jälleen palkannauttajain, maanviljelijäin, pienviljelijäin, siirtoväen, liike- ja teollisuusväen, eli porvarillisten puolueiden ja äänestäjäryhmien vaaliliitosta. Näissä vaaleissa siirtoväki esiintyi omana ryhmänään, mutta äänestäjistä enää ei eroteltu siirtoväkeä omaksi ryhmäkseen, eikä myöskään omaa siirtoväen äänestysaluetta enää ollut, vaan siirtoväki äänesti kunnassa samoin ehdoin kuin muu väestö. Siten on hankalampaa saada tietoa siirtoväen äänestyskäyttäytymisestä. Siirtoväen listat porvarillisella puolella saivat yhteensä 581 ääntä, mikä on noin 9 % kaikista annetuista äänistä. Porvaripuolueiden äänistä taas määrä on noin 18 %. Sosiaalidemokraattien siirtoväen listaa äänesti 85 ihmistä. Siirtoväen kokonaiskannatuksesta kunnassa on vaikea mennä tekemään johtopäätöksiä, sillä ongelmaksi muodostuu SKDL:n siirtoväen lista. Koska siirtoväkeä ei erikseen ole merkitty, eikä listalla esiinny etenkään terijokelaisia entisiä kunnallisia

¹⁵¹ TKA Vaalitulasto, Tuusula 1947; Karjala 4.10.1947 ”Karjalaisten vaalipalsta”, 2.12.1947 ”Siirtoväen ehdokkaita kunnallisvaaleissa”.

¹⁵² TKA Vaalitulasto, Tuusula 1947, Soikkanen 1991, 215–217.

tai muita vaikuttajia, on listasta erittäin vaikea erottaa mahdollista siirtoväkeä. Niinpä koko kannatus jää hieman arvailujen varaan.¹⁵³

Kunnassa yhteensä äänioikeutettuja oli 9 203 henkeä, mikä oli noin tuhat henkeä enemmän kuin edellisissä vaaleissa. Kunnan siirtoväen määrä oli myös lisääntynyt ja vakiintunut noin 3000 henkilön liepeille ja henkikirjoituksia tehtiin enemmän Tuusulaan. Edellisistä vaaleista siirtoväen saamat äänimäärät kasvoivat ainakin reilulla 200:lla. Siirtoväen äänestysoikeutettuja ei enää erikseen ilmoitettu, joten on vaikea arvioida, kuinka paljon äänioikeutettuja oli, ja siten myös heidän äänestysaktiivisuuttaan. Todennäköisesti äänestysaktiivisuus hieman jopa nousi, mutta tuskin kovin merkittävästi, sillä siirtoväen määrän lisäys selittää osan siirtoväen saamista äänimääristä. Tietenkin huomioon on otettava se mahdollisuus, että myös siirtoväki äänesti paikallisia ehdokkaita, mutta ottaen huomioon siirtoväen ehdokkaiden kohtuullisen määrän, se näyttää varsin epätodennäköiseltä. Varsinkin ihan alkuaikoina ehdokkaiden tuttuus saattoi osaltaan vaikuttaa äänestyspäätökseen.¹⁵⁴

Tälläkin kertaa Väinö Mutrun luotsaama lista nousi porvarillisen vaaliliiton suosituimmaksi, joten listalta molemmat pääsivät läpi. Emil Nikkanen valittiin ainoana siirtoväestä kunnanhallitukseen. Kunnalliset luottamustoimet siirtoväen kannalta tärkeimpien lautakuntien osalta pysyivät ennallaan, Väinö Mutru jatkoi huoltolautakunnassa, Juho Sipiläinen kansanhuoltolautakunnassa ja Eino Putkonen asutuslautakunnassa.¹⁵⁵

Vuoden 1950 kunnallisvaalit olivat kolmannet kunnallisvaalit, joihin siirtoväki osallistui Kanta-Suomessa. Suurin osa siirtoväestä oli ehtinyt asuttua ja raivata tilansa uusille paikkakunnille. Siksi osa ajatteli, että siirtoväen asia ei enää ollut ajankohtainen ja siten siirtoväen olisi aika luopua erikoisasemastaan ja osallistua kunnallisvaaleihin, niin kuin koko siirtoväki asiaa ei olisi ollutkaan. Luonnollisesti myös vastakkaisia mielipiteitä esitettiin, jota perusteltiin sillä, että edelleen siirtoväen ja paikallisten välillä oli mielipide-eroja, vaikka tunnustettiin että myös siirtoväen keskuudessa esiintyi eroja, riippuen siitä miten oli onnistuttu sopeutumaan arkielämään. Kaikkiin ongelmiin ei

¹⁵³ TKA Vaalilasto, Tuusula 1947, Soikkanen 1991, 215–217.

¹⁵⁴ TKA Vaalilasto Tuusula 1947, Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto, Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet: luettelot Tuusulan siirtoväen määristä.

¹⁵⁵ TKA Vaalilasto Tuusula 1947, Tuusulan kunnalliskertomus 1948

vielä ollut ratkaisua, jonka vuoksi oman heimon eteen oli edelleen ponnisteltava.¹⁵⁶ Muistutettiin myös siitä, että nyt karjalaiset olivat uuden kuntansa täysvaltaisia jäseniä, joilla oli sama oikeus ja velvollisuus kuin alkuperäisillä paikkakuntalaisilla osallistua kaikkeen toimintaan alueella, myös päätöksentekoon. Ohjeita kunnallisvaaleihin valmistautumiseen annettiin samaan tyyliin kuin aiemminkin. Edelleen varmimpana ratkaisuna pidettiin puhtaita karjalaisia vaaliliittoja, ainakin paikkakunnille, joissa oli runsaasti siirtoväkeä.¹⁵⁷

Tuusulan siirtoväki jatkoi edellisissä vaalissa aloittamaansa linjaa ja perustivat useita karjalaisia listoja ja hajautuivat puoluekannan mukaan. Kunnanvaltuustoon tällä kertaa kuitenkin pääsi vain kaksi edustajaa. Kaksi edustajaa saattoi kuitenkin olla siirtoväen määrään nähden hyvä, vuonna 1950 myös Järvenpäässä järjestettiin kunnalliset vaalit, sillä seuraavan vuoden alusta se tuli olemaan kauppala. Järvenpään hallinnollinen itsenäistyminen tarkoitti myös sitä, että suuri osa siirtoväestä jäi tai siirtyi Järvenpään puolelle. Vielä vuoden 1950 vaaleissa siirtoväki esiintyi omana ryhmänään ainakin nimellisesti, vaikka varsinaisesti missään vaiheessa ei voitukaan puhua täysin yhtenäisestä karjalaisesta ryhmästä, olihan ehdokkaita eri puolueissa ja eri listoilla. Puoluekannatukset olivat jälleen lähellä toisiaan, edelleen oikeisto nousi suurimmaksi yhden paikan turvin.¹⁵⁸

Tuusulassa vuodesta 1950 eteenpäin karjalaiset ehdokkaat kuitenkin ryhtyivät aktivoimaan karjalaisia äänestäjiä. Vuoden 1950 kunnallisvaaleissa vaalimainonta sanomalehdissä oli jo yleisempää. Vaaliliitot ilmoittivat ehdokkaistaan, mutta myös pienemmät eturyhmät liittojen sisällä. Tuusulassa oikeastaan ensimmäistä kertaa vedottiin julkisesti myös karjalaisiin äänestäjiin. Siirtoväkeä kehoitettiin äänestämään siirtoväen omia listoja, sillä etuja kunnallisessa elämässä riittävän hyvin saattoi valvoa vain siirtoväen vaikeita oloja tuntevat omat ehdokkaat. Näitä listoja oli kaksi, listalla 23 oli Nikkasen ja Sakari Sipiläisen lisäksi Arvi Heinonen ja Uuno Vaittinen, joka myöhemmin toimi aktiivisesti Tuusulan keskustapuolueessa. Vaittinen oli lähtöisin Terijoelta. Toinen siirtoväen lista oli numerolla 25, jossa ehdokkaina olivat V. Parikka Viipurin maalaiskunnasta, J. Niiranen Viipurista sekä U. Moisio ja A. Tiainen, jotka

¹⁵⁶ Karjala 19.7.1950 ”Kunnallisvaalit ja siirtoväki”.

¹⁵⁷ Karjala 8.8.1950 ”Menettely kunnallisvaaleissa”; Karjala 15.9.1950 ”Karjalaiset kunnallisvaaleihin”.

¹⁵⁸ TKA, Vaalililasto, Kunnallisvaalit 1950, Tuusula. Rosenberg 1998, 321. KU 29.9.1950.

todennäköisesti olivat myös Karjalasta, mutta joista ei yksityiskohtaisempaa tietoa löydy. Tuusulan siirtoväen äänestäjiä pyrittiin aktivoimaan tällä tavoin aina vuoteen 1960 asti, jonka jälkeen erikseen siirtoväelle suunnattuja mainoksia ei enää Keski-Uusimaassa esiinny. Samoja ehdokkaita löytyy kuitenkin myös vaaliliiton muiden eturyhmien vaalimainoksissa, joten pelkästään siirtoväen äänien varaan ei ollut tarkoitus jäädä.¹⁵⁹ Poliittikaan ja muuhun järjestötoimintaan osallistuneisiin aktiivisiin karjalaisiin oli kyllä tapana liittää karjalaisuus, joka toisaalta oli osoituksena vielä konservatiivisesta ajattelutavasta ja karjalaisten jonkinasteisesta erottelusta, mutta enemmänkin kyse oli ”ulkopaikkakuntalaisista”, kuin varsinaisesti karjalaisista. Karjalaisuus ei silti tullut esiin mitenkään erityisenä puoluepolitiikkana, eivätkä erot kärjistyneet. Enemmän politiikkaan vaikutti nimenomaan puoluepolitiikka, muistelee itsekin järjestötoiminnassa ja kunnallispolitiikassa mukana ollut paikkakuntalainen.¹⁶⁰

6.3 Järvenpään kauppalan ensiaskeleet

Talvi- ja jatkosodan jälkeen Järvenpään oli asettunut siirtoväestä 3 200 henkeä. Kaikkiaan väestöä oli kauppalan koko alueelle kertynyt noin 8000 henkilöä. Järvenpään seutu sijoittui kauaksi Tuusulan keskustasta, eikä ainakaan Järvenpäättä kauppalaksi ajavien mielestä Tuusulan kunta ollut tarpeeksi tehokkaasti huolehtinut Järvenpään kehittämisestä. Tiet olivat huonossa kunnossa ja varsinkin vesi- ja viemäri-ongelmat kävivät koko ajan vaikeammaksi. Rakentaminen oli ollut myös vähäistä, vaikka alueen kehittyminen voimallisempaa rakennuskannan uudistamista olisi kaivannut. Tähän tarvittiin asemakaava ja tehokkaampaa hallintoa. Järvenpään erottaminen Tuusulasta oli ollut jo ilmassa ennen sotia, mutta vasta rauhanteon jälkeen asiassa päästiin eteenpäin.¹⁶¹ Paineita Järvenpään kehittämiseksi toi varmasti myös siirtoväen erittäin runsas määrä.

¹⁵⁹ TKA, Vaalilasto, Kunnallisvaalit 1950, KU elokuu-lokakuu 1950–1968, esim, 29.9.1950

¹⁶⁰ Haastattelu mies 1.

¹⁶¹ Järvenpään kauppalan kunnalliskertomus 1951, Tilastollisia tiedonantoja 63, väestö elinkeinon mukaan., Rosenberg 2000, 5.

Vuoteen 1949 mennessä Järvenpään asukasluku oli noussut jo 8 000:een ja kauppalan perustaminen laitettiin kunnolla vireille. Tällöin todettiin myös, että Järvenpään alueelle oli keskittynyt niin paljon liike-elämää ja rakennustoiminta oli vilkasta, että se poikkesi jo niin paljon maalaiskuntien oloista, eikä siihen soveltuvaa hallintoa voitu enää jatkaa. Valtioneuvosto määräsi helmikuun 17 päivänä vuonna 1950 Tuusulan kunnasta erotettavaksi Järvenpää nimisen kauppalan. Tämän jälkeen Uudenmaan maaherra määräsi kauppalan perustamista varten järjestelytoimikunnan. Järjestelytoimikunta muodostui puheenjohtajasta ja 10:stä jäsenestä. Varsinaisesti siirtoväen edustajaa ei toimikunnassa ollut, mutta yhtenä jäsenenä oli terijokelainen jo pitkään kunnallispolitiikassa vaikuttanut Antti Hirvi.¹⁶²

Ensimmäiset valtuuston vaalit Järvenpäässä pidettiin vuonna 1950. Yhteensä ehdokkaita oli 120, 36:lla ehdokaslistalla ja kolmessa vaaliliitossa. Porvarillisessa vaaliliitossa olivat terveen talouselämän, henkisyötekijäin, pienyrittäjäin sekä siirtoväen ehdokaslistat. SDP:n kanssa vaaliliitossa olivat myös pienviljelijät, henkisyöntekijät sekä siirtoväki. Kolmantena vaaleihin omilla listoillaan asettui SKDL. Siirtoväki osallistui suhteellisen runsaslukuisena, noin kymmenkunta ehdokasta löytyy ainakin terijokelaisista. Kauppalanvaltuustoon tällä kertaa valittiin siirtoväestä tutut Antti Hirvi ja Juho Sipiläinen, sekä Aino Mutru. Lisäksi nyt valtuustopaikkaan pääsi käsiksi myös sosiaalidemokraattien listalta Iivari Hallenberg. Vaaleissa suurimman suosion sai Aino Mutrun lisäksi kolmesta muusta naisesta koottu lista, josta kaikki pääsivät läpi kunnanvaltuustoon. Syynä saattoi olla naisten enemmistö sekä äänioikeutetuista, että äänestäneistä. Järvenpään ensimmäinen kauppalanvaltuusto oli vasemmistoenemmistöinen. Yhteensä 23:sta valtuutetusta 10 pääsi läpi oikeiston listalta, SDP sai 7 valtuutettua ja SKDL 6. Samanlainen vasemmiston määräenemmistö jatkui jopa vuoteen 1984 asti, jolloin Järvenpäähän muodostui sen ensimmäinen porvarienemmistöinen valtuustonsa, vaikkakin SKD:n ja SDP:n kannat poikkesivat usein niin paljon toisistaan, ettei välttämättä kovin yhtenäisestä vasemmistoenemmistöstä voidakaan puhua.¹⁶³ Järvenpään kauppalanvaltuuston

¹⁶² Järvenpään kauppalan kunnalliskertomus 1951; Rosenberg 2000, 5–6.

¹⁶³ TKA Vaalitulasto, Kunnallisvaalit, Järvenpää 1950; Järvenpään kunnalliskertomus 1951; Rosenberg 2000, 115.

pöytäkirjoista saman voi todeta äänestysten kautta: muut noudattelivat yleisesti samaa linjaa SKDL:n asettuessa poikkiteloin.¹⁶⁴

Poliittiset voimasuhteet erosivat heti kauppalan perustamisen jälkeen entisestä emäkunnasta. Usein siirtoväki pystyi vaikuttamaan sijoituskuntansa poliittisiin voimasuhteisiin ja edelleen terijokelaiset olivat yksi suuri ryhmä alueella. Kuitenkaan suoria johtopäätöksiä terijokelaisten vaikutuksesta ei voida vetää, sillä ennen sotia Terijoella kunnallispolitiikassa oikeisto oli perinteisesti ollut vallassa. Toisaalta taas sosiaalidemokraatit olivat toiseksi suurin puolue vuoden 1939 eduskuntavaaleissa. Terijoella toimi yksi Suomen ensimmäisistä työväenliikkeistä, joka jatkoi toimintaansa heti sotien jälkeen Järvenpäässä. Lisäksi Järvenpää oli vahvasti teollistunut kunta. vain noin 8 % ammatissa toimivasta väestöstä sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta, kun esimerkiksi teollisuuden vastaava luku oli noin 42 %. Tuusulassa edelleen noin 30 % ammatissa toimivasta väestöstä toimi maa- ja metsätalouden parissa. Suunnilleen yhtä paljon elantonsa sai teollisuudesta ja käsityöstä. Puolet Järvenpään ammatissa toimivasta väestöstä toimi kaupan, liikenteen, rakennustoiminnan tai palvelualalla. Maaseutuväestön vähäisyys ja teollisuuden asema vaikuttivat siihen, että vasemmistoliikkeille Järvenpää oli otollisempaa aluetta kuin Tuusula. Myös siirtoväestä etenkin terijokelaisista nimenomaan taajamaväestöä siirtyi runsaasti Järvenpäähän ja Tuusulaan jäi ehkä enemmänkin maaseutuväestöä.¹⁶⁵

Kunnallisvaaleissa siirtoväki esiintyi edelleen vaaliliitoissa eturyhmänä aina vuoteen 1960 asti, sen jälkeen niin Tuusulan kuin Järvenpäänkin ehdokaslistoissa vaaliliittojen nimissä ei siirtoväki esiinny. Järvenpäässä kunnallisvaaleissa samanlaisia karjalaisille suunnattuja vaalimainoksia kuin Tuusulassa eivät siirtoväen ehdokkaat julkaisseet. Erillisiä karjalaisia listoja ei muodostettu eikä karjalaisuutta ainakaan vaalimainonnassa korostettu tai edes mainittu. Muutenkin jo vuonna 1953 lähtien siirryttiin yhden miehen listoihin. Vuodesta 1956 lähtien Järvenpään kunnallisvaaleissa siirtoväki eturyhmänä korvautuu karjalaisten eturyhmällä. Siirtoväen ehdokkaita on siten myös erittäin hankala poimia, mutta kokeneet jo kunnallispolitiikassa aiemmin vaikuttaneet karjalaiset asettuivat edelleen ehdolle.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Esim. Järvenpään kauppalanvaltuuston pöytäkirja 12.10.1953.

¹⁶⁵ Tilastollisia tiedonantoja 63; Terijoki 1951; Rosenberg 2000, 113.

¹⁶⁶ KU elokuu–lokakuu 1953, 1956, 1960, 1964.

Vuoden 1953 vaaleissa karjalaisia asettui ehdolle runsaasti. Jokaisessa vaaleihin ilmoittautuneessa vaaliliitossa oli mukana karjalaisia. Sdp:n ja Puolueettomien taloudellisen vaaliliitossa siirtoväki ei ollut omana eturyhmänään mukana, mutta karjalaisia edustajia listoilla oli useampia. Skdl:n ja pienyrittäjien ja -viljelijäin, siirtoväen, keskustan ja oikeiston vaaliliitossa siirtoväki oli viimeisen kerran omana siirtoväen eturyhmänään. Terijokelaisten osuus kaikista karjalaisten ehdokkaista oli yllättävän suuri, vain viisi ehdokasta 15:sta karjalaisesta tuli muualta.¹⁶⁷ Terijokelaisten vahvaa panosta kunnan asioiden hoitoon selittää varmasti osaltaan se, että terijokelaisten asutus oli keskittynyt Järvenpäähän ja siten he olivat myös yksi suurimmista ryhmistä paikkakunnalla.

Järvenpään kauppalanvaltuustossa vaikuttaneet karjalaiset eivät erotu pöytäkirjoista erillisenä ryhmänä. Heitä oli sekä oikeiston kuin vasemmistonkin puolelta ja toimintaa näyttää selittävän enemmän puoluepolitiikka kuin karjalaisuus. Virallisen karjalapolitiikan puuttuminen ja myös se, että karjalaisuutta ei tuotu ainakaan virallisesti vaalimainonnassa esiin, eikä yhteisiä karjalaisia listoja ollut antaa kuvan siitä, että yhtenäiselle karjalaispolitiikalle ei ollut enää tarvetta. Karjalaisuus ei ollut enää määrittävä tekijä, vaan kunnanhallinnossa toimittiin ja asetuttiin ehdolle pelkästään omalla nimellä ja suoraan karjalaisuuteen liittymättömillä intresseillä. Tältä ajalta ei myöskään muisteta minkäänlaisen karjalaisen politiikan olemassaoloa tai edes sitä, että olisi mitenkään erikoisesti äänestetty pelkästään karjalaisia. Riitti kun oli sopiva ehdokas. Vasta perustettu kauppa oli saatava käyntiin niin taloudellisesti kuin poliittisestikin, eikä varaa ollut erotella väestöä. Tällöin myös karjalaisten edut olivat samoja muun väestön edun kanssa, Järvenpäättä oli kehitettävä ja nykyaikaistettava sekä rakennettava. Vaikka kaikkia siirtoväen ongelmia ei vielä oltu ratkaistu ja esimerkiksi korvauksiin oltiin välillä tyytymättömiä ja niihin vaadittiin parannuksia, näiden asioiden käsitteleminen tapahtui ehkä enemmän karjalaisseurojen ja yhdistysten kautta. Monien karjalaisten ehdokkaiden pitkä vaikuttaminen kunnallispolitiikassa kertoo myös siitä, että valtuutetut olivat saaneet myös kanta-väestön luottamuksen, jota ei pelkällä

¹⁶⁷ STK Vaalitulasto, Kunnallisvaalit 1953, Järvenpää; Siirtokarjalaisten tie II.

karjalaispolitiikalla luultavasti olisi tapahtunut. Kauppalan perustamisen alkua ajoilta muistetaan vahva ” *yhteen hiileen puhaltaminen*”¹⁶⁸

Järvenpään kauppalan ensimmäisen kunnallisvaltuuston valitsemisen jälkeen seuraava askel oli valita kauppalan ensimmäiset lautakunnat ja muut virkamiehet. Ensimmäiseksi kauppalansihteeriksi valittiin terijokelainen Pentti Honkanen, taksoituslautakuntaan terijokelaisista Jussi Heiskari ja Jooseppi Sipiläinen. Lisäksi ainakin maatilojen johtokunnassa toimi Juho Sipiläinen, huoltolautakunnassa Veikko Tyynelä Sortavalan maalaiskunnasta ja tilintarkastajana Antti Hirvi. Terijokelaisia oli pitkään mukana kauppalan hallinnossa. Perustamisestaan lähtien Juho Sipiläinen toimi Järvenpään kauppalanvaltuustossa aina vuoteen 1972 asti, ollen mukana myös monissa lautakunnissa. Hän toimi myös siirtoväen edustajana kansanhuollossa, huoneenvuokralautakunnassa, ja maanlunastuslautakunnassa. Iivari Hallenberg toimi myös valtuustossa aina perustamisesta lähtien vuoteen 1968 asti ja oli mukana useissa eri lautakunnissa. Antti Hirvi kuului myös terijokelaisiin pitkänlinjan vaikuttajiin. Hän toimi Järvenpään kauppalanvaltuustossa vuoteen 1960 asti ja edellisten tapaan vaikutti myös lautakunnissa. Heidän lisäksi myös muita karjalaisia vaikutti kunnan hallinnossa. Pentti Honkasen lisäksi esimerkiksi terijokelaisista Aleksander Kaplin toimi esimerkiksi sosiaalilautakunnassa ja Juho Lemettinen keskuskansakoulun johtokunnassa. Monet muistavat myös esimerkiksi Yrjö Torkkelin Järvenpään kauppalan alkuaikojen karjalaisperäisistä vaikuttajista.¹⁶⁹

Sekä Tuusulan, että etenkin Järvenpään puolella siirtoväen ja karjalaisten edut eivät olleet kovin vastakohtaisia. Maanluovutukset eivät aiheuttaneet suurta ristiriitaa, eikä siirtoväkeä pidetty vain omien etujen ajajina. Siirtoväki sai paikallisen väestön puolelta kannatusta ehdokkailleen aluksi, myöhemmin ei nähty edes tarpeellisenä muodostaa omaa siirtoväen listaa. Siirtoväen eturyhmän korvautuminen ensin karjalaisuudella ja myöhemmin koko siirtoväen poistumisena eturyhmänä osoittaa sitä, että viimeistään 1950-luvun puolella siirtoväkikin oli valmis luopumaan siirtoväki-käsitteestä. Asteittainen siirtyminen käsitteissä karjalaisuuteen ja paikkakuntalaisuuteen kertoo

¹⁶⁸ Järvenpään kauppalanvaltuuston pöytäkirjat 1951–1954; Haastattelut nainen 1, nainen 2, mies 1, mies 2.

¹⁶⁹ Järvenpään kunnankertomukset 1951–1954, Siirtokarjalaisten tie 1970, 933,937, Rosenberg 2000, 14–15. Haastattelu nainen 1, nainen 2.

sopeutumisen olleen jo ainakin täydessä vauhdissa, ellei jopa loppusuoralla. Siirtoväkeä yhtenäisenä ryhmänä ja ensisijaisena määrittelijänä ei ollut enää aiheellista pitää.

7. TOIMEENTULO TUUSULASSA JA JÄRVENPÄÄSSÄ

7.1 Siirtoväen työttömyys ja huoltoavustus

Ase- ja työpalvelukseen määräämisten vuoksi sota-aikana ei työttömyyttä juuri esiintynyt, vaan lähinnä puutetta oli ollut nimenomaan kykenevistä ja osaavista työntekijöistä. Vuonna 1940 arvioitiinkin että, esimerkiksi metsätöissä oli vain noin 10 000 miestä, kun niitä normaalivuosina oli 200 000. Kun kaikki työvoima oli käytössä, ei myöskään naistyöttömyyttä esiintynyt. Kotiuttamisten jälkeen työvoimaa oli enemmän tarjolla, josta esimerkiksi kohonneet työnvälitysluvut kertovat. Ja vaikka työmahdollisuuksia olisi ollut esimerkiksi tuhoutuneiden rakennusten korjaamisessa ja muussa jälleenrakennuksessa, ei pääomia ollut. Lisäksi raaka-aineiden hankkiminen ulkomailta oli vaikeaa sodan vuoksi. Tuontiongelmia koskettivat myös kotimarkkinateollisuutta. Myös tehtaille olot olivat tukalat, sillä kulkuyhteydet myöskään toiseen suuntaan eivät toimineet. Työttömyyden kasvusta kertoo se, että vielä huhtikuussa 1940 14 kuntaa ilmoitti ettei niissä ole työttömiä kun vuoden lopulla, marraskuussa vain neljä kuntaa ilmoitti samaa. Marraskuussa työttöminä ja erilaisiin työttömyystöihin osoitettuna oli 5 731 henkilöä, kun huhtikuussa heitä oli 2 497 henkilöä. Luvut eivät sisällä siirtoväen työttömyyttä, mutta ne kertovat koko maan yleisestä vaikeutuvasta työtilanteesta.¹⁷⁰

Suomessa talvisodan jälkeinen työllisyystilanne oli yleensäkin huolestuttava, huolta lisäsi luonnollisesti suuri siirtoväen määrä, joka jäi ilman työtä. Varsinaista kriisiä työttömyys ei aiheuttanut, sillä armeijan miesvahvuus oli koko välirauhan ajan suuri. Viranomaiset olivat luottaneet siihen, että kaupunkiväestön sijoittaminen hoituisi lähes itsestään. Suunnitelmissa ei otettu huomioon sitä, että maatalousväestön ulkopuolella oli vielä 190 000 karjalaista, joiden oli löydettävä asunto ja työpaikka ja lisäksi

¹⁷⁰ Sosiaalinen aikakauskirja 1940, Katsauksia. Työttömyys huhti- ja toukokuun lopussa 1940. Työttömyys marraskuun lopussa 1940. Huhtikuussa Sosiaaliselle tutkimustoimistolle tiedot oli lähettänyt 34 kuntaa ja marraskuussa 29 kuntaa, 49-50

toimenpiteisiin ei tälläkään saralla ryhdytty sen vuoksi, että edelleen ajateltiin siirtoväen olevan alueella vain tilapäisesti.¹⁷¹

Pääosa evakuiduista karjalaisista joutui aluksi turvautumaan huoltoavustukseen. Huoltoavustus oli tarkoitettu lyhytaikaiseksi avuksi siirtoväelle, eikä se ollut niinkään sosiaalinen avustus vaan enemmän korvausluontoinen maksu, jonka maksamisesta huolehti sisäasianministeriö ja sen alaiset viranomaiset. Työkykyistä siirtoväkeä ryhdyttiin ohjaamaan työhön mahdollisimman nopeasti, jotta mahdollisimman moni tulisi toimeen omin voimin.¹⁷² Huoltoavustukset kuitenkin useinkin olivat riittämättömiä ja niiden maksuperusteista oli usein epäselvyyttä, kun siirtoväen huoltojohtajat eivät aina pystyneet tai ehtineet hankkia tarpeeksi tietoa hakijoiden mahdollisista ansiotuloista tai omaisuuksista. Epäselvyyttä monista huoltoavustusten käytännöistä oli myös kyläpäälliköillä, jotka huolehtivat varsinaisesti huoltoavustusten jakamisesta. Valtion huoltoavustuksen lisäksi siirtoväen oli mahdollista saada takaisin maksettavia huoltoavustuksia, jolloin hakija sai erillisen takaisinmaksusitoumuksen, jolla hän lupasi maksaa avustuksen takaisin saatuaan korvauksen Karjalaan jääneestä omaisuudestaan.¹⁷³

Terijokelaisten tulo paikkakunnalle nosti Tuusulan siirtoväen kokonaismäärää lähes kaksinkertaiseksi. Jo ennen terijokelaisten tuloa huoltojohtaja ilmaisi huolestuneisuutensa tulevan siirtoväen vaikutuksista työttömyyteen. Aluksi terijokelaisten saapumisen myötä myös työtilanne oli huono ja työttömyyttä esiintyikin paljon. Toukokuussa 1940, terijokelaisten tulon myötä siirtoväestöstä työttömien työikäisten määrä kasvoi kuun alusta kuun loppuun mennessä 17:stä 226 henkilöön. Työssä olevia siirtoväkeen kuuluvia oli samaan aikaan 209, joten hieman yli puolet työikäisistä siirtoväestä joutui työttömäksi. Vuoden 1940 huonoa työtilannetta kuvaa myös se, että itsestään toimeen tulevia oli koko ajan vähemmän kuin valtion huollon varassa olevia.¹⁷⁴ Terijokelaisten osalta tilannetta vaikeutti se, että monet olivat tottuneet tulemaan toimeen erinäisillä satunnaistöillä.

¹⁷¹ Kansakunta sodassa 2, 286; Willman 2005, 59.

¹⁷² Waris ym. 1952, 76; Virolainen 1988, 242.

¹⁷³ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Huoltojohtajan ja kyläpäälliköiden välinen kirjeenvaihto; Kaunismaa 1990, 45–46.

¹⁷⁴ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1940 – 1942.

Varsinkin keväisin työllisyystilanne parani maatalouden kevättöiden avulla. Kevääksi 1940 päätettiin helmikuuisessa Uudenmaan läänien siirtoväen huoltojohtajien kokouksessa ohjelmaan ottaa nimenomaan siirtoväen kasvattamisen maanviljelystöihin.¹⁷⁵ Lisäksi myös maatalousseurojen keskusliitto ryhtyi järjestämään väliaikaista työnvälitystä siirtoväkeä varten. Vielä keväällä 1940 maataloustyönvälityksen mukaan perheellisiä työhön tarjoutujia oli enemmän kuin tarjolla olevia paikkoja. Yhteensä 1258 työnhaluista oli ilmoittautunut toimistoihin, mutta työpaikkoja pystyttiin tarjoamaan vain 1149 henkilölle. Naisille ilmoitettiin töitä olevan kotieläintalouden alalla. Karjanhoitajien kysyntä olikin suurempaa kuin tarjonta. Ongelmana työhönsijoittamisessa oli maataloudenkin osalta se, että koko työnvälitystoiminta oli niin uutta ja sijoitettavia oli liian paljon. Elokuussa vielä ilmoitettiin, että ammattimiehistä suurin osa oli jo päässyt töihin, mutta maataloustyöntekijöiden sijoittaminen oli edelleen hankalaa.¹⁷⁶ Syksyä kohti tilanne parani entisestään ja työvelvollisuuslautakunnan puheenjohtaja Ilmari Virta totesi lokakuussa että työttömyyttä ei Tuusulassa esiinny, vain kymmenkunta henkilöä oli kortistoon kertynyt, sillä kysyntä ja tarjonta näytti olevan tasapainossa.¹⁷⁷

Siirtoväen työhönsijoittamista hoiti aluksi siirtoväen huoltojohtaja ja kunnan työvelvollisuuslautakunta. Kesäkuussa 1940 kuitenkin työhönsijoittaminen järjestettiin uudelle pohjalle.¹⁷⁸ Siirtoväen työhönsijoittamista määrättiin valvomaan kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö ja huolehtimaan siirtoväen työhönsijoittaja huoltolautakunnan tai työttömyyslautakunnan avustuksella. Ensisijaisesti siirtoväki tuli sijoittaa mahdollisimman paljon sekä kunnan että yksityisen sektorin vapaille työmarkkinoille. Kuitenkin tunnustettiin myös se, että vapaille työmarkkinoille oli hankala sijoittaa naisia ja henkisen työntekijöitä, kuten myös osa miehistä. Suurin osa sijoitetuista työntekijöistä oli työttömyyshuoltotöissä joko kunnan tukemana tai valtion avustamana. Paikalliset vapaan huollon keskuksat antoivat lainaksi siirtoväelle erilaisia työkaluja ja ompelukoneita. Lisäksi naisten tilapäistä työttömyyttä vähentämään perustettiin työtupia, joiden tarkoituksena oli järjestää ansiotöitä etenkin sellaisille sotalleskille tai siirtoväkeen kuuluville naisille, jotka eivät kyenneet maatalous- tai

¹⁷⁵ KU 27.2.1940 ” Uudenmaan läänin siirtoväen huoltojohtajat neuvottelemassa tehtävistään”.

¹⁷⁶ KU 26.4.1940 ” Suomen maataloustyön välitys”; KU 21.5.1940 ” Siirtoväen maataloustyönvälitys”.
 KU 28.5.1940 ” Siirtoväen työnvälitys Uudellamaalla”; KU 23.8.1940 ” Meren rannalle haluaisi Tuusulan terijokelainen siirtoväki”.

¹⁷⁷ KU ”Tuusulassa ei ole ilmennyt työttömyyttä”, 18.10.1940.

¹⁷⁸ Sosiaalinen aikakauskirja 1941: katsauksia, siirtoväen työhönsijoittaminen, 49-50.

muihin raskaimpiin töihin. Työtuovissa korjattiin ja valmistettiin vaatteita niitä tarvitseville ja myös puolustusvoimille. Järvenpään työtupa saatiin myös vuoden 1940 syksyn aikana, jossa parin ensimmäisen kuukauden aikana ehti työskennellä jo reilut sata henkeä. Alkuvaiheessa ei välttämättä voinut jatkaa vanhassa ammatissaan, vaan työ saattoi olla halonhakkuuta tai maataloustöitä. Vaikka tarkoitus oli, että työpaikat järjestettäisiin siten, että siirtoväki saisi osaamistaan vastaavaa työtä, oli tärkeimmistä töistä silti aluksi huolehdittava. Näitä olivat halonhakkuu ja myöhemmin pika-asutustoiminta ja maataloustyöt, sillä kesän ja syksyn aikana tarvittavaa halkomäärää ei saatu hakatuksi työvoiman puutteen vuoksi.¹⁷⁹

Vuoden 1940 heinäkuussa Tuusulassa yksityisille työmarkkinoille ei oltu vielä sijoitettu siirtoväkeä, vaan kaikki sijoitetut olivat valtion avustamissa kunnan töissä ja hieman vajaa puolet olivat vielä työttömiä. Loppuvuoteen mennessä työtilanne alkoi kuitenkin helpottaa siten, että yhä enemmän siirtoväki pääsi yksityisille töihin ja vain muutama ilmoittautuneista oli enää valtion avustamissa töissä. Työttömiä oli edelleen, mutta heidän osuus laski loppuvuotta kohti noin kolmannekseen.¹⁸⁰ Tilastot etenkin vielä heinäkuun osalta ovat aika epätarkkoja, koska lyhyen ajan vuoksi vain osa oli ilmoittautunut työhönsijoittajalle. Ilmoittautuneiden määrä ei silti merkittävästi nouse loppuvuotta kohti. Ilmoittautuneita oli noin 200–230, joten todennäköisesti edelleen osa jätti ilmoittautumatta tai hakeutui omin avuin työhön. Naisia onnistui pääsemään töihin paikkakunnan tehtaille. Ainakin käsine-, hattu-, alumiini-, turkis-, kotelo ja kumitehtaalta töitä löytyi. Miehistä sen sijaan moni oli halonhakkuussa tai ojankaivuussa.¹⁸¹ Helsinki saattoi monen siirtokarjalaisen mielessä tuntua paremmalta vaihtoehdolta työnsaannin kannalta. Helputusta Helsinki ei kuitenkaan tuonut, sillä myös siellä tilanne oli käynyt niin vaikeaksi, että myös Tuusulan siirtoväelle ilmoitettiin, ettei ilman lupaa Helsinkiin saa siirtyä.¹⁸²

¹⁷⁹ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Siirtoväen työhönsijoittamista koskevat luettelot, raportit, työttömyyskortisto, anomukset ja ohjekirjeitä. kiertokirje nro 8; Siirtoväen työhönsijoittajan selonteko työoloista heinäkuussa 1940; KU 26.11.1940 ”Järvenpään siirtoväen työtuvassa ovat monet ahkerat kädet työskennelleet”. Simonen 1965, 246. Sosiaalinen aikakauskirja 1940, 51.

¹⁸⁰ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Siirtoväen työhönsijoittamista koskevat luettelot, raportit, työttömyyskortisto, anomukset ja ohjekirjeitä: Heinäkuun – joulukuun 1940 työolot.

¹⁸¹ KU 23.8.1940 ”Meren rannalle haluaisi Tuusulan terijokelainen siirtoväki”.

¹⁸² KU 4.5.1940.” Siirtoväki ei ilman lupaa saa siirtyä Helsinkiin”.

Tuusulan kuntaan perustettiin vuonna 1941 työvoimalautakunta, joka onnistui helpottamaan tilannetta lähettämällä osan työikäisistä miehistä linnoitustöihin ja maataloustöihin. Talven 1941–1942 aikana myös metsätöitä oli tarjolla. Naisille työvoimalautakuntakaan ei yhtä hyvin onnistunut hankkimaan töitä.¹⁸³ Vuoden 1941 aikana työtilanteen parannuttua, itsestään toimeentulevien määrä alkoi kasvaa ja vuoden 1941 lopussa, enää vajaa kolmannes oli valtion huollon varassa. Terijokelaisten osalta tilanne oli hieman huonompi. Vielä vuoden 1941 lopussa lähes puolet siirtoväestä olivat valtion huollon varassa, etenkin työikäisistä 15–60 vuotiaista miehistä noin kolme neljästä oli terijokelaisia. Työhön sijoittamisessa vaikeuksia aiheutti terijokelaisten sekatyöläisten suuri määrä. Nämä olivat usein Terijoen keskikylän pieneläjiä, jotka olivat hankkineet elantonsa erilaisilla satunnaistöillä. Erityisesti heidän sijoittaminen työhön oli vaikeaa, mutta myöskään maatalouden puolelta ei ammatteja vastaavaa työtä tahtonut löytyä. Huoltojohtaja maisteri Sorsa kuitenkin uskoi myös heidän työllistymiseensä ja kuvaili terijokelaisia yleisesti yritteliääksi ja työnhaluisiksi.¹⁸⁴

Tammikuussa 1941 työhönsijoittajien ilmoitusten mukaan työvoimakortistoon kuuluvaa siirtoväkeä oli yhteensä 38 916 henkilöä, joista kaupungeissa oli 9 % ja maalaiskunnissa 90 %. Naisia työttömistä oli 24 %. Kaikista työvoimakortistoon kuuluvista oli sijoitettu erilaisiin kuntien, valtion ja yksityisten töihin noin 80 %. Suurin osa kaikista työttömistä kuului maa- ja metsätalouden palveluksessa olleisiin eli noin 43 %. Seuraavaksi suurin ryhmä oli sekatyöläiset, joita oli noin neljännes. Uudenmaan läänissä myös maa- ja metsätalouden työntekijät ja viljelijät muodostivat suurimman ryhmän, noin 35 %, mutta sekatyöläisten osuus oli suhteellisesti suurempi kuin koko maassa, eli noin 28 % Töihin maa- ja metsätaloustyöväestä oli saatu sijoitettua yli 80% ja sekatyöläisistä hieman vähemmän.¹⁸⁵ Työhönsijoittamisessa oman hankaluutensa teki myös se, että suurperheisille tuli tarjota työtä omalta paikkakunnalta ja pieniperheisillekin tarpeeksi läheltä, jotta voisivat käydä joskus perhettään katsomassa. Perheettömiä taas tuli sijoittaa sinne missä heitä eniten kaivattiin. Töitä kyllä oli, mutta ei välttämättä juuri sillä seudulla. Tuusulasta miehiä jouduttiin sijoittamaan töihin esimerkiksi

¹⁸³ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA). Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1940–1942: Kirje 564.

¹⁸⁴ KU 5.7.1940 ”Tuusulan siirtoväki odottaa hartaasti työhön sijoittamistaan”.

¹⁸⁵ Sosiaalinen aikakausikirja 1941: katsauksia, siirtoväen työhönsijoittaminen, 50-53.

maantietyömaalle Muonion Enontekiöön ja VR:n Puutavaraliikkeen metsätyömaalle Hämeenlinnaan.¹⁸⁶

Seuraavana vuonna tilanne kuitenkin parani selvästi ja kaikki työnhaluiset ja työkykyiset saatiin kevään aikana sijoitettua maataloustöihin, jossa kysyntää etenkin ammattitaitoisesta työväestä oli runsaasti. Syksyllä terijokelaisista vain reilu viidesosa oli valtion huollon piirissä. Koko Tuusulan kunnan siirtoväen osalta kuitenkin enää noin 17 % oli valtion huollon piirissä, joten terijokelaisten osuus oli edelleen hieman korkeampi. Kuitenkin Tuusulan siirtoväen määrä oli vielä noin 20 % kunnan koko asukasmäärästä eli 1 701 henkilöä ja myös huollettavien määrä oli suhteellisesti jonkin verran suurempi kuin koko maassa keskimäärin. Lisähuolta aiheutti se että, koska rajaseuduilla asuneille ei palaamislupia myönnetty, eikä palaaminen näyttänyt edes lähitulevaisuudessa kovin todennäköiseltä, tulisi yhdestä karjalaisryhmästä tahtomattaankin erityinen köyhäinhoidollinen erityisryhmä, jonka huolto tulisi vielä ottaa käsittelyyn.¹⁸⁷ Seuraavan vuoden maaliskuussa siirtoväkeä oli jopa vielä enemmän eli 1452, joista huollettavina 172, mikä oli edelleen keskimääräistä suurempi luku Suomessa. Tällaisia kuntia, joissa siirtoväkeä oli vielä näin paljon oli jonkin verran. Nämä kunnat olivat yhtenä syynä siihen, että kaavaillut muutokset huollon järjestämiseen hylättiin. Suunnitelmissa oli siirtoväen erikoishuollon lakkauttaminen ja huollon siirtäminen kunnille köyhäinhoitotehtäväksi, mutta tällaisille kunnille se olisi käynyt ylivoimaiseksi.¹⁸⁸

Työtilannetta helpotti kevään ja kesän 1942 maataloustyöt ja niihin tarvittavan työvoima kysynnän kasvu, mutta myös siirtoväen väheneminen Tuusulassa. Jatkosodan aikana osa siirtoväestä palasi takaisin kotiseudulleen, helpottaen siten muun maan työllisyystilannetta.¹⁸⁹ Seuraavana vuonna tilanne oli jo kääntynyt pääläelleen. Keväällä 1943 ilmoitettiin jo, että Uudenmaan 1. työvoimapiiriin, johon esimerkiksi Tuusula kuului, tarvittiin jopa 12 000 henkilöä lisätyövoimaa erityisesti maatalouden piiriin.

¹⁸⁶ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Siirtoväen työhönsijoittamista koskevat luettelot, raportit, työttömyyskortisto, anomukset ja ohjekirjeitä: kiertokirje nro 8.

¹⁸⁷ Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA), Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1940–1942. Luettelot Tuusulan kunnan siirtoväen määrästä; KU 5.7.1940 ” Tuusulan siirtoväki odottaa hartaasti työhön sijoittamistaan”; Kekkonen 1942, Siirtoväen huollon lakkauttaminen, 336. Sosiaalinen aikakauskirja 1942.

¹⁸⁸ Kekkonen 1943, Sosiaalinen aikakauskirja 1943, 162-163.

¹⁸⁹ Waris ym. 1952, 77.

Muiltakin aloilta työpaikkoja tuntui löytyvän, sillä koko ajan työpaikkailmoitukset lisääntyivät Keski-Uudessamaassa. Esimerkiksi Blyysi- ja nahkatehdas lupasi töitä heti 10 naiselle. Myös esimerkiksi Tuusulan nahkatehdas ja Järvenpään Valssimylly Oy tai Osuuskauppa Perhelä r.l. etsivät paljon työntekijöitä, enimmäkseen naisia.¹⁹⁰ Seuraavana vuonna työvoimapula oli edelleen suuri ainakin maatalouden osalta. Uudenmaan työvoimapäälliköiden kokoontuessa syksyllä 1944 huolta herätti ammattitaitoisen työvoiman saaminen maataloustöihin. Varsinkin pulaa oli maatalouskoneiden käyttäjistä, traktorin ajajista ja työnjohtajista.¹⁹¹

Tästä eteenpäin itsestään toimeentulevien määrä kasvoi koko ajan, vaikka terijokelaisten ja koko siirtoväen kokonaismäärä Tuusulassa kasvoikin jonkin verran. Etenkin vuosien 1945 ja 1946 aikana valtion huollon piirissä olevien määrä vähentyi tuntuvasti ja vuoden 1946 lopulla jo yli 90 % määriteltiin itsestään toimeentuleviksi. Valtion huollon piiriin kuuluvista muutamasta prosentista suurin osa oli lapsia ja yli 60 -vuotiaita naisia. Vuoden 1946 valtion huollon piiriin kuuluvaa siirtoväkeä koko Uudenmaan läänissä oli enää 2,1 % kaikesta läänin siirtoväestä joka oli koko maa mukaan lukien hyvin vähäistä.¹⁹² Niin Tuusulassa kuin koko maassa huoltoavustusta saavien määrä oli talvisodan aikana huomattavasti enemmän kuin jatkosodan evakuoitien aikana, sillä ensimmäisen evakuoitien aikaan tilanne tuli hyvin äkillisesti ja lisäksi yleisesti uskottiin, että karjalaiset pääsisivät pian takaisin. Näin ollen ei ollut tarvetta ryhtyä pikaisiin toimenpiteisiin huollettavien määrän laskemiseksi.¹⁹³

Jatkosodan evakuoitien jälkeen Tuusulassa huoltoavustusta jaettiin enimmäkseen vanhuksille ja heikkokuntoisille, joilla ei ollut perhettä huoltamassa tai joiden perheet eivät huoltamaan pystyneet.¹⁹⁴ Huoltotyössä painotus siirtyi koko ajan enemmän humanitäärisestä avustusmuodosta yleiseen sosiaaliseen huoltoon, vaikka eri järjestöt kuten Lotta Svärd ja Vapaa Huolto ry. olivat edelleen mukana. Sosiaalisen tutkimustoimiston selvitysten perusteella mukaan työttömyys oli koko ajan laskussa mikä varmasti helpotti tilannetta entisestään. Työllisyystilannetta paransi etenkin se, että polttoaine- ja raakapuupulan ratkaisemiseksi järjestettiin erilaisia hakkuu- ja

¹⁹⁰ Esim. KU 9.4.1943, KU 13.7.1943, KU 17.9.1943, KU 9.11.1943.

¹⁹¹ KU 4.8.1944, ” Uudenmaan työvoimapäälliköt koolla”.

¹⁹² Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (HMA). Lääninhallitukselle lähetetyt kirjeet 1943 – 1946; Kaunismaa 1990, liite 5.

¹⁹³ Kaunismaa 1990, 13.

¹⁹⁴ TSHA (HMA) Huoltoavustusten jakopöytäkirjat.

rakennustöitä. Teollisuus myös vastaanotti väkeä ja vuoden 1945 lopulla työvoimasta oli liiakasyntää. Työttömyys ei siten ollut ongelmana ennen vuotta 1948. Tukalinta oli kuitenkin esimerkiksi sekatyössä, liikenteessä ja teollisuudenaloilla työskentelevillä, sillä ne olivat yksiä suurimmista työttömistä ryhmistä.¹⁹⁵ Mutta töihin pääsi aina ”*millon minnekin*”, jälleenrakennus ja Järvenpään kauppalan rakentaminen tarjosi esimerkiksi rakentajille työmahdollisuuksia. Myös kuorma-autoilijoille oli kysyntää rakennustarvikkeiden kuljettamiseksi.

” Isä pääsi sodasta pois välirauhan aikaan ja Harjuvaaran saha tarvitsi autonkuljettajaa. Johtaja tuli heti ilmoittamaan isälle, että heillä olis hälle töitä. Isä meni sahalle töihin puoleksi vuodeksi, jonka jälkeen hänen omat autonsa tulivat Järvenpäähän. Toinen auto oli ihan romu, eikä isä sitä enää ottanut. Paremmat otti itselleen ja aloitti sillä autoilijan homman. Kahdelle autolle oli olemassa luvat, jotka siirrettiin Järvenpäähän. Myöhemmin isällä oli jopa kolme autoa....Isä oli heti kysytty mies töihin. Autopuolella oltiin (Järvenpäässä) paljon kehityksestä jäljessä Terijokea....Harjuvaaran kanssa oli lisäksi sopimus, että kun omat autot tulevat niin Harjuvaara järjestää isälle ajoja ja niin isä sai sitten juonesta kiinni.”¹⁹⁶

7.2 Elinkeinojen säännöstely

Kansanhuoltoministeriö aloitti toimintansa syksyllä 1939 ja sen tehtävänä oli maanpuolustukselle ja väestön toimeentulolle tärkeiden tavaroiden hankinta, tuonti ja jakelu sekä tavaroiden tuotannon, kaupan, kulutuksen, kuljetuksen ja hintojen säännöstely sekä omaisuuden takavarikointi ja luovutus säännöstelyyn. Lisäksi ministeriön tehtävänä oli suorittaa tarvittavat toimenpiteet tuotannon ja kulutuksen sopeuttamiseksi sodan ja poikkeuksellisen tilanteen vaatimuksia vastaavaksi sekä kuljetusyhteyksien ylläpitäminen kotimaassa ja ulkomaille. Vuoden 1941 poikkeuslain myötä ministeriön valta ulottui miltei koko talouselämään. Ensimmäisiin

¹⁹⁵ KU 18.1.1944, ” Siirtoväkeä 23 000 henkilöä Uudenmaan läänissä.”; Sosiaalinen aikakauskirja 1944: katsauksia työttömyys tammikuun – joulukuun lopussa 1945. Pihkala 1982,338.

¹⁹⁶ Haastattelut mies 2.

säännösteltäviin tuotteisiin kuului esimerkiksi nestemäiset polttoaineet, rauta ja teräs. Periaatteena oli rajoittaa tärkeiden tuontitavaroiden kulutusta. Tämän jälkeen myös elintarvikkeet joutuivat säännöstelyn alaiseksi. Poikkeuslaki oli voimassa vuoteen 1955 asti, mutta jo 1940-luvun kuluessa säännöstelyä ryhdyttiin hiljalleen purkamaan, niin että elintarvikkeet ja kulutustuotteet vapautettiin ensimmäisinä. Tarvikkeiden lisäksi säännöstelyn piiriin ulotettiin myös elinkeinot.¹⁹⁷

Säännöstelyä aloittaessa lähdettiin siitä, että elinkeinoilmoituksen tehneiden yritysten oli saatava jatkaa ennen säännöstelyä aloitettua toimintaansa. Poikkeuksellisten olojen vuoksi aluksi riitti että liikkeet ilmoittivat kansanhuoltoministeriöön jatkoivatko ne toimintaansa ja missä. Kuitenkin olosuhteiden vuoksi 19.11.1942 annettiin laki tuotannon ja kaupan rajoittamista koskevista toimenpiteistä. Lain mukaan kansanhuoltoministeriöllä oli valta kieltää sellainen uusien tuotantolaitosten perustaminen tai laajeneminen, jotka tuotantoonsa käyttivät säännösteltyjä raaka- tarve- tai polttoaineita. Lisäksi kansanhuoltoministeriö pystyi kieltämään säännösteltyjen tarvikkeiden tukku- ja vähittäiskauppaa tai kaupan sivuelinkeinoa harjoittavan uuden yrityksen perustaminen. Kansanhuoltolautakunnat antoivat lausuntoja uusien liikkeiden perustamisen tai laajentamisen tarpeellisuudesta kansanhuoltoministeriölle. Lautakuntien tuli ennen kaikkea kiinnittää huomionsa siihen pystyivätkö jo olemassa olevat yritykset tehtävän hoitamaan kohtuullisen yleisen tarpeen vaatimuksia vastaavalla tavalla; ja onko hakijalla pätevyys ja sellaiset taidot, että hän pystyy säännöstelyn aikana hoitamaan yrityksensä yleisen edun mukaisella tavalla.¹⁹⁸

Vuonna 1944 perustettiin kansanhuoltoministeriön alaisuuteen elinkeinotoiminnan säännöstelytoimikunta, joka myönsi myöhemmin elinkeinolupia. Sota-aikana kiinnitettiin huomiota elinkeinoelämän muutoksille. Yrityksiä oli hakeutunut uusille sijoille ja uusia yrityksiä perustettiin koko ajan, joiden toimintaa pidettiin jopa vähemmän toivottavana tai tärkeänä. Nämä yritykset houkuttelivat suurilla palkoilla työvoimaa jo toimivilta yrityksiltä, joka vaikutti heikentävästi työvelvollisuuden toteuttamiseen ja vaikeutti myös palkkasäännöstelyä. Ongelmaksi muodostui myös se, että yritykset houkuttelivat väkeä ennen kaikkea asutuskeskuksiin, joissa sodan vuoksi oli jo ennestään todella huono asuntotilanne. Keväällä 1944 valtio määräsi, että yritystä,

¹⁹⁷ Huovila 2005, 81. Utrio 1945 10, 26-27, 75.

¹⁹⁸ Salovaara, 1977, 34–35; Huovila 2005, 82–83.

elinkeinoa tai liikettä ei saa perustaa tai siirtää entiseltä toimipaikaltaan ilman elinkeinotoiminnan säännöstelytoimikunnan antamaa lupaa. Lakimuutos koski kaikkia yrityksiä niin kauppaa, kuin liikennettä tai kotiteollisuuttakin. Poikkeuksena säännöstelyn piiriin toivat myös elinkeinot, joita harjoitettiin ilman että apuna oli muuta apua kuin aviopuoliso tai täysi-ikäiset lapset, eikä toiminnalle ollut omaa liikettä, toimistoa tai erillistä myyntipaikkaa. Tällaisiin elinkeinoihin ja yrityksiin ei perustamislupaa tarvittu. Maanviljelystä tai sen elinkeinoja päätös ei koskenut. Pääperiaatteena säännöstelytoimikunnalla kuitenkin oli, että karjalassa toimineet liikkeet saivat jatkaa myös säännöstelyn vallitessa. Vuoden 1944 aikana 711 karjalaista yrittäjää haki toimilupaa: 660 hakemusta hyväksyttiin ja 51 hylättiin. Elinkeinotoiminnan säännöstely kumottiin valtioneuvoston päätöksellä 15.4.1948.¹⁹⁹

Pääosin kansanhuoltolautakunnan työ perustui elintarvikkeiden ja muiden tuotteiden säännöstelyn valvomisesta ja ”ostokorttien” jakelusta ja myöntämisestä. Lisäksi päätökset hyväksytyistä ja hylätyistä elinkeinoanomuksista kulkivat paikallisen kansanhuoltolautakunnan kautta. Elinkeinojen säännöstelyn aikana kansanhuoltolautakunnan kautta kulki yhteensä jopa 200 hakemusta, näistä suurin osa vuosina 1946 ja 1947. Vuoden 1945 aikana vain muutamia lupia elinkeinon harjoittamiseen haettiin, samoin kun vuoden 1948 aikana, jolloin säännöstely ehti olla vain enää kevään voimassa. Myös Järvenpään elinkeinoanomukset kulkivat Tuusulan kansanhuoltolautakunnan kautta, koska se oli hallinnollisesti osa Tuusulaa. Elinkeinolupahakemuksessa piti ilmoittaa kunnan lisäksi alue tai kylä, jonne yrityksensä halusi perustaa. Ensimmäisen vilkkaan vuoden 1946 aikana Järvenpäästä koskevia hakemuksia oli lähes 40 kaikista 58:sta. Seuraavana vuonna 34 yritystä haki lupaa elinkeinon harjoittamiseen Järvenpään alueella, yhteensä anomuksia oli saman verran kuin edellisenä vuonna. Järvenpää oli jo hyvää vauhtia kasvamassa liikekeskukseksi jo 1940-luvun loppupuolella.²⁰⁰

Pääosin myös siirtoväki joutui hakemaan lupaa elinkeinonsa harjoittamiseen, tietenkin samat poikkeukset koskivat myös heitä kuin paikallisiakin. Järvenpäässä siirtoväen anomista luvista on vaikea tehdä kovin kattavaa erottelua. Todennäköisesti elinkeinoelämän säännöstelytoimikunnalle lähetetyissä anomuksissa aiempi asuinpaikka

¹⁹⁹ Salovaara, 1977, 34–35; Huovila 2005, 82–83.

²⁰⁰ Tuusulan kansanhuoltolautakunnan arkisto, hyväksytyt elinkeinoanomukset 1945–1948.

ilmoitettiin, mutta kansanhuoltolautakunta sai takaisin vain päätökset, jossa informaatioita ei juuri ole. Elinkeinoilmoituksissa ei juuri karjalaisia ole, enimmäkseen hakijat olivat joko paikallisia tai muualta tulleita esimerkiksi Helsingistä siirtyneitä yrityksiä. Todennäköisesti tässä vaiheessa vielä eivät karjalaiset kovin paljon yrityksiä perustaneet. Karjalaisten poissaolo voi selittää myös se, että esimerkiksi Terijoella monet sekatarvakaupat olivat pieniä ja ilmeisesti monet toimivat oman asuinrakennuksensa tiloista, joten näiden liikkeiden ei erikseen tarvinnut lupaa anoa. Suurimmista Karjalasta siirtyneistä yhtiöistä esimerkiksi Viipurin lakki- ja käsinetehdas haki lupaa elinkeinon jatkamiseen vuonna 1946. Karjalaisten sekatarvakaupoista Kasper Ruotanen haki kangas-, lyhyttavara-, ruoka-, sekatarvakauppa ja rakennustarvikekaupalleen lupaa samana vuonna.²⁰¹

7.3 Karjalaiset kauppiat haasteen edessä

Siirryttyään pois Karjalasta täytyi myös yrittäjien pystyä takaamaan toimeentulonsa uudessa ympäristössä. Karjalan kauppiaille avuksi oli perustettu yksityisyrittäjistä koostunut Karjala-Komitea, jonka tarkoituksena oli valvoa luovutettujen alueiden kauppiaiden etuja. Vuoden 1940 kesäkuussa jo Karjala-lehdessä iloittiin siitä, että karjalaiset vähittäiskauppiat olivat jo suurimaaksi osaksi päässeet kiinni entiseen elinkeinoonsa. Eniten siirtokarjalaisten kauppaliikkeitä oli perustettu Helsinkiin, Lahteen ja Kotkaan. Aluksi hankalaa oli etenkin tavaran saanti. Vähittäiskaupassa kuluttajan annokset määräsi tärkeimmiltä osiltaan ostoskortti. Kaupassa suurin ongelma olikin tavaran saaminen ei sen myyminen, joten kaupat olivat enemmän tavaran jakelijoita kuin sen myyjiä. Vaikeudesta huolimatta myös siirtokauppiat onnistuivat hankkimaan tavaraa ja pystyivät elättämään itsensä ainakin siinä määrin mitä välttämättömin toimeentulo määräsi.²⁰²

²⁰¹ Tuusulan kansanhuoltolautakunta, hyväksytyt elinkeinohakemukset 1945-1948. Haastattelu nainen 2; Tuokko-Mansikka ym. 2007.

²⁰² Karjala 30.6.1940 ”Karjalaiset vähittäiskauppiat”; 15.9.1940 ”Karjalaisia kauppaliikkeitä...”; Pihkala 1982a, 353-354.

Monet kaupanalan keskusjärjestöt pyrkivät kiinnittämään huomiota jäseniensä vaikeuteen ja esimerkiksi Suomen vähittäiskauppioiden liitto perusti lainarahaston, josta myönnettiin korotonta lainaa uuden yrityksen perustamista varten. Siirtokauppioiden avuksi ryhdyttiin järjestämään myös liiketilojen välitystoimintaa. 5 000 kauppiasta vastaanotti kirjeen, jossa kehoitettiin ilmoittamaan tiedossa olevista liiketiloista, joita siirtokauppiat voisivat ostaa tai vuokrata. Tästä saatiin myönteisiä tuloksia ja moni oli halukas vuokraamaan oman sivumyymälänsä siirtokauppioiden liiketilaksi. Kanta-Suomen kauppiaita pyydettiin samalla myös lahjoittamaan 9 % viikkomyynnistään ja antamaan varjojensa mukaisen korottoman lainan siirtokauppiaille. Myös vähittäiskauppiaitten Viipurin piiriliitto päätti vielä jatkaa toimintaansa ja etenkin keskittyä olemaan yhdyssiteenä Karjalan vähittäiskauppiaille. Myös Karjalan Liitto pyrki auttamaan yrittäjiä vetoamalla valtioon, jotta se varaisi 300 miljoonaa markan suuruisen määrärahan siirtoväkeen kuuluvien yrittäjien uusien yritysten alkuunpanon tukemiseksi valtion antamalla lainoilla. Niin siirtokarjalaisten kuin keskusjärjestöjen ponnistelut tuottivat tulosta ja vuoden 1945 lopulla siirtoväkeen kuuluvia kauppiaita ilmoitettiin olevan noin 560. Heidän kerrottiin olevan yleensä menestyneitä ja pystyivät jo kilpailemaan tasaväkisesti muiden kauppioiden kanssa. Siirtomaa- ja sekatarvakauppioiden tilannetta pidettiin huonoimpana hinnoittelupolitiikan vuoksi. Huolta aiheutti silti se, että ”asiaatuntemattomat” henkilöt pyrkivät perustamaan uusia liikkeitä, vaikka tavaran saaminen on hankalaa ja vanhoilla liikkeillä on vielä vaikeuksia.²⁰³

Jatkosodan aikana Karjalasta pois siirtyneistä kauppaliikkeistä yli 400 oli anonut lupaa elinkeinon harjoittamiseen Suomessa vuoden 1948 loppuun mennessä elinkeinotoiminnan säännöstelytoimikunnalle. Yleensä anomukset hyväksyttiin, poikkeuksina oli vain sellaiset, joissa lupaa anottiin asuntopulasta kärsiville alueille, esimerkiksi Helsinkiin.²⁰⁴ Karjalassa oli ennen talvisotaa noin 1500 vähittäiskauppiasta, kun taas karjalaisia kauppiaita vuonna 1948 oli reilu 700. Heistäkin suurin osa palasi välillä takaisin Karjalaan. Kuitenkin noin 47 % kaikista karjalaisista vähittäiskauppiaista pystyi jatkamaan vanhassa ammatissaan. Suurimmat esteet

²⁰³ Karjala 10.7.1940. ”Maamme vähittäiskauppiat koolla liittonsa vuosikokouksessa Helsingissä”; 17.8.1940 ”Siirtokauppiaitten avustamiseksi on käytettävissä miljoona markkaa”; 23.3.1945, ”Noin 750 uusien liikkeiden perustamisanomusta käsitelty jo tänä vuonna Yksityisyrittäjien liitossa”; 20.11.1945. ”Siirtoväkikauppiat jälleen oman liikkeen haltijoita”; KU 25.5.1945 ”Siirtoväkeen kuuluvien yrittäjien tukeminen”.

²⁰⁴ Yrjölä 1956, 147.

liiketoiminnan jatkumiselle olivat sopivan liikepaikan löytäminen, tarvittavan pääoman puute ja myös epävarmuus tulevaisuudesta. Lisäksi vanhuus ja sairaudet olivat syynä sille, ettei liiketoimintaa enää jatkettu. Kauppa elinkeinona ei välttämättä antanut turvallisuutta, eikä kauppiasammatti enää Kanta-Suomessa periytynyt niin kuin se oli usein periytynyt vielä Karjalassa. Lisäksi sodissa kuoli myös kauppiaita, noin 7 % liikkeiden lopettamisesta selittyy sillä, ja vain kymmenesosan perikunta jatkoi yritystä. Lisäksi vaikeutensa yrityksen siirtämiselle toi siirtoväen ja siten asiakaskunnan hajanaisuus.²⁰⁵ Karjalaisia oli kuvattu yrittäjyyden symboleiksi ja vallalla oli ollut ajatus, että siirtokarjalaiset kauppiaat olivat onnistuneet jatkamaan menestyksekkäästi vanhassa ammatissaan. Kuitenkin kaikkiaan liikkeensä lopettaneita siirtoväestä oli 34 %, lisäksi 18 % kuului ryhmään josta ei ollut varmuutta. Kaikista siirtoväkeen kuuluvista kauppiaista 27 % oli edelleen vuonna 1948 vaille ammattia. Valtiota kritisoitiin siitä, että kauppiaita ei avustettu ja huomioitu, vaan kaikki toimenpiteet suunnattiin maanviljelijöiden auttamiseen.²⁰⁶

Terijoella kaupankäynti oli ollut vilkasta ennen sotia. Muiden yritysten ohella Terijoella toimi 59 vähittäiskauppiasta. Sodan keskeyttivät kaupankäynnin, mutta päinvastoin kuin monissa muissa kunnissa, joissa kuolleisuus kauppiaiden kesken oli jopa 33 %, terijokelaisista kauppiaista ei sodissa kuollut monikaan Tästä huolimatta vuonna 1948 vain 24 vähittäiskauppiasta edelleen jatkoi liiketoimintaansa kun taas 33 oli joutunut liikkeensä lopettamaan ja kahdesta ei ollut varmuutta. Koko maan siirtokauppiaiden keskiarvoon liikkeensä lopettaneista verrattuna terijokelaisten kauppiaiden vastaava luku näyttää yllättävän suurelta.²⁰⁷

Maakauppiaista 110 siirtyi kaupunkeihin, joissa liiketilan saaminen oli helpompaa ja vastaavasti noin 70 kaupungeista maaseudulle. Lisäksi kauppiaita siirtyi runsaasti muille aloille, kuten myymälänhoitajiksi, kauppa-apulaisiksi, konttoristeiksi, sekatyömiehiksi tai vaikka kunnanvirkailijoiksi. Näitä palkannauttijoita oli 19,5 %. Siirtoväen kauppiaista uusille yrittäjäjaurille siirtyi noin 13 %, heitä oli vuonna 1948 esimerkiksi tehtailijoina, kuorma-autoilijoina ja ajureina. Maanviljelyksestä tuli ammatti

²⁰⁵ Huovila 2005, 88. Yrjölä 1956, 156–157.

²⁰⁶ Karjala 1.5.1948 ”Vain 47,3% karjalaisista vähittäiskauppiaista voinut jatkaa entistä ammattiaan nyky-Suomessa”; 6.5.1948 ”110 karjalaista maakauppiasta kauppiaksi kaupunkeihin”; 11.5.1948 ”81% siirtokauppiasta pitää Karjalan liikepaikkaa parempana”.

²⁰⁷ Karjala 1.5.1948 ”Vain 47,3 % karjalaisista vähittäiskauppiaista voinut jatkaa entistä ammattiaan nyky-Suomessa”.

33,1 % liikkeensä lopettaneista siirtokarjalaisista. Siirtokauppiat toivoivat enemmän tukea sekä valtiolta että keskusjärjestöiltään, Suomen yksityisyrittäjien liitolta ja Suomen vähittäiskauppiasliitolta. Tukea tarvittiin etenkin liikepaikkojen löytämiseen. Suurin osa siirtokauppiaista toimi vuokrahuoneistoissa, vain 18 % oli saanut oman talonsa.

Paikallisiin yrittäjiin siirtokauppiaiden suhdetta pidettiin enimmäkseen hyvänä. Asiakaskunta kuitenkin koostui hajanaisuudesta huolimatta pitkälti muista karjalaisista, olivat he mistä päin Karjalaa hyvänsä. maaseudulla. Pelkästään karjalaisten asiakkaiden varaan ei silti jääty, vaan noin 58 % asiakaskunnasta maaseudulla oli paikkakuntalaisia. Monille paikkakunnille uudet kauppiat toivat piristystä talouselämään. Epäkohtana siirtokauppiaiden kohtelussa mainitaan erityisesti tukkukauppiaiden kohtelu, sillä usein tukkukauppiat käsittelivät siirtokauppiaita uusina asiakkaina, eikä huomioon otettu ostoja entisellä kauppapaikallaan Karjalassa. Kaiken kaikkiaan liikkeen perustaminen tai siirtäminen oli hankalaa, mutta siirtokauppiat uskoivat sen onnistuvan joustamalla ja mukautumalla uusiin elinolosuhteisiin ja tapoihin.²⁰⁸ Vaikka vuoden 1948 jälkeen elinkeinotoiminta vapautui, kansanhuoltoministeriö varoitti perustamasta liikaa yrityksiä. Sen mukaan joillakin paikkakunnilla oli jo liikaa jakeluyrityksiä, varsinkin kun raaka-aineista oli vielä pulaa, eikä kaikkia tuotteita voitu muutenkaan toimittaa.²⁰⁹

Elinkeinojen vapautuessa kauppaliikkeiden perustaminen vilkastui, erityisen vilkasta se oli seuraavana vuonna, jolloin myös kaupan tiukin säännöstelyvaihe päättyi. Kaupan laajenemista haittasi kuitenkin vielä 1950-luvun alussa osittainen jakelu- ja ulkomaankaupan säännöstely. Tavaroita alettiin mainostaa ikkunoissa ja muutenkin myynti vaati entistä aktiivisempaa työtä. Vielä 1950-luvulla kauppa pysyi rakenteeltaan ja toimintamuodoiltaan samanlaisena kuin ennen sotia.²¹⁰

²⁰⁸ Karjala 1.5.1948 ”Vain 47,3% karjalaisista vähittäiskauppiaista voinut jatkaa entistä ammattiaan nyky-Suomessa”; 6.5.1948 ”110 karjalaista maakauppiasta kauppiaksi kaupunkeihin”; 11.5.1948 ”81% siirtokauppiasta pitää Karjalan liikepaikkaa parempana”.

²⁰⁹ Karjala 14.4.1948 ”Uusien yritysten perustamiseen ei enää tarvita säännöstelytoimikunnan lupaa”.

²¹⁰ Pihkala 1982a, 353–354.

7.4 Kauppa kannattaa

Järvenpäähän terijokelaisten perustamista yrityksistä valtaosa oli erilaisia kauppaliikkeitä. Ensimmäisiä terijokelaisia kauppaliikkeitä Järvenpäässä oli Jalmary Pimiän sekatarvakauppa. Pimiä piti kauppaansa jo Terijoella olleessaan ja kuului myös Kannaksen osuusliikkeen edustajistoon. Jo lähes heti evakuoimisen jälkeen vuonna 1940 Pimiä aloitti kaupan harjoittamisen Järvenpäässä Teriojan alueella, johon moni terijokelainen oli asettunut. Tiivis terijokelainen yhteisö varmasti mahdollisti siten ainakin osittain vanhan asiakaskunnan säilymisen ja kaupan jatkaminen oli helpompaa. Elintarvikesäännöstelyn vuoksi asiakaskuntaa voitiin pitää osittain otteessa, sillä esimerkiksi maidon saamiseksi oli vuodesta 1942 alkaen ilmoitauduttava jonkin tietyn liikkeen asiakkaaksi, josta pystyi ostamaan kiintiönsä verran maitoa. Muita jo vuonna 1940 aloittaneita tai karjalasta siirtyneitä sekatarvakauppoja oli esimerkiksi *Tynkkysen sekatarvakauppa* ja *Uudenmaan Talouskauppa*. Vuosikymmenen loppuun mennessä sekatarvakauppojen määrä lisääntyi, esimerkiksi vuonna 1940 terijokelainen T.A. Palkisto perusti kauppaansa Järvenpäähän. Kellokaupan ensimmäisiä karjalaisia olivat Oskari Veikkolainen vuodesta 1948 lähtien ja vuotta myöhemmin terijokelainen Selim Särösuo.²¹¹

1950-luvun alkuun asti vielä kauppojen suppeat tavaravalikoimat voitiin jakaa etenkin maaseudulla pienten sekatarvakauppojen välityksellä. Rakennemuutos alkoi vähitellen vuosikymmen kuluessa. Tavarointa siirtyi kaupasta toiseen, vaatteita siirtyi sekatarvakaupoista tavarataloihin ja erikoismyymälöihin, mutta toisaalta taas elintarvike- ja sekatarvamyymälät muuttuivat yhä enemmän yleisvähittäismyymälöiksi. Niiden valikoimiin otettiin esimerkiksi teknokemian tuotteita. Elintarvike- ja sekatarvakauppojen laajenemisvaihe sijoittui 1950-luvulle, jonka jälkeen niiden toimintamahdollisuudet heikkenivät oleellisesti, kuluttajien suunnatessa kulutustaan yhä enemmän pois elintarvikkeista. Elintarvikkeiden myynti

²¹¹ Kaupparekisteri, virallisen lehden liite 20.12.1940: muutokset, Kaupparekisteriakti 89,745 (27.9.1940), Tuokko-Mansikka ym.2007, Haastattelu nainen 2.

myös siirtyi yhä enemmän muihin jakelukanaviin kuten isompiin tavarataloihin ja ravintoloihin.²¹²

Järvenpää kasvoi voimakkaasti kauppalan perustamisen aikaan. Vuoden 1948 liikeyrityskalenterin mukaan Järvenpäässä toimi vuonna 1948 101 eri toimipaikkaa. Vuoden 1951–1952 liikeyrityskalenteriin toiminimien määrä oli noussut 111:sta. Mukana kalenterissa ei ole kaikkein pienimpiä liikkeitä, esimerkiksi suurin osa sekatarvakaupoista puuttuu kalenterista kokonaan, näissä mukana myös karjalaisten liikkeitä. Siten suurin osa näistä yrityksistä oli todennäköisemmin pieniä, lähinnä perheyrityksiä. Ensimmäinen virallinen liikeyrityslaskenta suoritettiin vuonna 1953. Tällöin pelkästään vähittäiskauppoja Järvenpäässä oli jo 110, jotka työllistivät 317 työntekijää. Aiemmat liikeyrityskalenterit eivät olleet virallisia ja niistä puuttui paljon pienempiä yrityksiä, joten kasvu ei välttämättä ollut niin voimakasta kuin se näiden kahden tilaston vertailussa näyttäytyy. Järvenpäässä sekatarvakaupat ja siirtomaatarvakaupat olivat suurimmat kaupanmuodot. Tämän lisäksi 5 Järvenpäässä oli 5 tukkuliikettä, joissa yhteensä oli 14 työntekijää. Kaupanalan yritykset Järvenpäässä olivat suhteellisen pieniä, keskimäärin kauppojen henkilökuntaan kuului 2–3 henkilöä. kaikkia pienempiä yrityksiä ei edes ollut listattuna, joten näyttää siltä, että varsinkin karjalaisista kauppaliikkeistä suurin osa oli pieniä perheyrityksiä.²¹³

1940-luvulla viranomaiset pyrkivät puuttumaan hinnoittelupolitiikkaan siten, etteivät hinnat nousisi liian korkeiksi. Kauppioiden palkkiot pienenivät ja kaikki mahdolliset välitysasteet pyrittiin saamaan pois. Palkkiot määrättiin osuusliikkeiden kirjanpitojen mukaan, mikä jätti yksityiset kauppiat epäedulliseen asemaan ja kannattavuus nousi vakavaksi ongelmaksi yksityiskauppioiden joukossa.²¹⁴

1950-luku oli myös karjalaisille yrittäjille kulta-aikaa. Kauppalan perustaminen ja kasvu loi uusia mahdollisuuksia kun väkimäärä nousi ja siten asiakaskunta laajeni. Vuosikymmenen alussa sekatarvakauppoja nousi lisää, esimerkiksi terijokelainen Hilja Kuismanen perusti sekatarvakauppansa Kytötielle vuonna 1951. Moni muistaa myös terijokelaisen Borodulinin sekatarvakaupan. Tekstiilituotteiden osuus

²¹² Pihkala b 1982, 455.

²¹³ Suomen liikeyrityskalenteri 1951.1952; SVT Liikeyrityslaskenta 1953

²¹⁴ Hoffman 1983, 240.

sekatavarakauppojen myynnistä laski huomattavasti 1950-luvun lopulta lähtien. Osa myynnistä keskittyi isompiin valintamyymälöihin ja tavarataloihin, mutta myös tekstiilituotteiden erikoisliikkeitä perustettiin. Järvenpäässä tekstiilituotteita möivät esimerkiksi terijokelainen Erkomaan lyhyttavara ja kutomo.²¹⁵ 1950-luvulla suuntaus oli selvästi parempaan päin yleisesti kaupan alalla. Yleinen ansiotason nousu ja kulutuksen lisääntyminen mahdollisti kaupan myynnin selvän kasvun.²¹⁶

1960-luvulta lähtien puhutaan kauppakuolemasta, jolloin etenkin maaseudun pikkukaupat tulivat tiensä päähän. Suurimpana syynä tähän oli maaseudun asukasmäärän väheneminen, mutta myös esimerkiksi hintakilpailun kiristyminen ja kulutustottumusten muutos, jotka osaltaan johtivat yhä enemmän valintamyymälöiden perustamiseen. Lisäksi tavaramäärän kasvaessa pikkukaupat eivät pystyneet tarpeeksi tehokkaasti esittelemään tuotteitaan ja siten niitä myymäänkään. Toisaalta kulutustottumusten muutos ja elintason nousu vaikutti suotuisasti esimerkiksi rauta- ja sähkötarvikeliikkeet ja kukkakaupat. Myös tekstiili-, vaatetus-, ja jalkineeliikkeiden kehitys eteni suotuisasti 1950-luvulla, vaikka myöhemmin tavaratalot ajoivat myös ne ahdinkoon. Järvenpäässä kylän muuttuessa kauppalaksi monen pienemmän yksityiskaupan tilanne hankaloitui, kun kilpailu alkoi kiristyä. Toimitiloja oli uusittava ja laajennettava, mihin monen yksityisyrittäjän rahkeet eivät riittäneet. ja monet tulivatkin tiensä päähän jo 1950 -luvulla ja seuraavalla vuosikymmenellä.²¹⁷

Monet sekatavarakaupat olivat hyvin pieniä, ja usein myös keskittyivät myymään lähinnä kuivatavaraa. Siten suuremmat ostokset piti hoitaa isommissa kaupoissa. Osuuskauppoja oli perustettu jo ennen sotia runsaasti. Terijoella oltiin totuttu osuuskauppatoimintaan Kannaksen Osuusliikkeen ansioista. Järvenpään ja Tuusulan alueella sotien jälkeen toimi Mäntsäläläinen osuusliike Väinölä, mutta omaa osuusliikettä ei paikkakunnalla ollut. Sotien jälkeen paikkakunnalle sijoittunut siirtoväki kuitenkin antoi oman osuusliikkeen perustamiselle sen tarvitseman sysäyksen. Huomattava osa siirtoväestä oli ollut SOK:hon kuuluneen Kannaksen osuusliikkeen jäseniä, joten aluksi oli tarkoitus että Kannaksen osuusliike jatkaisi Järvenpäässä keskeytynyttä toimintaansa osuusliike Väinölä Hyrylän ja Järvenpään kiinteistöissä.

²¹⁵ Kaupparekisteriakti 123 371; Suomen liikekalenteri 1951–1952, 1957–1958, Pihkala 1982b, 456; Tuokko-Mansikka ym. 2007.

²¹⁶ Hoffman 1983, 318.

²¹⁷ Pihkala 1982b, 454–459.

SOK:n johdolla käytiin neuvotteluja vuonna 1946, mutta tuloksetta. Muutenkin henki alkoi olla enemmän oman Osuusliikkeen puolesta, lopulta päätös oman osuusliikkeen perustamisesta syntyi vuoden 1948 loppupuolella.²¹⁸

Uuden kaupan toimitusjohtajaksi valittiin jo Kannaksen Osuusliikkeessä toiminut Antti Hirvi, joka jatkoi aina vuoteen 1956 asti, jolloin hän jäi sairaseläkkeelle. Antti Hirvi oli yksi osuusliikkeen perustamista aktiivisesti ajaneista. Lisäksi myös Kannaksen Osuusliikkeen toiminnassa mukana ollut Sakari Sipiläinen muistetaan yhtenä aktiivisimmista osuusliikkeen puolestapuhujista. Alkuaikoina Ahomaa perusti runsaasti sekatavaraliikkeitä eri puolille Tuusulaa ja Järvenpäästä, viimeinen sekatavaramyymälä perustettiin Teriojalle vuonna 1960. Suuntaus oli yhä enemmän isompiin kauppoihin ja kun kaupassa käynti hoidettiin yhä enemmän autoilla, ei pienille lähikaupoille riittänyt kysyntää. Ahomaa ryhtyikin suunnittelemaan tavaratalon aukaisemista ja vuoden 1963 avattiin Ahomaa-Sokos, joka oli Suomen ensimmäinen omapalvelutavaratalo.²¹⁹

7.5 Muut elinkeinot

Terijoella ennen sotia toimi runsaasti erilaisia matkailu ja ravitsemusliikkeitä ja hotelleja. Turismi tarjosi hyvät mahdollisuudet tällaisten liikkeiden harjoittamiseen. Karjalaisia hotelli- ja ravintolayrityksiä levittäytyi ympäri maata sotien jälkeen, mutta Järvenpäässä kuitenkin tilausta tällaisille yrityksille ei ainakaan alkuun ollut. Siten tällaisten yritysten siirtäminen Järvenpään alueelle ei ollut mahdollista. Todennäköisemmin turismista ja ravintolatoiminnasta elantonsa saaneet siirtyivät enimmäkseen Helsinkiin tai siirtyivät muihin toimiin.

1940-luvun aikana Järvenpäähän perustettiin ja siirrettiin myös muita kuin karjalaisia kaupanalan yrityksiä. Teollisuusyrityksistä karjalainen *Kannaksen Kotelo* oli yksi ensimmäisten joukossa. Samoihin aikoihin Järvenpäähän asettui myös *Viipurin lakki ja käsine* ja *Aleksis Kuposen leikkikalutehdas* 1940-luvun alussa. Terijoella teollisuutta

²¹⁸ Osuuskauppa Ahomaa 30v, 3–7, 10–11.

²¹⁹ Osuuskauppa Ahomaa 30v, 3-7, 10-11. Haastattelu nainen 2.

ennen sotia ei kovin paljon ollut ja olemassa olleet teollisuuslaitokset siirrettiin muille paikkakunnille, esimerkiksi *Kannaksen makaronitehdas* siirtyi sotien jälkeen Hyvinkäälle. Yksi terijokelaisten perustamista teollisuusyrityksistä oli vuonna 1946 perustettu puunjalostusyritys *Järvenpään Puutuote Oy*.²²⁰

Vuoden 1953 Liikeyrityslaskennassa Tuusulassa ilmoitettiin olevan 57 teollisuus- ja käsityötoimipaikkaa. Laskentaan otettiin mukaan kaikki yritysmäinen toiminta, ulkopuolelle jätettiin varsinainen maa- ja metsätaloustoiminta, kalastus ja metsästys sekä opetus- ja taiteellinen toiminta. Laskennasta pois on jätetty myös yksityishenkilöt, joiden palveluksessa ei ole muuta henkilökuntaa ja joiden vuosittainen liikevaihto jäi alle 50 000 markan. Järvenpäässä teollisuuden yrityskoot olivat enimmäkseen aika pieniä. Moni tähän kategoriaan luokiteltuja yrityksiä olikin esimerkiksi pieniä yhden ihmisen käsityöliikkeitä tai kotikutomoja esimerkiksi terijokelaisen Eila Kantovirra kotikutomo. Eniten toimipaikkoja olikin kenkä-, vaatetus-, ompelu-, ja tekstiiliteollisuudessa. Kenkäteollisuudessa suurin karjalaisten perustama tehdas oli *Kyrölän kenkä*, joka toimi Järvenpäässä yli 20 vuotta. Leipomoita oli myös muutamia, esimerkiksi terijokelaisen Lemettisen leipomo tai viipurilaisen Erosen leipomo. Teollisuuden ja käsityön alalla ei terijokelaisten osuus koko kauppalan tai karjalaisten yrityksistä nouse korkeaksi. Kaupan-ala oli johtavana ja lisäksi erityisesti puutarha-ala ja liikenne nousi teollisuuden ohi.²²¹

Sodan jälkeen Järvenpäässä toimi paljon erikokoisia kauppapuutarhoja ja myös oppilaitoksia. Terijoelta lähteneistä puutarhureista kolme jatkoi viljelyä vielä Järvenpäässä: Nikolai Borisoff, Aleksander Hällström ja Kalle Paju. Heidän jälkeläisetkin jatkoivat samassa ammatissa. Näistä Borisoffin kauppapuutarha kehittyi Järvenpään suurimmaksi kauppapuutarhaksi ja tukkuliikkeeksi. Borisoff perusti puutarhansa vuoden 1945 aikana. Sijoitusten jälkeen Borisoff toimi ensin Mielikin puutarhan vastaavana, mutta sai rauhan palattua vihjeen, että Järvenpäässä talousneuvos Ilmari Auer myy maataan. Kauppojen hierominen alkoi heti ja Borisoff onnistui hankkimaan nykyisen Pajalan kaupunginosan Wärtsiläkadun ja Pietolankadun välissä olevat alueet, johon puutarhansa perusti. Borisoffin puutarhan koko oli huomattava

²²⁰ Suomen liikeyrityskalenteri, Tuusula 1941-1942, kaupparekisteriaktit 91 824, 94 741, 102 240. Rosenberg 2000, 79.

²²¹ SVT XXXV:1, I Nide. Teollisuus ja käsityö, Toimipaikat 22.5.1953 päätoimialoitain yli 4 000 asukkaan kaupungeissa ja kauppaloissa.

koko maahan suhteutettuna. Työvoimaa tarvittiin oman perheen lisäksi ympäri vuoden, mutta etenkin kesäisin. Varsinkin opiskelijoille ja venäläisille oli kesäisin töitä puutarhassa. Monelle opiskelijalle Borisoffin puutarha toimi harjoittelupaikkana ennen kouluun pääsyä. Terijokelaisten lisäksi myös muualta Karjalasta tulleet perustivat puutarhoja kuten esimerkiksi Mickelssonin puutarhan tai Einin Puutarhan.²²²

Autoilijoille, etenkin kuorma-autoilijoille Järvenpään kauppalan rakentaminen toi mukanaan runsaasti työtilaisuuksia. Kun rakentaminen oli huipussaan, vaikka raaka-aineista olikin pulaa, tarvittiin kuorma-autoja kuljettamaan raaka-aineet rakennuksille. Raaka-aineita piti hakea eri tehtailta, jotka sijaitsivat usein naapurikunnissa. Yritystoimintaan päästiin nopeasti mukaan varsinkin jos tarvittava auto oli jo olemassa, eikä suuria pääomia välttämättä tarvittu. Järvenpäässä toimi runsaasti terijokelaisia kuorma-autoilijoita kuten Vihtori ja Urho Savolainen, Eero Ranki ja Alekski Luukkonen. Lisäksi oli muita ajureita ja takseja kuten Rudolf ja Arnold Hintzell ja Bernhad Erkomaa. Toinen terijokelaisille perinteinen ammatti oli torikauppa. Terijoella torikauppa oli ollut vilkasta, tuotteina oli ollut lähinnä kulutustavaroita ja elintarvikkeita kuten kalaa ja marjoja. Torikauppa oli ollut lisätulona ja vaihtoehtona niille, jotka eivät omillaan pystyneet tulemaan toimeen, eivätkä halunneet köyhäinhoitoa. Tällaista torikulttuuria ei Järvenpäässä muisteta olleen ennen karjalaisten tuloa. Kivennavalta kotoisin oleva Aapro Tuokko muistetaan ensimmäisenä kalamyyjänä Järvenpäässä. varsinaista toria ei vielä ollut vaan myyntipaikkana toimi pieni pöytä asemanmäessä. Myöhemmin torille löytyi paikka ja tori sai uusia myyjiä ja uusia tuotteita. Torilla myytiin kalan lisäksi kukkia, vihanneksia ja hedelmiä. Lisäksi monet kävivät hankkimassa sivutuloja esimerkiksi marjojen myynnillä.²²³ 1940-luvun lopulla kerrotaan myyjiä olleen jo 15–50 ja kauppalakauden alussa sen kerrottiin kuuluvan Uudenmaan vilkkaimpiin. Järvenpään kalakauppa keskittyi torille etenkin siirtoväen myötä.

Terijokelaiset aloittivat yritystensä perustamisen jo varhain sijoitusten jälkeen. Aluksi oli helpompaa vain jatkaa jo olemassa olevien yritysten harjoittamista uusissa oloissa, myös sekatavarakauppoja ja muita pienempiä liikkeitä oli alkuun helpompi perustaa kun pääomaa ei välttämättä heti kauheasti tarvittu. Monille karjalaisille ongelmaksi

²²² Mäkinen 2001, 24, 26; Tuokka-Mansikka ym. 2007.

²²³ Karjala 19.1.1989 ”Terijoen tori”; Tuokka-mansikka ym. 2007; Haastattelut nainen 1,2, mies 2.

muodostui vakituisen asiakaskunnan hajaantuminen ympäri Suomea, mutta terijokelaisten sijoittuminen Tuusulan alueelle palveli siirtoväkeen kuuluvia kauppiaita kun asiakaskunta oli valmiiksi koossa ja laajana. Asiakaskunnan säilymisestä kertoo myös se, että terijokelaisten yrittäjien mainonta oli lähes olematonta ainakin vielä 1940-luvulla. Monet uusille asuinsijoille siirtyneet siirtoväen kauppiaat ja muut yrittäjät mainostivat ja ilmoittivat uusista osoitteistaan varsinkin Karjala-lehdessä, tarkoituksenaan siten löytää karjalaiset asiakkaansa ja myös saada uusia. Terijokelaisia yrityksiä ei Karjala-lehdestä kuitenkaan löydy. Alueen omasta lehdestä Keski-Uusimaasta niin ikään ilmoitukset puuttuvat. Asia selittänee se, että perustetut yritykset olivat alkuun hyvin pieniä ja siten asiakasmäärältään myös pieniä. Lisäksi terijokelaisten sijoittuminen pienelle alueelle takasi sen, että yhteisössä tieto entisten toimipaikkojen uudelleen perustamisesta ja siirrosta levisi tehokkaasti ja nopeasti. Näin ollen tarvetta erikseen mainostamiseen ja ilmoitteluun ei ollut. Osaltaan ilmoitusten vähyyteen vaikutti myös se, että 1940-luvulla pulan myötä normaalit liikeilmoitukset vähenivät muutenkin runsaasti. Terijokelaisia kauppiaita ja muita yrittäjiä helpotti myös se, että suurin osa oli heti ensimmäisistä evakuoinneista asti samalla paikkakunnalla. Monen muun karjalaisen pitäjän kauppiaat saattoivat joutua siirtämään yrityksensä useampaan kertaan palatessaan välillä Karjalaan.²²⁴

Yhteistyötä karjalaisten keskuudessa harrastettiin myös taloudessa. Terijokelaisia oli mukana esimerkiksi Järvenpään osuuspankissa, johon Terijoen osuuspankki sulautettiin. Näitä suhteita käytettiin hyväksi ja lainoja esimerkiksi yritysten perustamiseen tai muihin yritysten tarpeisiin pystyttiin sopimaan joustavasti. Alkuaikoina saatettiin toimia yhteistyössä myös muiden yrittäjien kanssa ja työtilaisuuksista tiedotettiin myös muille kuin Järvenpäässä asuville karjalaisille.²²⁵

”Veljekset Seppänen oli maalausliike, joka pyöri jo Terijoella ja ne oli menny Lahteen evakoiksi. Ja kun niillä alkoi siellä hommat loppuun, niin isä kun tunsu kotitalousopistolla ihmisiä ja ne tarvi siellä maalausliikettä ja isä soitti Seppäsille, et täällä ois hommia ja sit ne muutti. Ja samalla periaatteella tuli varmasti muitakin”.
(haastattelu mies 2)

²²⁴ Karjala vuosikerrat 1940-1950, Keski-Uusimaa vuosikerrat 1940-1950; Perko 1988, 90.

²²⁵ Haastattelu mies 2.

Järvenpää kasvoi hyvää vauhtia perustamisestaan lähtien. Sen väkiluku kaksinkertaistui parissa vuosikymmenessä. Jos mukaan otetaan Järvenpään kylän väestö jo ennen kauppalan perustamista on kasvu sitäkin suurempaa. Samalla elinkeinorakenne muuttui. Kauppalan perustamisen aikoihin maatalouden osuus elinkeinoista oli jo todella pieni, vain noin 7 %. Vastaavasti esimerkiksi vielä Tuusulassa maa- ja metsätaloudesta toimeentulonsa sai edelleen noin 24 % väestä. Vuosikymmen kuluessa Järvenpäästä maatalous jatkoi häviämistään ja muut ammatit valtasivat alaa yhä enemmän. Teollisuuden kaupan ja rakentamisen saralla kasvu ensimmäisellä vuosikymmenellä oli suurta. Etenkin rakennustoiminta hyötyi, kun uutta kauppalaa rakennettiin ja teitä kunnostettiin. Siten Järvenpää oli oivallinen paikka myös terijokelaisille. Kasvu toi mukanaan uusia mahdollisuuksia perustaa yrityksiä. Tietenkin myös monille sekatyöläisille uudet yritykset ja rakennustoiminta tarjosivat runsaasti työpaikkoja. Siten myös osalle terijokelaisista viljelijöistä vaihtoehdoksi nousivat muut elinkeinot. Monelle vanhuus ja sairaudet estivät viljelyn aloittamisen, eikä seuraavasta sukupolvesta enää jatkajaa löydetty.²²⁶

²²⁶ Tilastollisia tiedonantoja 63, väestö elinkeinon mukaan.

8 PÄÄTÄNTÖ

Terijokelaisten evakkotaival alkoi vuoden 1939 lopulla. Heinolan ja joidenkin ympäryskuntien kautta lopulliseksi päätepaikaksi muodostui Tuusulan alue. Tuusulassa terijokelaisista suurin osa sijoittui silloisen pienen Järvenpään kylän alueelle, jossa uutta elämää ryhdyttiin rakentamaan. Kotiin palaamista odotettiin kovasti, mutta Terijoen maantieteellinen sijoittuminen lähelle rajaa teki siitä sotatoimialueen, johon ei ollut mahdollista palata. Rajan läheisyys oli suuressa roolissa terijokelaisten menneisyydessä, sitä se oli myös tulevaisuudessa. Koska palaaminen kotiin oli lähes mahdotonta sotien välillä, ei terijokelaisten sopeutuminen uuteen asuinkuntaansa katkennut välissä. Monet muut karjalaiset palasivat sotien välillä ja miehitysvaiheen aikana takaisin Karjalaan ja rakensivat kotinsa uudelleen. Toki jonkin verran myös terijokelaisia, lähinnä perheiden miehiä pääsi takaisin huolehtimaan jälleenrakennuksesta. Jotkut ehtivät myös rakentaa talot huonekaluja myöten valmiiksi, mutta joutuivat ne taas jättämään uusien evakuoimisten myötä. Suurin osa kuitenkin jäi myös sotien väliseksi ajaksi Tuusulaan. Monet pääsivät suoraan heti talvisodan jälkeen kiinni elämään Järvenpäässä ja Tuusulassa, joidenkin piti muuttaa jopa viisi kertaa ennen asettumistaan.

Lopullisen rauhan tultua kävi selväksi, että koti oli menetetty lopullisesti. Tässä vaiheessa oli viimeistään ryhdyttävä sopeutumaan uuteen asuinkuntaan. Ajatukset oli suunnattava tulevaisuuteen ja ajatukset oli suunnattava asioiden hoitoon uudessa asuinkunnassa. Sen lisäksi, että toimeentulosta oli huolehdittava, oli myös saatava päteviä ihmisiä mukaan kunnallishallintoon huolehtimaan siirtoväen asioista ja kunnan kehittämisestä. Ongelmia ei ollutkaan saada ”omia” miehiä kunnan johtoon. Karjalaiset saivat kerättyä joukkovoimansa ehdokkaidensa taakse ja äänestivät karjalaisia ehdokkaitaan valtuustoon. Alkuun nimenomaan karjalaisuus saattoi olla tärkein äänestyspäätökseen vaikuttava yksittäinen tekijä. Pelkästään karjalaisuuden taakse ei kuitenkaan piilouduttu. Vaaleissa onnistuttiin saamaan myös paikallista väestöä äänestämään karjalaisia ehdokkaita. Sotien jälkeen ensimmäisiin kunnallisvaaleihin mennessä olivat karjalaiset etenkin terijokelaiset ehtineet asua ja toimia erilaisissa yhdistyksissä ja yhteisöissä jopa viiden vuoden ajan, joten monet aktiiviset karjalaiset olivat tulleet jo paikkakuntalaisillekin tutuiksi, sillä esimerkiksi terijokelaisia oli heti

alusta asti mukana niin siirtoväen huollon tehtävissä kuin erilaisissa arvioimislautakunnissa ja edustustehtävissä.

Ensimmäiset kunnallisvaalit ovat siirtoväen sopeutumista ajatellen erittäin mielenkiintoiset. Jo se, että paikkakuntalaiset äänestivät karjalaisia ehdokkaita, kertoo karjalaisten jo ainakin osittain sopeutuneen Tuusulan alueelle. Paikkakuntalaisten ja siirtoväen kesken ei vallinnut yleisesti jyrkkää eroa eivätkä edut olleet niin paljon ristiriidassa kuin monissa muissa kunnissa, sillä esimerkiksi maan luovutukset hoidettiin pääosin kunnan ja yhteisöjen maista. Toinen mielenkiintoinen seikka vuoden 1945 kunnallisvaaleista lähtien on karjalaisten listojen hajauttaminen. Vaikka yleisesti yhteistä karjalaista listaa tai varsinkin vaaliliittoa pidettiin parhaimpana vaihtoehtona, Tuusulassa ei yhteistä karjalaista vaaliliittoa perustettu. Siirtoväen ehdokkaat jakautuivat jopa puoluekannan mukaan. Tällainen ratkaisu voi johtua siitä, että ehdokkaiden kannat olivat erittäin ristiriitaisia keskenään, mikä ei kuitenkaan todennäköisesti selittänyt tilannetta Tuusulassa. Enemmänkin se kertoo siitä, että sopeutuminen uuteen paikkakuntaan oli jo niin pitkällä, että tarvetta yhteiseen karjalaisten rintamaan ei enää ollut. Äänestysprosentti vuoden 1945 kunnallisvaaleissa siirtoväen keskuudessa nousi myös aika korkeaksi verrattuna moniin muihin paikkakuntiin. Järvenpäästä ja Tuusulasta oli tullut nyt koti, jonka asioiden hoitoon tuli osallistua, olivathan karjalaiset jo kuntansa täysipainoisia jäseniä.

Karjalaisten äänestysaktiivisuus ja myös paikallisten luottamus nosti karjalaiset heti ensimmäisistä kunnallisvaaleista lähtien mukaan kunnanhallintoon. Ensimmäisiksi valtuustopaikkoihin kiinni pääsivät terijokelaiset, mutta myös muita karjalaisia pääsi ajan kuluessa mukaan. Tärkeimpiin lautakuntiin saatiin edustajat, joten osallistuminen pääsi heti myös konkreettisesti käyntiin. Järvenpään kauppalan irrottua Tuusulasta, karjalaisten panos kunnanhallinnossa oli edelleen merkittävä. Järvenpään ensimmäiseen kunnanvaltuustoon oli ehdolla useita karjalaisia ja heistä neljä tuli valituksi. Sen lisäksi monet uuden kauppalan kunnallisista viroista menivät siirtoväelle. Sinänsä hyvä menestys vaaleissa ja virkojen saaminen ei suuri yllätys ole, olihan kauppalan perustamisen aikoihin jo noin 40 % kaikista kauppalan asukkaista kotoisin Karjalasta. Siten ei ole yllätys, että karjalaisia löytyy Järvenpään kunnallispolitiikasta läpi seuraavien vuosikymmenien. Tietynlaista karjalaista politiikkaa ei erityisemmin esiintynyt, varmasti ”omia” pyrittiin auttamaan siinä missä pystyttiin, mutta karjalaisten

ja paikallisen väestön pyrkimykset olivat samat; Järvenpäästä oli kehitettävä väestölleen ajanmukainen ja vireä asuinkunta. Siinä mielessä politiikka oli enemmän yhteen hiileen puhaltamista ja viimeistään 1950-luvun puolivälistä lähtien siirtoväestä ryhmänä niin kunnallispolitiikassa kuin muutenkaan ei enää voida puhua.

Järvenpään alue tarjosi hyvät mahdollisuudet entisten elinkeinojen jatkamiseen tai jopa uusien löytämiseen. Jo heti evakuoimisen ja paikkakunnalle asettumisen jälkeen ensimmäiset terijokelaiset ja muut karjalaiset pystyttivät liikkeitään uusille asuinsijoille. Suuri määrä karjalaisia samalla alueella mahdollisti sen, että vanhaa asiakaskuntaa oli edelleen jäljellä, eikä karjalaisten joukosta ollut todennäköisesti vaikea löytää myös uutta. Tieto karjalaisten kaupoista todennäköisesti levisi nopeasti. Terijokelaisia asettui runsaasti esimerkiksi Haarajoella ja Teriojalle, minne myös ensimmäisiä karjalaisten sekatavarakauppoja perustettiin. Jo pitkin 1940-lukua karjalaisia yrityksiä perustettiin Järvenpäähän, toimitiloista oli alkuun silti pulaa. Vasta seuraavalla vuosikymmenellä kauppalan rakentaminen pääsi kunnolla vauhtiin ja rakennuskantaa uusittiin. Keskustassa liiketilat ja kerrostalot syrjäyttivät pikkuhiljaa omakotitalot ja siten uusia toimitiloja syntyi runsaasti. Samaan aikaan väkimäärä edelleen jatkoi kasvuaan, säännöstely oli jo takana ja pula-aikakin hiljalleen taittumassa. Näin heillekin, jotka eivät aiemmin olleet päässeet omaan yritykseen kiinni, tarjoutui mahdollisuus yrityksen perustamiseen.

Vaikka karjalaisia yrityksiä perustettiin paljon, oli suurin osa terijokelaisista kuitenkin alkuun vailla toimeentuloa. Työttömyys nousi siirtoväen tulon jälkeen suhteellisen korkeaksi, mutta työttömyyshuoltotöiden avulla moni sai välttämättömän toimeentulonsa. Jälleenrakennukseen tarvittiin muutenkin työvoimaa, mutta etenkin Järvenpään alueen kehittymisen myötä rakennustoiminta työllisti runsaasti karjalaisia. ”*Töihin aina pääsi, millon mihinkin*”. Terijokelaisista moni oli jo Karjalassa tottunut erilaisiin sekatöihin, joten sinänsä sopeutuminen tällaiseen ympäristöön ei ollut niinkään uutta. Töitä löytyi myös Helsingistä ja ympäryskunnista, joihin junayhteydet olivat hyvät.

Sopeutuminen uuteen kuntaan vaihteli niin paikkakunnittain, mutta myös paikkakunnan sisällä. Etenkin sopeutumisen prosessi vaihteli sukupolvien välillä. Sillä ikäpolvella, joka jo Karjalassa olleessaan oli perustanut perheen ja rakentanut talonsa ja tilansa ja oli

mukana työelämässä sopeutuminen oli varmasti alkuun vaikeampaa. Tämän sukupolven osaksi tuli rakentaa talonsa uudelleen ja turvata toimeentulo perheilleen. Tämä sukupolvi oli myös se, joka ensimmäiseksi otti osaa uusien kuntien toimintaan ja vakiinnuttivat paikkansa. Tämä sukupolvi oli ehkä juuri sen takia myös eniten ”karjalaisuskollisia” siinä mielessä, että moni haastatelluista muistaa, että vanhemmat suosivat karjalaisten liikkeitä. Terijokelaiset kävivät Borisoffin puutarhassa, Särösuon kelloliikkeessä ja Ahomaalta haettiin rakennustarvikkeet ja lannoitteet. Kattotiilet ja seinälaudat toivat rakennuksille terijokelaiset kuorma-autoilijat. Lapsena Karjalasta lähteneille sopeutuminen oli erilaista. Koulut käytiin Järvenpäässä ja sitä myöten saatiin paljon myös paikallisia ystäviä. Sopeutuminen lapsena oli helpompaa ja monille lapsuus on jäänyt hyvin vahvasti mieleen nimenomaan erittäin hyvänä aikana. Muistot evakkotaipaleesta piirtyivät myös lasten mieleen, yhtä vahvasti muistettiin myös kouluajat, harrastukset ja uudet ystävät.

Sopeutuminen Järvenpäähän näyttää olleen terijokelaisille suhteellisen kivutonta. Vaikeuksia aina oli, ja kovaa työtä tarvittiin. Vaurautta ei ainakaan alkuun ollut ja hyvin vähällä oli selvitettävä. Vastaanotto oli silti hyvä, eikä ristiriitoja yleensä esiintynyt. Katkeruutta maanluovutuksista ei kovin paljon esiinny, vain suuret tilat luovuttivat maata, eikä tällaisia kovin paljon edes ollut. Suurin osa maasta luovutettiin kunnan maista. Paikallisilta saatiin paljon apua ja suhtautuminen esimerkiksi uusiin yrittäjiin ja työntekijöihin oli positiivista. Suuren karjalaisen väestön tulo paikkakunnalle hyödytti myös paikallisia, varsinkin Järvenpäättä. Järvenpään itsenäistymisprosessi oli laitettu vireille jo ennen sotia, jotka katkaisivat prosessiin. Uudelleen hanketta ryhdyttiin virittämään sotien jälkeen. Tällöin oltiin jo tilanteessa, että Järvenpään alueelle sijoittunut karjalaisväestö nosti alueen väkimäärä jo lähes puolella. Epäilemättä Järvenpää olisi irrottautunut Tuusulasta ennen pitkään ilman karjalaisiakin, mutta suuren karjalaisväestön saapuminen lähes kerralla antoi hankkeelle tarvittavan lisäsysäyksen. Karjalaisista saatiin paikkakunnan tehtaille työntekijöitä ja uudet yritykset monipuolistivat yrityskenttää ja tarjosivat myös paikallisille työtä. Epäilemättä työllistävä vaikutus seudulle oli myös laaja karjalaisten rakennustoiminta muun jälleenrakennuksen ohessa, vaikka rakentajat olivat omasta takaa, oli tarvikkeita hankittava.

Siten myös siirtoväki ja karjalaiset ryhmänä vaihteli. Alkuun ryhmä oli tiiviimpi ja yhteistyötä tehtiin runsaasti. Monia karjalaisten yhdistyksiä perustettiin, jossa toimittiin heimohenkeä kunnioittaen ja karjalaista kulttuuria vaalien. Kahden kulttuurin kohtaaminen saattoi vahvistaa oman ryhmän sisäistä identiteettiä. Ulkoapäin saatettiin kokea painetta kanta-väestöön sulautumiseen. Sodan tuoma kriisitilanne toimi myös vahvistavana tekijänä. Tästä kertoo esimerkiksi karjalaisten joulujuhlat, joihin piti tulla jo tuntia aiemmin, jotta mahtui sisään. Alkuvaikeuksien jälkeen karjalaiset alkoivat hiljalleen sopeutua uuteen ympäristöön ja uusiin ihmisiin. Tällöin ehkä koettiin Pirkko Sallinen-Gimpl:n kuvaama perinteestä luopumisen vaihe. Ajateltiin, että tullakseen hyväksytyksi, tuli muuttua paikallisväestön kaltaiseksi. Kun huomattiin, että hyväksyminen ei ollut kotiseudusta kiinni, uskallettiin olla taas karjalaisia ja identiteettiä ryhdyttiin rakentamaan uudelleen kahden identiteettikuvan väliin.²²⁷

Järvenpäähän oli tulijoita niin Karjalasta kuin muualtakin. Ennen siirtoväkeä Tuusulan alueella oli paljon venäläisiä emigrantteja, siirtoväen mukana tulivat tataarit, Helsingin pommitusten aikaan helsinkiläistä väestöä saapui väliaikaisesti, osa jopa jäi. Muualta Suomesta tultiin myös ja yhä useampi oli muu kuin syntyperäinen järvenpääläinen. Karjalaisuus vaikutti identiteetin muodostukseen eri aikoina eri tavalla. Samoin karjalaisuus vaikutti ryhmäytymiseen ja ryhmien olemassaoloon. Alkuun identiteetin ollessa vahva karjalaisuus ryhmänä oli tiivis, vastattiin ulkoiseen sulautumisen paineeseen. Toisaalta Järvenpäässä väestöpohja oli monipuolinen eikä yhtä voimakasta painetta välttämättä koettu. Karjalaiseen ryhmään ei muodostunut ulkoista painetta, joka olisi pitänyt ryhmän koossa, ” *Kaikki olivat ihan sekaisin*”. Karjalaiset ehdokkaat eivät tuoneet karjalaisuuttaan esille vaali-ilmoittelussa. Ei ollut tarvetta korostaa karjalaisuuttaan, sillä luotettiin siihen, että ehdokkaan kyvyt ja teot vaikuttivat enemmän äänestyspäätökseen. Karjalaisten, etenkin terijokelaisten kauppiaiden mainokset loistavat poissaolollaan paikallisesta sanomalehdestä, eivätkä terijokelaiset liikkeet mainostaneet Karjala-lehdessäkään. Vaikka toki monet tunnistivat karjalaiset ehdokkaat ja karjalaisten yritykset tiedettiin ilman mainostamistakin, oltiin valmiita olemaan kuntalaisia kotipaikasta riippumatta. Lisäksi haastatteluissa kävi ilmi, että myöhemmin ystävyysuhteita ei leimannut enää terijokelaisuus vaan ystäviä ja tuttuja tuli muualtakin paljon. Terijokelaisuus tai karjalaisuus ei ollut suhteita määrittävä tekijä.

²²⁷ Sallinen-Gimpl 1994, 310; kts. esim. Tuokko-Mansikka; Haastattelut nainen 1.

Näin etenkin oli niillä, jotka olivat lapsia tai nuoria Järvenpäähän saapuessaan. Ystäviä oli niin paikkakuntalaisista kuin karjalaisistakin, mutta karjalainen yhteisöllisyys rajoittui enemmän yhteisiin tilaisuuksiin. Siten karjalaisuus ei ollut enää niin merkitsevä ominaisuus, eikä varsinaista karjalaista ryhmää enää oikein edes ollut. Kotiseutu ei mielistä hävinnyt, mutta sen ajateltiin olevan jossakin kaukana, eikä sitä siten niin kovin tarvinnut edes miettiä. Vasta myöhempi ikä, kun lähdöstä oli kulunut riittävästi aikaa, on monille tietoisien kulttuuri-identiteetin vaalimisen aikaa. Tietoa kotiseudusta hankitaan lisää ja perinteitä kerätään. Kotiseutua muistellaan yhä enemmän ja ehkä taka-alalla ollut kotiseuturakkaus herää uudelleen. Terijokelaisilla tästä kertovat jokavuotiset terijokelaisten juhlat ja matkat entiseen kotipitäjään. Moni kuitenkin uskaltaa tunnustaa olevansa järvenpääläinen, vaikka Terijoki edelleen vahvasti muistoissa säilyykin.²²⁸

²²⁸ Sallinen-Gimpl 1994, 311. Haastattelut esim. nainen 1 ja mies 2.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Tuusulan siirtoväen huoltojohtajan arkisto (TSHJ) 1940 – 1946.

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA)

Vaalitilasto, Kunnallisvaalit

Terijoki 1938

Tuusula 1938-1950

Järvenpää 1950-1956

Mikkelin maakunta – arkisto (MMA)

Terijoen kunnan hoitokunnan arkisto 1914 – 1948.

Teri – säätiön arkisto 1948 – 1977.

Tuusulan keskusarkisto

Tuusulan kunnanvaltuusto ja -hallitus: Pöytäkirjat 1940-1950

Tuusulan kansanhuoltolautakunta: Hyväksytyt elinkeinoilmoitukset 1945-1948

Järvenpään Kaupunginarkisto

Järvenpään kaupunginvaltuusto ja -hallitus: Pöytäkirjat 1951-1956

Museovirasto, keruuarkisto

Kysely 3, 1957: Millaisina siirtoväki ja paikkakuntalaiset näkivät toisensa?

Kysely 29, 1982: Asutustoiminta 1940–1960.

Virallisjulkaisut

Suomen tilastollinen vuosikirja (STV)

Suomen Virallinen Tilasto (SVT)

XXIX A Vaalit

XVIII A Teollisuus

XXXV Liikeryityslaskenta 1953

Tilastollisia tiedonantoja 63

Sanomalehdet

Kaupparekisteri, virallisen lehden liite 1940-1951

Karjala 1940-1950

Keski-Uusimaa (KU) 1940-1950, elokuu-lokakuu vuodet 1953, 1956,
1960, 1964, 1968, 1972

Terijokelainen 1941

Haastattelut:

20.-21.1.2009

Nainen 1 (s. 1931 Terijoella)

Nainen 2 (s. 1935 Terijoella)

Nainen 3 (s. 1929 Terijoella)

Mies 1 (s. 1932 Terijoella)

Mies 2 (s. 1932 Tuusulassa)

Painetut lähteet:

Kekkonen 1940: Kekkonen, Urho, Siirtoväen huolto, Helsinki 1940.

Sosiaalinen aikakauskirja 1940-1944

Suomen Liikekalenteri 1938-1958.

Terijoen opas 1925

Tutkimuskirjallisuus

Ahokas 1931: Ahokas, Toivo, Kannaksen Osuusliikkeen R.L toimintakertomus v. 1906-1931, Viipuri 1931.

Alasuutari 1996: Alasuutari, Pertti, Toinen tasavalta: Suomi 1946-1994, Tampere, 1996.

Allardt 1983: Allardt, Erik, Sosiologia I, Helsinki 1983.

Allardt & Littunen 1981: Allardt, Erik & Littunen, Yrjö, Sosiologian perusteet, Helsinki 1981.

Alanen 1975: Alanen, Leena, Laatokankarjalaiset toisen maailmansodan jälkeen: sosiologinen tutkimus laatokankarjalaisen siirtoväen alueellisesta ja ammatillisesta uudelleensijoittumisesta sekä väestörakenteesta, Joensuun Korkeakoulu 1975

Engman 2007: Engman, Max, Raja: Karjalankannas 1918-1920, Helsinki, 2007.

Helkama ym. 1999: Helkama, Klaus & Myllyniemi, Rauni & Liebkind, Karmela, Johdatus sosiaalipsykologiaan, Helsinki 1999.

Herranen 1998: Herranen Timo, Heinolan kaupungin historia 3, Heinola, 1998.

Hietanen 1983: Hietanen, Silvo, Siirtoväen sijoittaminen ja sijoittuminen. Karjala 4, Hämeenlinna 1983.

Hoffman 1983: Hoffman, Kai, K-Kauppan historia, Kauppiaitten kustannus Oy, Helsinki 1983.

Hokkanen 1996: Hokkanen, Kari (toim.) Maalaisliitto-Keskustan Historia 3. Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939–1950. Helsinki 1996.

Holma 1983: Holma, Kauko, Tuusulan vaiheet itsenäisyyden aikana, Keski-Uusimaa Oy, Hyrylä 1953.

Huovila 2005: Huovila, Marja, ” Tässä olisi sopiva kaupunki toimeliaille kauppamiehille”. Teoksessa Huovila Marja & Willman Terhi (toim.), Karjala Lahdessa Helsinki 2005.

Jyrkilä 1976: Jyrkilä, Faina, Fyysinen ja sosiaalinen sopeutuminen. Teoksessa Jyrkilä, Faina & Pirilä, Arja & Nahkuri, Jaakko & Antikainen, Annikki, Siirtoväen sopeutuminen kylmillä tiloilla, Jyväskylän yliopisto, sosiologian julkaisuja 15-16, Jyväskylä 1976.

Kansakunta sodassa 1990: Kansakunta sodassa 2. Vyö kireällä, Hitanen, Silvo (toim.), Opetusministeriö, Helsinki 1990.

Kaunismaa 1990: Kaunismaa, Seija, Karjalaisen siirtoväen virallinen huolto Vaasan läänissä vuosina 1939–1949. Jyväskylä 1990.

Katajala 1997: Katajala, Kimmo, Rautatie suuntaa Itä-Suomen alueiden tuotantoa. Teoksessa Katajala, Kimmo (toim.), Itä-Suomi ja Pietari: kirjoituksia toimeentulosta suurkaupungin vaikutuspiirissä, Joensuu 1997.

Kolehmainen 1989. Kolehmainen, Aune, Touhua ja toimintaa, Järvenpään marttayhdistys 1940–1989, Järvenpää 1989.

Korkiakangas 1996: Korkiakangas, Pirjo, Muistoista rakentuva lapsuus: Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa, Helsinki 1996.

Leino-Kaukiainen 2007: Leino-Kaukiainen, Pirkko, Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1929-1944, Helsinki 2007.

Leitzinger 2006: Leitzinger, Antero, Suomen Tataarit. Vuosina 1868-1944 muodostuneen muslimiyhteisön menestystarina. Helsinki 2006.

Mutru 1953: Mutru, Väinö, Karjalaiset Järvenpään kauppalan asukkaina. Teoksessa Koulujen Kauppala, Tämän vuosisadan järvenpää. Hyvinkää: Järvenpään yhteiskoulu 1953.

Mäkinen 1982: Mäkinen, Yrjö – Pekka, Rajajoen kihlakunta. Teoksessa Karjalan yhteiskunta ja talous, Karjala 3. Hämeenlinna 1982.

Mäkinen 2001: Mäkinen, Juha, Borisoffin puutarhaperheen vaiheita. toimintaa suomalaisen puutarhatalouden hyväksi. Nikolai ja Ljudmila Borisoffin puutarhasäätiö 2001.

Oksanen 1997: Oksanen, Eeva-Liisa, Mäntsälän historia itsenäisyyden aikana. Teoksessa Keravuori, Kirsi & Oksanen Eeva-Liisa, Mäntsälän historia 3, Mäntsälä 1997.

Osuuskauppa Ahomaa 30 v. 1949–1979, Järvenpää 1979.

Paukkunen 1989: Paukkunen, Leo, Siirtokarjalaiset nyky-Suomessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A 5.

Perko 1988: Perko, Touko, Sanomalehdistö sodan ja säännöstelyn puristuksessa 1939–1949. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), Suomen lehdistön historia 3, Kuopio 1988.

Pihkala 1955: Pihkala K.U, Karjalaisen maataloussiirtoväen asema ennen ja jälkeen sotia. Kansamme talous nro 10/1955.

Pihkala 1982a: Pihkala, Erkki, Sopeutuminen rauhaan. Teoksessa Jorma Ahvenainen-Erkki Pihkala-Viljo Rasila (toim.) Suomen taloushistoria 2, Helsinki: Tammi.

Pihkala 1982b: Pihkala, Erkki, Kotimaan kauppa ja muut palvelut. Teoksessa Jorma Ahvenainen- Erkki Pihkala-Viljo Rasila (toim.) Suomen taloushistoria 2, Helsinki: Tammi.

Raevuori 1953: Raevuori, V, Järvenpää muuttumassa asutus- ja pienteollisuuskeskukseksi. Teoksessa Koulujen kauppala.

Raninen 1988: Raninen, Tarja, Havaintoja siirtokarjalaisten sopeutumisesta Keski-Suomeen. Jokipii, Mauno (toim.), Tutkielmia sodanjälkeisestä asutustoiminnasta: Jyväskylän yliopistossa marraskuussa 1987 pidetyn tutkijaseminaarin esitelmät. Jyväskylän yliopisto, Suomen historian julkaisuja 1988.

Rantatupa 1996: Rantatupa, Heikki, Poliittinen historia paikallishistorioissa. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.), Paikallishistoria, Helsinki 1996.

Rosenberg 2000: Rosenberg, Antti, Järvenpään historia - kylästä kaupungiksi 1951-1985. Tuusula 2000.

Rosenberg 1998: Rosenberg, Antti, Tuusulan historia 1920-1985. Tuusula 1998.

Rosenberg & Selin 1995: Rosenberg, Antti, Selin Rauno, Suur-Tuusulan historia III 1809-1924. Helsinki 1995.

Sallinen – Gimpl 1993: Sallinen – Gimpl, Pirkko, Karjalaisuus suomalaisuuden osana, teoksessa Teppo Korhonen (toim.), Mitä on suomalaisuus, Helsinki 1993.

Sallinen – Gimpl 1994: Sallinen – Gimpl, Pirkko, Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. Jyväskylä 1994.

Sallinen-Gimpl 1995: Sallinen-Gimpl, Pirkko, Asutustoiminta ja siirtoväen perinne. teoksessa Erkki Laitinen (toim.), Rintamalta Raiviolle. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta, Jyväskylä 1995.

Salovaara 1977: Salovaara, Karli, Säännöstellen selvittiin. Jyväskylä 1977.

Siirtokarjalaisten tie, osa II, Urho Kähönen (toim.), Helsinki 1970.

Simonen 1965: Simonen, Seppo, Paluu Karjalaan: palautetun alueen historiaa 1941–1944. Helsinki 1965.

Soikkanen 1966: Soikkanen, Hannu, Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta: maalaiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki. Maalaiskuntien liitto.

Soikkanen 1991: Soikkanen, Hannu, Kohti kansanvaltaa 3, Suomen sosiaalidemokraattinen puolue, Helsinki 1991.

Soikkanen 1996: Soikkanen, Hannu, Kunta paikallishistoriassa. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.) 1996.

Suomi 1986: Suomi, Juhani, Urho Kekkonen 1936-1944, Myrrysmies. Helsinki 1986.

Talvela 1958: Talvela, Heikki, Järvenpään seudun asutuksen kehityksestä. teoksessa Koulujen kauppala.

Terijoen sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys 70 vuotta: toimintakertomus, Järvenpää 1967.

Terijoki, kuvia ja kuvauksia entisestä kotipitäjästä. Toim. ent. Terijoen kunnanhoitokunnan asettama toimikunta. Lahti 1951.

Tyynelä 1975: Tyynelä, Järvenpään Seudun Karjalaisten toiminnasta vuosilta 1945-1965. teoksessa Järvenpään seudun karjalaiset r.y. 30v.

Utrio 1945: Utrio, Untamo (toim.), Viisi vuotta kansanhuoltoa. Kansanhuoltoministeriö, Helsinki 1945.

Virrankoski 1980: Virrankoski, Pentti, Haastattelumenetelmän käyttö historiantutkimuksessa, Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja no6, 1980.

Virta 2001: Virta, Ilkka, Siirtoväen kansakoulukysymys sotavuosien Suomessa, Turun yliopiston julkaisuja C 169, Turku, 2001.

Waris ym. 1952: Waris, Heikki, Jyrkilä Vieno, Raitasuo Kyllikki, Siipi, Jouko, Siirtoväen sopeutuminen. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta. Helsinki 1952.

Willman 2005: Willman, Terhi, Pala karjalaista Lahtea – kaupunkilaistuneiden evakkojen arkikokemusten jäljillä. Teoksessa Huovila Marja & Willman Terhi (toim) 2005.

Virolainen 1988: Virolainen, Johannes, Karjalaiset Suomen kohtaloissa. Helsinki 1988.

Yrjölä 1956: Yrjölä, Niilo, Viipurin kauppiasyhdistys sampo vuosina 1905-1955. Kappale Karjalan ja vähän koko Maankin vähittäiskaupan historiaa, Helsinki 1956.

Painamattomat opinnäytteet

Juutinen 2008: Juutinen, Tapio, Toisten nurkista omiin tupiin: siirtoväen saapuminen sekä aineellinen ja kulttuurinen sopeutuminen Nilsiiän jatkosodan jälkeen. Suomen historian pro gradu – työ, Jyväskylän yliopisto 2008.

Kananen 2002: Kananen, Heli, Ortodoksina luterilaisten keskellä. Siirtokarjalaisen ortodoksiväestön sopeutuminen Kiuruvedelle. Suomen historian pro gradu-työ, Jyväskylän yliopisto 2002.

Liukko – Sipi 1999: Liukko – Sipi, Marko, Kannakselta Satakuntaan. Tyrvään ja Vammalan kauppalan siirtokarjalaiset 1944-1960. Suomen historian pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto 1999.

Pyykönen 1969: Pyykönen, Leena, Terijoki venäläisenä huvila-asutusalueena. Suomen historian pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto 1969.

Painamattomat lähteet

Tuokko-Mansikka ym.2007: Meeri Tuokko-mansikka, Pirkko Sunikka, Anneli Packalen, Mitä karjalaiset toivat Tuusulaan?, Terjokkoinen 1/2007,
http://www.terijoki.info/seura/Mita_karjalaiset_toivat_Tuusulaan.pdf

Tuokko-Mansikka:

<http://evakkoinstituutti.net/fi/?x=evakko&y=evakkokertomus&id=68&writer=Tuokko-Mansikka%20Meeri>

LIITEET

Liite 1

